

AYLIK TARİH

Yıl:3 Sayı:32 Ekim 2025

Nemrut Dağı
Eski İstanbul' da Yaşam
İstanbul'da Belediye Teşkilatı
Eski İstanbul'dan Hikayeler
Barbaros Hayreddin Paşa'nın Anıları-2
Kazıklı Voyvoda
Defter Emmini ve Baş Kılavuz
İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul)
Galata Kulesi

İçindekiler

Nemrut Dağı	3
Eski İstanbul'da Yaşam	8
İstanbul'da Belediye Teşkilatı	16
Eski İstanbul'dan Hikayeler	22
Barbaros Hayreddin Paşa'nın Anıları	24
Kazıklı Voyvoda	30
Defter Emni ve Baş Kılavuz	36
İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul)	38
Galata Kulesi	38

Nemrut Dağı

Nemrut Dağındaki kalıntılar Komagene kralının mezar bölgesini gösterir.

Nemrut Dağı, Adıyaman'ın, Kahta ilçesi, Karadut köyü sınırları içerisinde 2150 m. yüksekliktedir. Adıyaman ve çevresinde M.Ö.80-M.S.72 yılları arasında Kommagene Krallığı hüküm sürmüştür. Başkenti Samosata (bugünkü Samsat) olan Kommagene Krallığı'nın M.Ö.80 yıllarında Antiochos I'in babası olan Mithridates I tarafından kurulduğu bilinmektedir. M.S.72 yılında Roma lejyonlarına karşı yapılan ve kaybedilen son "Kommagene Savaşı" ile, Kommagene'nin bağımsızlığı sona ermiş ve ülke "Syria" eyaletinin bir parçası olmuştur. Kommagene ülkesi, Kuzey'de Toros Dağları, Doğu ve Güneydoğu'da Fırat Nehri, Güney'de Gaziantep ve Batı'da Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesine kadar uzanmaktaydı.

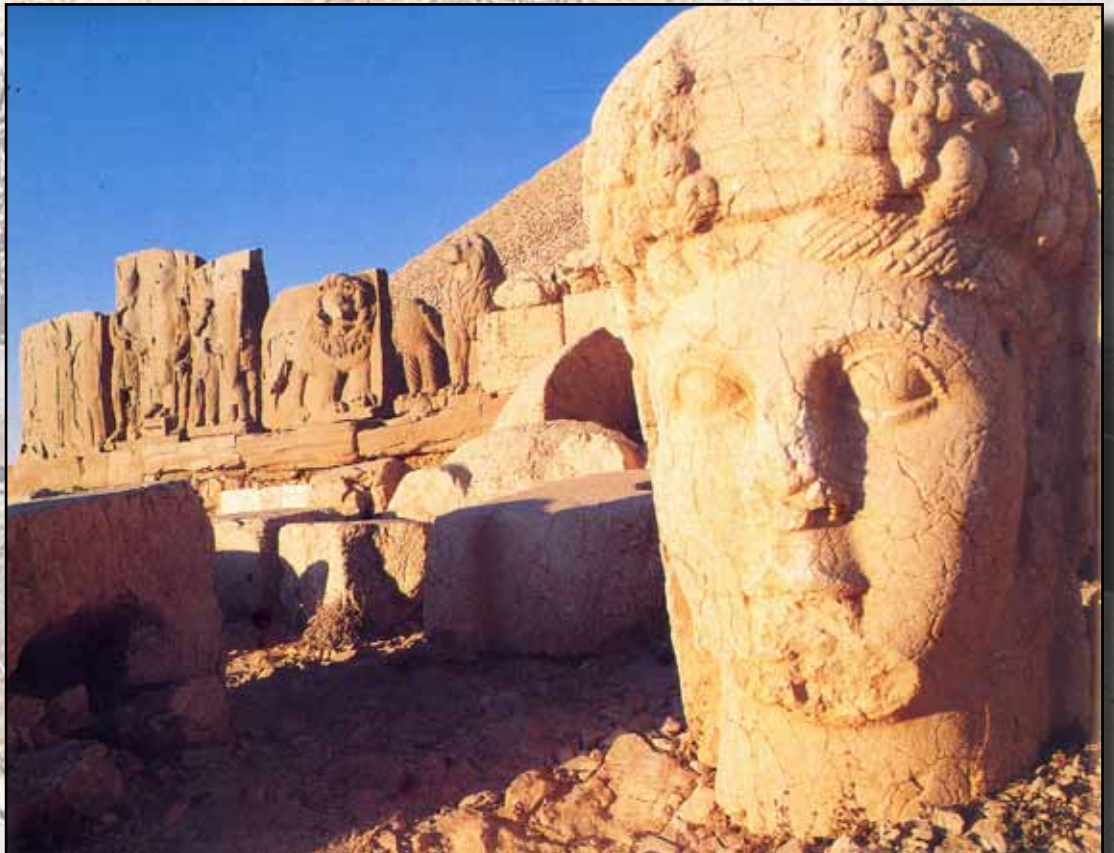
Nemrut Dağı'nın doruğundaki görkemli kalıntılar bir yerleşim yeri değil, M.O.69-36 yıllarında hüküm süren Kommagene Kralı I. Antiochos'un ünlü tümülüsü ve Hierothesion'udur (Kraliyet ailesinin kutsal mezar bölgesini ifade eden ve sadece Kommagene'de kullanıldığı bilinen Grekçe türetme). Kral Antiochos kült kitabesinde, kendinden sonraki çağlara ve kuşaklara "Hierothesion'unu tanrılara ve tanrılaşmış ataların gözle görülür yardımlarına şükran borcu olarak" inşa ettirdiğini ifade eder. Kralın amacı, halkına "tanrılara ve atalara gösterilmesi bir tanrı buyruğu olan bir dindarlık örneği" vermektir.

Profesör K. Dörner, I. Antiochos'un Persli baba ve Seleukos, Makedonyalı ana tarafından soy ağacını saptamıştır. Soy ağacına göre Kommageneli I.

Antiochos'un, I. Dareios'un (M.Ö.522-486) soyundan gelme babası Mithradates ile, Büyük İskender'in (M.Ö.356-323) soyundan gelen annesi Laodike'nin oğlu olduğu savını ileri sürmektedir.

Adıyaman'a 100 km. uzaklıkta bulunan Nemrut Dağı hakkında antik kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. 1881 yılında Alman yol mühendisi Karl Sester burasını keşfetmiş; daha sonra 1882-83 yıllarında Kari Humann ve Otto Puchstein, Nemrut Dağı'nda araştırma gezisi yapmışlar ve sonuçları "Reisen in Kleinasien und Nordsyrien" (Berlin 1890) adlı

kitapta yayınlamışlardır. Osman Hamdi Bey ve Osgan Efendi 1883 de burada incelemelerde bulunmuş ve "Le Tumulus de Nemroud Dag" (İst.1883) yayınlamıştır. 1938 yılında F.Karl Dörner ve Rudolf Naumann Nemrut Dağı'nda araştırma gezisi yapmışlar, 1951 yılından sonra da F.Kari Dörner Amerikalı araştırmacı Teresa Goell ile birlikte çalışmaya başlamıştır. 1984 yılında F.Kari Dörner başkanlığında Türk-Alman işbirliği çerçevesinde başarılı bir restorasyon çalışması yapılmıştır. 1989 yılından beri Sencer Şahin başkanlığında kazı ve restorasyon

Nemrut Dağı Kuzey-Batı terası.

Nemrut Dağı yolunda Karakuş tümülüsündeki Kartallı Sütun.

çalışmaları yürütülmektedir.

1989 yılında Nemrut Dağı ve yakın çevresi Milli Park ilan edilmiştir.

Nemrut Dağı Batı Terası

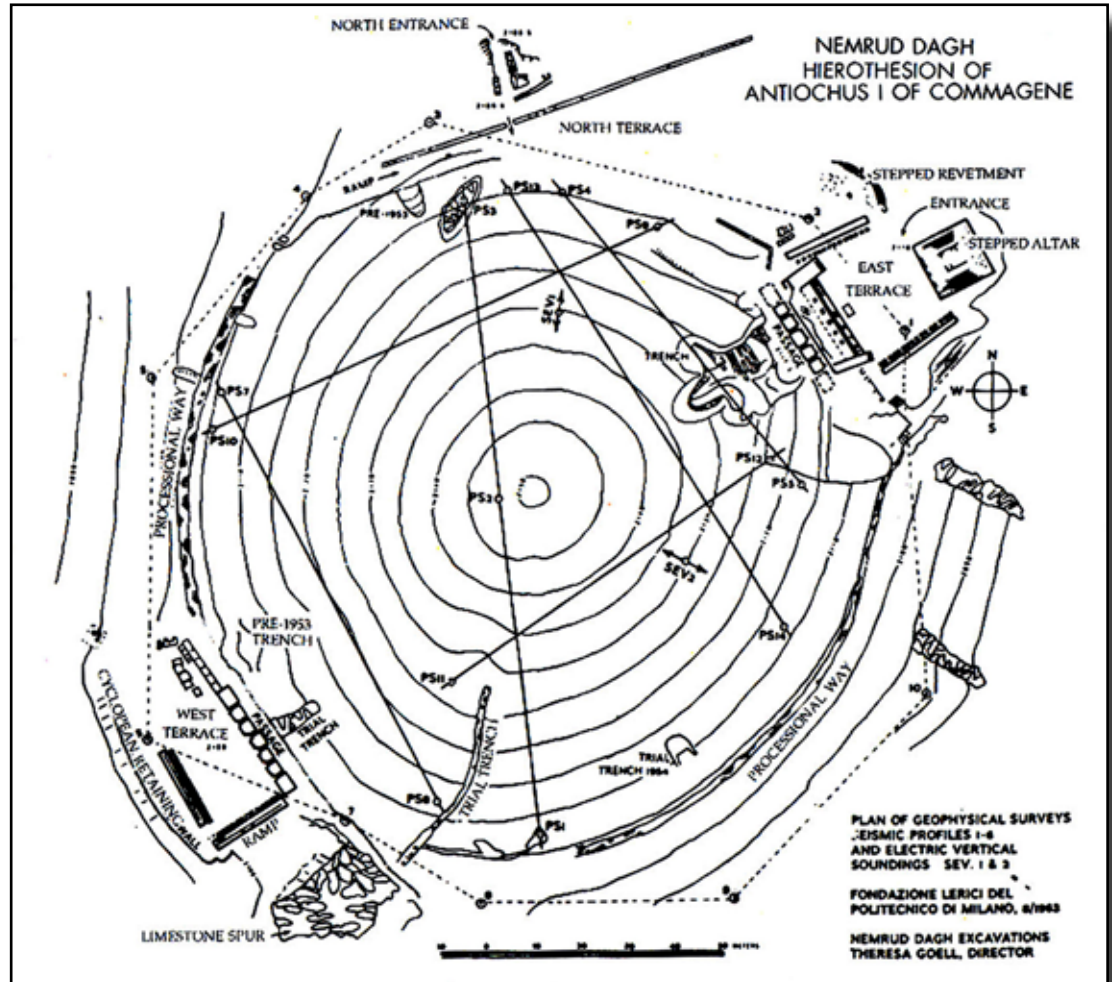
Nemrut Dağı'nın doruğundaki tümülüs, yumruk büyüklüğündeki taşların 50m. yükseklikte ve 150m. çapında bir alana yığılmasıyla oluşturulmuştur. Tümülüs, doğuda, batıda ve kuzeyde sert kayaya oyulmuş teras biçimindeki üç avlu ile çevrelenmiştir. Kutsal yerin merkez noktası olan Doğu'daki avlu, mimarlık ve heykeltraşlık anıtlarının en önemli topluluğunu oluşturmaktadır. Söz konusu doğu avlusu batıda kolosal heykellerle, doğuda piramit biçimli basamaklı bir ateş sunağı ile kuzey ve güneyde de uzun ve dar bir kaide üzerinde duran orthostatların (dik duran taş bloklar) oluşturduğu alçak duvarlarla çevrilmiştir. Avluya üstten bakan bu orthostatlar kuzeyde Antiochos'un Persli atalarını tasvir eden kabartmalarla süslenmiştir. Güneyde ise onun Makedonyalı soyunu tasvir eden kabartmalar bulunmaktadır. Tanrılaştırılan ataların başında iki yüce isim vardır. Baba tarafından atalar dizisinde Akamenidler sülalesinin kurucusu I. Dareios, ana tarafından ise Büyük İskender. Arka yüzlerde hangi atanın tasvir edildiği belirtilmiştir. Her

ata tasvirinin önünde bir kurban sunağı yer alıyordu.

Doğudaki alana üstten bakan blok kalker taşlardan yapılan kolosal heykel-

ler iyi korunmuş olup, 8-10 m. yüksekliktedir. Yazıtlar, doğu terastaki tahtta oturur vaziyette duran büyük heykelleri soldan sağa doğru aşağıda belirtilen biçimde sıralandığını belirtmektedir: (Grek ve Pers dininin sentezinden dolayı Grek ve Pers dilinden gelme adları birlikte taşınır) 1-Antiochos 2-Tanrıça Kommagene 3-Zeus-Oromasdes (Grek-Pers tanrılar göğünün yöneticisi ve hükümdarı, en büyük boyutlu olanıdır) 4-Apollon-Mithras 5-Herakles-Artagnes. Tanrılar sırasının her iki yanında koruyucu anlamda birer kartal ve aslan heykeli vardır. Bütün heykellerin başları, zamanla kopmuş ve yere yuvarlanmıştır. Bunlar güzel yüzleri ile idealize edilmiş Geç Hellenistik stilin çekici örnekleridir. Tanrılar, Pers başlığı taşımaktadırlar. Antiochos ile diğer tanrıların boyunları Pers modasındaki başlığın enselikleri ile görülmektedir. Kommagene'nin başını, meyvelerden oluşan bir çelenk süslemektedir. Avluya üstten bakan temellerin kenarları ile tümülüs, ülkenin emir ve yasalarının yanı sıra, kralın doğum gününü ve tapınma işleminin ayrıntılarını belirten Grekçe yazıtlarla işlenmiştir.

Batı terastaki kolosal heykeller, doğudakiler gibi aynı biçimde sıralanmışlardır. Bunların da başları yere yuvarlanmıştır ancak bu başlar daha iyi korunmuşlardır. 1985 yılında F.K.Dörner başkanlığında yapılan çalışmalarda heykeller yerlerine yeniden dikilmiştir. Doğu

Nemrut dağı planı.

Solda, Pers büyük kralı I. Xerxes kabartması.

ve batı terastaki farklı topografik durumdan ötürü, ataların yazıtlarını ve kabartmalarını taşıyan orthostatlar batı terasta, doğudakinden değişik bir biçimde düzenlenmişlerdir. Kralın Persli atalarının kabartmalarını taşıyan taş levhalar batı terasın güney sınırına, Makedonyalı atalarınkiler ise anıtsal heykellerin karşısına yerleştirilmişlerdir. Batı avluda Antiochos'u değişik tanrılarla tokalaşırken tasvir eden kabartmalar oldukça iyi bir biçimde korunmuşken aynı figürleri kapsayan doğu terastaki taş levhalar yalnız birkaç parçadan oluşmuştur. Batıda aşağıdaki el sıkışma sahneleri görülmektedir: Antiochos ile Kommagene tanrıçası, Antiochos ile Apollon-Mithras, Antiochos ile Zeus-Oromasdes ve Antiochos ile Herakles-Artagnes.

Batı avludaki aslanlı kabartma lev-

Nemrut Dağı Batı Terası Kartal ve Aslan.

hası ilginçtir. Yaklaşık 1.75 m. yüksekliğinde ve 2.40 m. enindeki levha, güçlü, sağa doğru dönerek yürüyen bir aslanı gösterir. Vücudu 19 yıldızla bezenmiştir ve boynunda bir hilâl vardır. Sekiz ışınla karakterize edilmiş küçük yıldızlardan farklı üç tane büyük yıldız onaltı ışınıdır ve bunlar aslanın sırtındadır. Yanlarındaki yazıyla Jüpiter, Merkür ve Mars olarak belirtilmiştir. Bu en eski bir horoskop resmidir. Önceleri bu tasvir Antiochos'un doğum horoskopunu gösterir şeklinde ifade edilmiştir. Daha sonra Prof.Otto Neugebauer'e göre M.Ö.62 ya da 61 yılının 7 Temmuz'u olarak yorumlanmıştır. Bu tarih Roma Generali Pompeius tarafından I. Antiochos'un tahta geçirilişidir. Prof.K. Dörner'e göre ise Nemrut Dağı'ndaki anıtın "kuruluş horoskopu"dur.

Kuzey teras, doğu ve batı terasları bağlayan bir tören yolu şeklini almıştır. Kuzey terasını oluşturan duvarı tam ortadan kesen giriş iki yanda kolosal kartal heykelleri ile korunmaktadır.

Tanrı figürlerinin taht koltuklarının sırt tarafındaki yazıta göre, Kommagene Kralı I. Antiochos "Kutsal Tepe" de gömülmeyi emretmiştir. Yapılan kazılar tümülüsün kayalık bir tepe üzerine yığılmış olduğunu göstermiştir. Buna göre, I. Antiochos'un kemiklerinin ya da küllelerinin ana kayaya oyulmuş bir odada korunduğu ve tümülüsle örtüldüğü büyük bir olasılıktır. Bütün araştırmalara rağmen mezar odasına halen inilememiştir.

Kral Antiochos I ve Herakles Kabartması.

Komagene Kralı Antiochos IV. Sikkesi.

ESKİ İSTANBUL'DA YAŞAM

Eski İstanbul'da Şehir Hayatı, Mesireler, Kahveler, Meyhaneler

Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey
1922 tarihli Sabah ve Alemdar gazeteleri tefrikalarından
derlenerek "Tercüman 1001 Eser" serisinde yayınlanan
"Bir Zamanlar İstanbul" kitabından alınmıştır.

O naltıncı yüzyılda İstanbul, Kanunî Sultan Süleyman tarafından imar edildi.

Atmeydanı'nda İbrahim Paşa Sarayı, Süleymaniye, Şehzade ve Cihangir Camileri bu dönemin eserlerindendir. Yalnız Mimar Sinan elli büyük, yüz küçük cami, elli saray, otuz kervansaray inşa etti.

İstanbul, Kanunî Sultan Süleyman zamanında genişledi. Devletin gücü ve zaferleriyle birlikte ticareti de yüksek bir aşamaya ulaştı, İstanbul'a her taraftan tüccar geliyordu. Bunlar için Galata'da yeni yeni mahalleler kuruldu. O devirde, Beyoğlu'nda birkaç mezarlıkla, bağlar ve tarlalar vardı. Fransa, Lehistan ve Venedik elçilerinin sarayları Galatasaray Acemi Oğlanlar Mektebi'nin dolaylarında idi. O zamanlar Maktul İbrahim Paşa'nın adamlarından Alvario Gritti de Taksim dolaylarındaki sarayında otururdu. Bu kişi Venedik balyozuydu. Kendisi hakkında yazılan yazışmalarda "Beyoğlu" diye anılırdı. Bunun gibi Kasımpaşa, Pirîpaşa, Ayaspaşa, Piyâlepaşa mahalleleri de Kanunî Sultan Süleyman zamanında kuruldu. Bu mahallelere konulan adlar hep Kanunî devrinin üst düzey görevlilerinin adlarıydı.

İstanbul'da Elçi Hanı vardı. Hristiyanlar ve özellikle Frenkler Beyoğlu'nda, Rumlar Fener'de, Yahudiler Eminönü'nde otururlardı.

İstanbul'un lâlesi ve leylâkları çok ünlü idi. Hattâ Almanya'ya lâle ve leylâk ilk kez bu devirde gitti. Türkiye'de en çok sümbül yetişen yer Maraş yaylakları ile Uzeyr, lâle yetiştirilen yer Kefe, gül yetiştirilen yer de Edirne idi. İkinci Selim döneminde Uzeyr'den beşyüz bin sümbül soğanı, Üçüncü Murat döneminde Maraş'tan elli bin tane aksümbül, elli bin tane göksümbül soğanı, Edirne'den dört yüz kantar kırmızı gül, üç yüz kantar Sakız gülü fidanı, ikinci Selim döneminde Kefe'den üç yüz bin lâle soğanı getirilmişti.

İstanbul dolaylarındaki bahçeler mimarlar tarafından düzenlenirdi. Onaltıncı yüzyılda İstanbul'un en ünlü bahçe-

leri, Sarayburnu'nda Has-bahçe, Halkalı Bahçesi, Siyavuş Paşa Bahçesi, Üsküdar Bahçesi, Fener Bahçesi, Haydarpasa Bahçesi idi. Bunların yüzlerce bahçıvanları ve içlerinde hizmetkâr ahırları bulunurdu.

Halkın gezinmesi için ayrı ayrı gezinti yerleri vardı. Langa Bağları, Yenikapı Mesiresi, Alibeyköy Mesiresi, Lâlezar Mesiresi en önemlilerindendi. Lâlezar Mesiresi Kâğıthane'de idi. Evliya Çelebi diyor ki:

"Kâğıthane lâlesi namıyla meşhur

olan rengârenk lâle bunda hasıl olur. Lâle vakti bu mesireyi görenin akli perişan olur."

Bunlardan başka İmrahor Köşkü de büyük bir önem taşıyordu. Evliya Çelebi, Dördüncü Murat döneminde bile, buraların tarif ve anlatımını bitiremiyor.

"İmrahor Kasrı, mesiresi: Kâğıthane nehri kenarında bir çayırda bulunan güzel, ahşap bir kasırdır. Osmanlı padişahlarının atları bu çayırda otlarlar. Ahırlar amiri burada oturur. Yeryüzünde benzeri ender bir gezinti yeridir. Nice büyük

Eski İstanbul'a ait bir gravür.

İstanbul'un mesirelerinden Kağıthane.

çınarları vardır."

Bunlardan başka su kemerleri mesiresi vardı ki, bu da onaltıncı yüzyılda oldukça önemliydi. Sultan Süleyman bu kemerleri onbin kese harcayarak yaptırmıştı.

Bu arada, Çekmece gölleri mesiresi de gözönüne alınmaya değerdi. Çekmece gölleri mesiresi Dördüncü Murat döneminde bile ünlüydü,

"İstanbul'da bî-kayd olan yaranlar kayıklar ile bu Çekmece göllerine gelüb pisi balığı şikâr iderler. Terütaze iken tere yağıyla kızartub tenavül iderler. Rûb'u meskûnda bu balığın naziri yoktur. Yassı, müdevver, beyaz, küçük, bir vakryye ağırlığında bir maide-i rabbülizzettir ki asla balık rayihası hissolunmaz."

Bu çağda İstanbul halkı en mutlu dönemlerini yaşıyordu. Çoğunlukla altı kürekli kayıklara binerek İstinye'ye giderler, Yeniköy'de gezinirlerdi. Yeniköy, Kanuni Sultan Süleyman'ın fermanıyla imar olunmuştu. O dönemde üçbin haneli bir yerdi. Bahçeleri güzeldi. Subaşı ve Yeniçeri serdari vardı. Yahudisi yoktu. Zaten Yahudişi olsa Rumlar ve Lazlar öldürürler, İkinci Sultan Selim tahta çıktığı zaman Tarabya çok önem kazandı.

"Selim Şâh-ı sani leb-i deryada teferüc iderken bu sayd-ı mâhi mahalline

uğrayub gûnagûn maniler sayd itdirüb orada bulunan birçok servi ağaç-lanmn sayesinde pişirüb zevk ü sefa ile tenavül buyururlar. Badehu ol mahalle Tarabiye namile bir kasaba ve zat-ı şahanelerine mahsus bir de çemenzar sofa bina ve inşa olunması için vezir-i azam Sokullu Mehmet Paşa'ya ferman iderler. Bunun üzerine ol asırda bina olunub marmur olmuştu."

Bu dönemde Boğaziçi kıyılarında ünlü bahçelerden biri de Beşiktaş bahçesiydi. Buraları en çok ikinci Beyazıt zamanında ün kazanmıştı. Sokullu'dan sonraki sadrazam Kaptan Sinan Paşa ile Barbaros Hayrettin Paşa'nın türbe ve camileri bu kıyının yüksek çınarları, pembe erguvanları, beyaz minareleri ve kurşunlu kubbeleriyle çekici bir görüntü oluşturunuyordu.

Beşiktaş yöresinde özellikle Yahya Efendi mesiresi ünlüydü. Yahya Efendi, Kanuni Sultan Süleyman'ın süt kardeşiydi. Annesi Trabzonlu idi. Bu dönemde Yahya Efendi mesiresine herkes giderdi. Bu mesire, Evliya Çelebi'nin söylediğine göre:

"Bir kûhistan-ı vâsi-i çemenzardadır ki, içine asla güneş tesir etmez. Çınar, söğüt, sakız, servi, cevz-i rumî ağaçları ile müzeyyen bir vadidir. Uzun çınarları dibinde sahib-i hayrat tarafından bi-

rer çemenzar sofa inşa edilmiştir ki, sarıasma, karatavuk, ishak kuşu, ispinoz, filurya, baştankara, bülbül-i bednam, bülbül-i niknam gibi kuşların feryat ve nalişleri elil-i teferrücün canına can katar, içinde yâran-ı sefa taraf taraf muhabbet iderler."

Yahya Efendi mesiresinden itibaren Galata'ya kadar Fındıklı ve Tophane tarafları camiler, türbeler ve devlet büyüklerinin saraylarıyla doluydu. Beşiktaş'ın yüksek bir tepesinde Selçuk Sultan tarafından yaptırılan bir cami (Abbas Ağa Camii), daha sonra öbür tepede Şehzade Cihangir Camii bu tepeleri süsleyen yapılarıydı. Camilerin arka tarafı tümüyle ağaçlık ve çamlıktı. Boğaz, Fındıklı'dan itibaren ormanlarla çevriliydi. Boğazın sularını çevreleyen yeşil ve yüksek korular arasından ya bir caminin veya bir kasnın beyaz binası görülürdü. İstanbul halkı büyük harcamalarda bulunarak bu korulara kadar gitmeyi büyük bir mutluluk sayardı.

İstinye gibi uzak yerlere gittikleri zaman, mesafenin uzaklığından dolayı kayıklara ödedikleri para o ölçüde artardı. Onaltıncı yüzyılda Divan-ı Hümayun'da kayık ücretleri ile ilgili bir hükümde deniliyor ki: "İstinye'ye altı kürek yirmibeş akçeye." Fakat aynı zamanda kürekçilerin yemeklerini de vermek gerekiyordu.

"Seyre giden kimesneler yemek vireler, altı kürek otuz akçeye. Yemek virmezler ise kırk akçeyedir."

Kâğıthane, İstanbul'un alınışından beri Türklerin en sevdikleri mesirelerden biriydi. Arazi İkinci Beyazıt vakfındandı. Kâğıthane'nin deresi, etrafındaki büyük çınarları, çayırıların rengarenk çiçekleri, yeşil bayırlarının eteklerini süsleyen erguvanları, İstanbul halkını ilkbaharın güzel günlerinde sürekli olarak Kâğıthane'ye çekerti.

Kâğıthane'nin özellikle suları İstanbullular'ca pek rağbet görürdü. Kanunî Sultan Süleyman çağında İstanbul'a getirilen Kırkçeşme suları Kâğıthane'den getirilmişti. Kâğıthane, Haslar kadılığına bağlıydı. Kâğıthane'ye ve Kâğıthane su kaynaklarına ait her ne sorun çıksa, Divan-ı Hümayun'dan hükümler Haslar kadılığına hitaben yazılırdı. Örneğin, Kâğıthane'de, su yollarının geçtiği yerler yakınına kimse'nin bağ yapmasına, oraları ekmesine izin verilmiyordu. Gelen su da aslında "Kâğıthane Suyu" adıyla ünlüydü.

Kâğıthane çevresindeki çayırlarda koyun otlatmak ve ağıllar yapmak da yasaktı. Kâğıthane İstanbul'un seçkin mesirelerinden biri olmak onurunu sürekli korudu. Evliya Çelebi'ye demişler ki: "Ey üzüntü ve kaygı içerisinde zihnini dağıtmış biçare; aklını fikrini bitirmiş avare! Niçin gam çölünde deli gibi hüzünlenip gezer de bu güzel havalı Kâğıthane'yi bilmezsin. Yüce Osmanlı Devleti kurulalı beri, hiçbir gezinti yeri insana Kâğıthane sevinci gibi bir sevinç yaşatmamıştır. Bu bayram yerini görmeyen insan yeryüzünde bir şey görmüş değildir."

Dördüncü Murat, Sultan İbrahim ve Dördüncü Mehmet zamanlarında İstanbul'un önde gelen devlet adamlarına en iç açıcı bir mesire olan Kâğıthane'nin değer ve saygınlığı Üçüncü Ahmet döneminde bir kat daha arttı. Özellikle Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında elçilere yine Kâğıthane'de ziyafetler verilmeye başlandı. İran şahı tarafından İstanbul'a gönderilen Murtaza Kulu Han'a Damat İbrahim Paşa Kâğıthane'de parlak bir ziyafet verdi. İmrahor Köşkü o yıllarda da vardı.

Kâğıthane, zevk ve eğlenceye son derece düşkün olan Üçüncü Ahmed'in en sevdiği mesirelerdendi. Yalnız Kâğıthane değil, çevresindeki köyler bile güzel görünüşleri, gölgeli ağaçları ile padişahın ruhunu okşardı.

Raşit diyor ki: "Kâğıthane'nin kuzeyinde, Alibeyköyü adıyla anılan ünlü köyün arkasında (ki bu köy içe ferah-

lık veren bir yer olup havası ve suyu güzel, gölgeli ağaçları cenneti andırır, gezip tozanlara rahatlık veren bir köydür) üç tane havuz yapıldı. Sadrazam hazretleri bu yere, padişahın eseri olduğunu da belirten uygun bir isim konulmasını emretti. Ben, Hüsrevâbâd adını seçtiğimde çok beğendi ve zikredilen yerin bundan sonra bu adla anılmasını فرمان buyurdu."

Böylece Alibeyköyü civarında Hüsrevâbâd yazlığı vücuda getirildi. Alibeyköy ve Kâğıthane o yörenin en güzel köyleriydi.

İbrahim Paşa Kâğıthane'de bir de kasır yaptırmak istedi. O zamanlar Kâğıthane köyü de Alibeyköyü gibi imarlıydı. Camiyi yaptıran Kanûnî'nin şehzadesi Sultan Mehmed'iii sütninesi Daye Hatun'du. Görevleri Haseki Sultan vakfından verilirdi. Caminin tarihi şu idi:

Daye-i Sultan Mehmet'tir bu mesdd sahibi

Haktaâla eyleye erzan-i rahmetler ana
Cennet-i firdevste ola resula hemnişin
Her ki mesdd sahibini fatiha birle ana
Hic. 951 (M. 1544)

İbrahim Paşa, Kâğıthane'nin en güzel noktasında havuzlar ve kasırlar yaptırmaya karar verdi. O zamanlar Kâğıthane'nin sınırları Alibeyköy deresiyle Kâğıthane deresinin birleştikleri noktadan aynı vadide Kanlıkavak suyunun çıktığı yerlerin ilerilerine, dağların eteklerine kadar uzanıyordu. İbrahim Paşa yapılacak kasrın yerini Alibeyköyünde olduğu gibi, burada da derenin kıyısında, yüksek ağaçlar arasında seçti. İnşaat büyük bir çalışmayla başladı ve altmış günde sona erdi. Nedim bile bu çalışmaya hayran kalarak:

Çend mah içre bu denlû eser-i vâlânın
Hele bilmem nice tecviz olunur imkânı
diyordu.

Sultan Ahmet yapılan kasır ve havuzlardan pek memnun oldu. Kasrın tarihini kendi söyledi:

Mübarek ola Sultan Ahmed'e devletlû
Sa'dâbâd

İbrahim Paşa, Sa'dâbâd kasrını yaptırdığı gibi yanına bir de cami yaptırdı ki, buna da Hayrâbâd adı verildi.

Kâğıthane bu tarihten itibaren bir kat daha şenlendi. Dönemin şairleri parlak kasidelerle Sa'dâbâd'ın zevk ve eğlence alemlerini kutlamaya başladılar:

Mübarek ola Sultan Ahmed'e devletle
Sa'dâbâd

Ey şehinşah-ı cihan lütfunla Sa'dâbâd
içün

Eyleyüb teşrif verdin taze revnak şanına
Lâlezann da acayib şevki var hasrettedir.

Olda yüz sürmek diler hünkârımın
dâmamna

Halk akın akın Sa'dâbâd'a koşuyordu. Nedim bile vefasız sevgilisi oralarda do-laşmakla suçlamıştı:

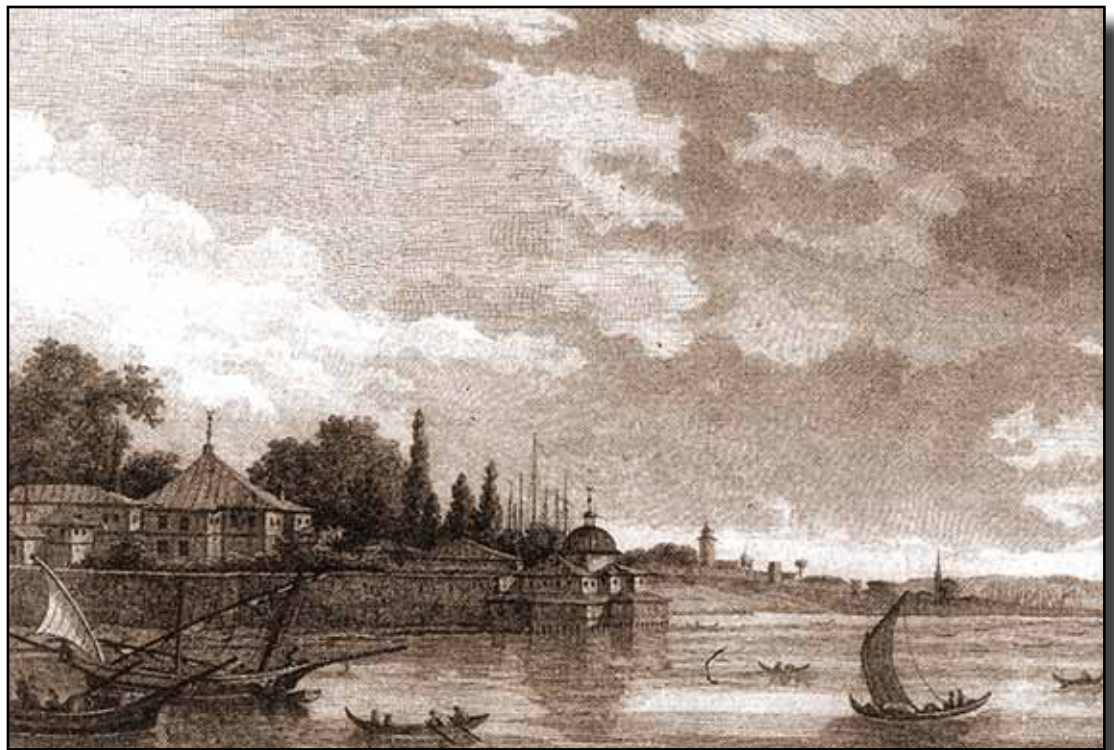
O tıfl-ı nazı gördüm rûyuna hurşid eser etmiş

Haberdar olmamıştım sonra bildim neylemiş nitiniş

Meğer zalim kaçub tenhaca Sa'dâbâd'a
dek gitmiş

Temaşa e) > lemiş alayını şevketlû
hünkârın

Sa'dâbâd'ın yapımı Haliç kıyıları'nın imarına neden oldu. Eyüp ve Bahariye senitleri büyük yalılar, zarif köşklere doldu. Fatma Sultan'ın Valide yalısı, Emine Sultan'ın yalısı ve daha birçok sultan yalıları hep o taraflardaydı. Özellikle Karaağaç bahçesi ve Karaağaç ka-

Onsekizinci yüzyılda Aynalıkavak'ı gösteren bir gravür.

sı Dördüncü Sultan Murat zamanından beri ayakta idi. İstanbul'un en zengin halkı Sa'dâbâd güzergâhında otururdu, ilkbahar, bu güzergâhı erguvan ve lâlelerle süslerdi, İstanbul'un "mükâhhal gözlü, şirin sözlü, leylî yüzlü âhûlar"ı, "zer kemerli, beli hançerli" civanları Sa'dâbâd'ın yüksek ve gölgeli çınarları altında, bahar çiçekleri arasında dolaşırlardı. Samiler, Vehbiler, Nedimler hep bu Sa'dâbâd'tan söz ederlerdi. Bu güzel kısır, Üçüncü Ahmet dönemi şairleri için âdeta bir şiir ortamıydı:

*Andırır kasr-ı cinanı bu dil-i nâşâda
Nice akmaya gönül su gibi Sa'dâbâd'a
Düşünür hevseri ol havz-ı dılarâ yâda
Nice akmaya gönül su gibi Sa'dâbâd'a
Sürmeli gözlü güzel yüzlü gazâlân anda
Zer kemerli beli hançerli civânân anda
Bâ husus aradığını serv-i humman anda
Nice akmaya gönül su gibi Sa'dâbâd'a*

Bazen Sultan Ahmet, kızı Fatma Sultan'ı da birlikte götürür, mehtap gesini Sa'dâbâd'da geçirirdi. Bununla birlikte veziri olmadan mehtap sefası yapmak bir türlü içine sinmezdi:

"Benim vezirim. Sa'dâbâd mehtaplığı bir mertebededir ki kıl ile vasıl mümkün değildir. Bir gece kalub kalsanız gayet münasip olur. Mahsus çadır kurdurdum. Kapudanı alub gelirsiniz. Yahut anı İstanbul'a alıyorsunuz. Bu gece Divan gecesidir. Çarşamba gecesi olur. Hasılı siz bilirsiniz. Ne gün murad iderseniz gelesiz. Kayıkçı ile akşam köye dek vardım. Bunun fevkinde bir mahall-i dil-küşa olmak gerek. Hak taâlâ senin ve cümlemizin ömrünü uzun ve muammer ede" diye vezirine yazılar yazardı.

Kahve ve Kahvehaneler

O zamana kadar Türkiye'de kahve ve tütün bilinmezdi. Hattâ Kanunî Sultan Süleyman dönemine gelinceye kadar, İstanbul'da kahvehane yoktu. Kahvehane ilk önce Kanunî çağında, 1554'te açıldı. Peçevî diyor ki: "Belirtilen tarihe yakın Halep'ten Hakem adında bir herif ve Şam'dan Şems namında bir zarif gelip Tahtakale'de birer büyük dükkan açıp kahve satıcılığına başladılar. Keyfine düşkün bazı sefa dostları, özellikle okuyazar takımından bazı zarif kişiler toplanır oldu. Yirmişer ve otuzar yerde meclisler kuruldu. Kimi kitap ve güzel şeyler okur, kimi tavla ve satrançla uğraşır, kimi yeni yazılmış gazeller getirip bilim ve sanattan söz eder. Nice para ve pul-lar harcayıp dostları bir araya toplamak için ziyafet tertip edenler, bir iki akçe de kahve parası vererek bu tür topluluklar kurmanın sefasını sürdürdüler."

Bu tarihten itibaren kahvehaneler

son derece ilgi gördü. Görevlerinden uzaklaştırılmış kadı ve müderrisler vakit geçirmek için kahvehanelere devamla başladılar, imamlar, müezzinler, hattâ büyük rütbe sahipleri bile kahvehanelere gelirlerdi. Halkın kahvehanelere devamı İstanbul'da kuşkuyla neden oldu. Ulema bu meseleye de karıştı: "Mesavî (kötü) hanedir. Ana varmaktan meyhaneye varmak evladır (daha uygun)" dediler. Artık camilerde vaazlar ve öğütler birbirini izledi. Padişahlardan yeniçeri erlerine varıncaya kadar bütün ümmet "mey ve mahub" ile vakit geçirirlerken, adi bir kahve için fetvalar çıkmaya başladı. "Her nesne ki fahm mertebesine vara, yani kömür ola, sırf haramdır" dediler.

Sonunda halk kahvehanelere gizli gizli gitmeye başladı. Üçüncü Murat za-

manında kahvehaneler şiddetle yasaklandı. Üçüncü Murat, babasının, tahta çıktığı zaman tüm İstanbul halkını eğlenceye çağırması, olayını tekrarlamadı. Fakat bu yasakların hiçbir etkisi olmuyordu. Bazı kişiler çıkmaz sokaklarla dükkanların arka bölümlerinde koltuk kahvesi açma izni kopardılar. Bunlar genellikle arka kapıdan işliyorlardı. Üçüncü Sultan Murat döneminden sonra kahvehaneler o kadar çoğaldı ki, bunları yasaklamak mümkün olamadı. "Vaizler ve müftüler, kömür haddine gelmez imiş, içmesi caiz imiş" demeye başladılar. Din bilginleri ile şeyhler de kahvehanelere gitmeyi günah saymadılar. Ünlü vezirler kendilerine gelir sağlamak için kahvehaneler yaptırdılar, günde bir iki altın kira bile aldılar.

Eski İstanbul'da bir arzuhalci.

İstanbul'da Tütün Alışkanlığı

Üçüncü Mehmet döneminde, Türkiye'de ilk defa olarak tütün de görülmeye başladı. Naima diyor ki: "Gördüğü ilgi ve sevgi ile dedikodulara neden olan tütün 1606'da Fransa'dan gü-rültülü bir şekilde gelip Osmanlı ülkesinde yayıldı. Bu durum ülkenin seçkin insanların tütün tiryakisi Peçevî'ye göre tütünü 1600 yılına doğru İngilizler getirip ilaç niyetine sattılar. Bazı kişiler de kısa sürede keyif veren bu maddenin tiryakisi oldular.

Gerçekten tütün pek çabuk yayıldı. Din adamları ile devlet görevlileri tütün içmeye başladılar. Halk kahvehanelerde oturamaz bir hale geldi. Sokaklarda birçokları ellerinde çubuklarla hem tütün içerler, hem de birbirinin gözüne "püf, püf!" diyerek sokakları kokuturlardı. Çoğu seçkin kişiler tütün hakkında tartışma yaparlardı. Onlarca tütünün sakıncaları; sakalı ve sarığı kokutmak, evlerde yangınlara neden olmak, sabahları dimağa kötü bir koku vermek, alışkanlık yaparak insanları işlerinden alkoymak. En önemlisi, İstanbul'da pek çok defa yangınların sigara yüzünden çıkmasıydı. Bir sigara ile binlerce ocak sönmüştü. Pek çok kişi bu yangınlarda telef olmuştu. Tütünün, evde uyku kaçırmak için, bir de gemi gözcüleri için faydası vardı. Bunun yanında, tütüne alışkın olanlar çok olmakla birlikte karşısında olanlar da az değildi.

1637'de Cibali kapısında bir kalafatçının funda yakarak gemi kalafatlama-sı yüzünden yangın çıktı. Cibali'den başladı, suru atladi, Aşıkpaşa, Kadiçeşmesi, Zeyrek Yokuşu, Vefa, Fatih, Sangüzel taranan tümüyle yandı. Yangın yirmidört saat sürdü. Fatih Camisi minarelerinin külahları tutuştu. Yeniçerilerin yeni odaları ve Orta Camii alevler içinde kaldı. İstanbul'da şikayetler çoğaldı. Yangınların tütün yüzünden çıktığı öne sürüldü. Aslin da kahvehanelerin zaman zaman kapatıldığı halkça biliniyordu. Camilerde tütüne karşı sürekli olarak konuşmalar yapılıyordu. Divandan tütün yasağı konusunda kararlar çıkardı. Bununla birlikte halkın önüne geçmek mümkün olamazdı. Halk aslında zulümden bıkmıştı, iki sigara içip edeceği keyiften yoksun kalmayı ağır görüyordu. Çağın ileri gelenleri:

Zararsız bir dühan hakkında neyler bunca dikkatler

Dühan-ı ah-ı mazlûmanı men eylen hüner oldur

diyorlardı ve haklıydılar. Fakat Dördüncü Murat'la taraftarları bu durumu göz önüne almadılar. Kadızade Efendi,

büyük yangının çıkışını tütüne bağladı, sorunu Sultan Murat'a anlattı. O günden başlayarak kahve ve tütün yasaklandı. İstanbul kahvehaneleri tümüyle yıktırıldı, yerine bekâr odaları yapıldı. Fakat halkın zevkine engel olmak mümkün değildi. Tütün yasaklandı, halkın tütüne olan düşkünlüğü bir kat daha arttı. Sultan Murat'm kendisi içkiden baş kaldıramazdı, fakat halkın tütün içmesine engel olurdu. Geceleri sokakları dolaşır, tütünü kokusu duyduğu yerleri basar, birşey bulursa evin sahibini öldürürdü. Hattâ bazen evlerin damlarına çıkar, bacalarını bile koklardı.

İstanbul'da kahvehane yasak olduğu halde, Edirne'de henüz yasaklanmamıştı. Dördüncü Murat bunu haber aldı, hatt-ı hümayun ile bostancıbaşısını gönderdi. Edirne'de bütün kahvehaneler yıktırıldı. Bostancıbaşı, kahvecileri astırdıktan sonra İstanbul'a döndü.

Dördüncü Murat bazen Kâğıthane'ye gider, gezintiye gelen şeyhülislâmının bile kitaplarını koklamaktan geri durmazdı.

Naima diyor ki: "Bir alay uğursuz bir araya gelip devlet büyükleri ile hâkimleri çekiştirir, devlet işleri, azil, atama, cezalandırma, ödüllendirme konularında bir sürü yalanlar üretirlerdi. Bu yasaktan sonra hiç kimse padişahın yönetimi ile ilgili söz söyleyemez olmuştu."

Tütün yasağı 1633'te başladı. Ölümle cezalandırıldığı halde yine yasağa önem vermeyenler görüldü. O çağda yaşayan Peçevi diyor ki:

"1635 yılına gelince o derece duyulup ün kazanmıştı ki bunu yazı ile anlatmak mümkün değildir."

Halk sağlığa zararlı olduğunu bildiği halde, sık sık yenilenen yasakları bile dinlemiyordu. Dördüncü Murat, hekimbaşısı Emirî Çelebi'ye zorla on dirhem afyon yedirip ölümüne neden olduğu halde halkın keyfine karışmayı, kendisine karşı gelişecek isyanları önlemek için etkili bir çare olarak görüyordu. Tütün yasağı beş yıl olanca şiddetiyle hüküm sürdü.

Dördüncü Murat bir toplumu sadece yasaklarla yönetmenin olanaksızlığına, yerine göre o toplumun haklarını da kabul etme gerçeğine bir türlü akıl erdiremedi. Hattâ bir defasında, kendi otağı hümayûnunda otururken, yedek atlardan biri boşandı, otağın önüne kadar geldi. Atı tuttular; "sahibi gelsin!" diye bağırıldılar. Hiçbir gelen olmadı. Meğer atın yükünde bir çubukla bir kese tütün varmış. Sahibi başından korktuğu için atı da gözden çıkarmış.

Gerçekten yasa korkunçtu. O yıl Dör-

düncü Murat gizli bir yerde tütün içen ondört kişi yakaladı. Biri mukabele halifesi, biri de kapıcıbaşılardandı. Ondördünü de öldürttü. Reha'da tütün içtikleri için ikisi yeniçeri ondört kişi, Halep'te yirmi kişi, Haccegür'de altı kişi anında öldürüldü. Tütün içenlerin kiminin elini ayağını orduda, kimininkini de otağ önünde kırarlardı. Bazılarının boynu vurulur, bazıları da dört parçaya bölünürlerdi.

Tütünün yasaklanması hiç kuşkusuz halkın sağlığını düşünmekle ilgili değildi. Aslında zulüm bütün ülkeyi kaplamıştı. Tahtını korumak için, tütün yüzünden yıllarca insan öldürten Dördüncü Murat sürekli olarak şarap içerdi. Son zamanlarda üç dört ay süreyle içkiyi kesti. Fakat bir gün azalttığı içkinin miktarını öylesine artırdı ki, birkaç gün içinde kendisi de ölüme yolladığı kişilerin yanına kavuştu.

Tütün yasağı tüm şiddetiyle sürdüğü sırada, kahve büsbütün unutuldu, İstanbul'da kahve ticareti oldukça gelişti. Kahve tüccarları Yemen ve San'a'da ortaklar bulurlar, İstanbul'a kantar kantar kahve getirirlerdi.

Sultan İbrahim döneminde, kahve ve tütüne bakan yoktu. Padişah sarayda Telli Hasekiler, Şekerpareler, Hub-yar Kadınlar ve Cinci Hocalarla uğraşırken, halk da tütün ve kahvesiyle keyfini çatardı. Fakat bu sefer de başka bir felâketle karşı karşıya kalındı: samur ve amber vergisi. Padişahın cinnetleri halka kahvesini bile içirtmedi, isyanlar uzadı. Ticaret durdu. Paranın değeri düştü. Ağalar saltanatı, halkı vurgunculuk altında inetti. Avcı Sultan Mehmet dönemi ağalar saltanatı ile başladı, Tuna boy-larında ağır yenilgilerle sonuçlandı. Yüzyılların biriktirdiği çöküntü tohumlarını ortadan kaldırmak mümkün olamadı. Devlet yöneticileri beceriksizliklerini meyhanelerle birlikte kapatmaya çalışıyorlardı.

Tütün ve İçki Vergisi

1687'de hazinenin açığını kapatmak gerekti. Aslında içki yasaklanmıştı. Fakat gayri müslimlerin içki getirip evlerinde eskisinden daha çok sattıkları anlaşıldı, içki gelirlerinden devletin her yıl bir hayli kazancı olurken yasaklama kararı zarardan başka bir şey sağlamadı. Fakat bu kez tütün de gözönüne alındı. O tarihe gelinceye kadar tütünden devlet adına bir para alındığı duyulmadığı halde, Yenice'nin okkasından on, Kırcaali'nin okkasından sekiz akça gümrük vergisi alınması kabul edildi, içki işlerine bakan devlet dairesi yeniden açıl-

diği gibi bir de tütün işlerine bakan daire kuruldu.

1688'de içki işlerine bakan daire (Hamir emaneti) "küfrün kötülüklerini açıklamak uygun değildir" gerekçesiyle kapatıldığı halde halkın tütün içmesine karışmadı.

1690'da tütün vergilerini toplayan daire İstanbul gümrüğüne bağlıydı. Sattandan oniki, alandan sekiz akçe alınıyordu. Açıkta açığa alınıp satılmasına izin verilmezdi. Fakat halkın tütüne aşın isteği görüldü. Tütün işi ellibeş yük akçe karşılığında kesime (mukataa) bağlandı. Gümrük malının eksilmemesi için mal indirimi ile başkasına bırakıldı.

Artık tütüne resmi dönüm ve gümrük de bağlanmıştı. Devlet büyükleri şuna inanmışlardı ki, boş yere yasaklamaya kalkmak vakit yitirmekten başka birşey değildir. Oysaki resmi vergi ve gümrüğe bağlanması tütün fiyatının artmasına neden olacaktır. Fiyatlarının artması halkın tütüne olan ilgisini azaltabilir. Fakat yasağın kalkması devlete yarar sağlar, geliri artırır.

Bununla birlikte, İstanbul, Edirne ve bunlara bağlı gümrüklere tüccarın satmak için getirdiği Yenice ve Yenicevardar tütününden okka başına on, Kırcaali ve kaba tütünden de dört akçe gümrük vergisi alındı. Gümrük geliri yalnız tütünde yılda 50 yük akçeye ulaştı. Tütün serbest olunca halk pahalılığa bakmadı. Fiyatların yüksekliği oranında tütüne ilgi arttı. Tütün satanlar da günüörk vergisi kesinleşti diye yarım kuruşla iki kuruş arasında değişen fiyatlarla tütün satmaya başladılar. Devlet büyükleri bu kez, tütünün taşıdığı değere göre vergi almaya karar verdiler. Yenicevardar tütününün vergisi okka başına yarım kuruş, Kırcaali'ninki kırk akçeye kadar yükseltildi. O sırada tüccarın ve ekicinin elinde ne kadar tütün varsa yeni karar gereğince vergisinin tahsil edilmesi emredildi. Her yana görevliler gönderildi. Tütün tarlalarının her dönümünden bir altın dönüm vergisi alındı. Böylece ortaya çıkan vergi fazlası 78 yük 44 bin akçeye, her yıl tütün vergisi de 129 yük 44 bin akçeye vardı (1695).

Tütün dikenler dönüm vergilerini devlete, aşarlarını da işverene verirlerdi. O yıl "Tuğra-yı Şerif" ile basılan ve Eşrefi denilen İstanbul değen üçyüz akçe idi.

Kahve ile tütün vergisi devletin önemli gelirini oluşturdu. Her yıl Yemen'den Cidde'ye kırkbin ferde (denk, büyük paket) kahve gelirdi. Bunun yarısı Mısır'a gider, onbeş yirmibin ferdesi de Türkiye'de tüketilirdi. Türkiye'nin kahve harcamaları yıl-

da dörtbin kese akçe idi. 1688 yılından sonra tütün gibi kahve için de ek vergi konuldu. Nedeni de "Halkın kullanmasını engellemek mümkün olmadığına göre, ona örtülü bir biçimde yasak getirmek, devlete de bol vergi geliri sağlamak"tı. Bunun yanında İstanbul ve ona bağlı gümrüklere kahve getirenlerden müslümanlar okka başına sekiz, Hristiyanlar on akçe, Edirne'ye götürenler altı akçe gümrük vergisi öderlerdi. Tütünde olduğu gibi kahvede de gümrük vergisi fiyatların yükselmesine neden oldu. Kahvenin okkası iki, ikibuçuk kuruşla fırladı.

Halk fiyatın artmasına önem vermedi. Devlet büyükleri halkın ilgisini bu kez de hazinenin açığını kapatmak için kârlı bir fırsat saydılar. Fakat kahve vergisinin, artan kahve satışı oranında artırılması mümkün değildi. Bunun için eski gümrük vergisinin tutarı geçerli sayıldı, fakat yeni bir yöntem ortaya konuldu: Kahvenin gümrük vergisi eskisi gibi alınacak, kahve özel bir yere konulacak. Bu kez de okka başına beş para tahsil edilecekti. Bu yöntem derhal uygulandı, tahsili için görevliler atandı. (1697) Gariptir ki, devlet büyükleri halk için yasaklamayı düşünürlerken sarayda yıllardan beri kahvecibaşılar vardı. Gerçek ise, bilgisizlikleri yüzünden ortaya çıkan hazine açığını halkı soyarak kapatmaktı.

Üçüncü Ahmet döneminde savaş ve isyanların bir dereceye kadar önü alındı. Sikke sorunu düzene kondu. 1715'de bir tarafında tuğra, öbür yüzünde "Duribe fi İslâmbol" olmak üzere altın basıldı. Yeni altının fiyatı üç kuruştı. Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sadaretinde, kahveyi yasaklamak şöyle dursun, İstanbul gümrüklerine fazla miktarda kahve getirilmesinin yolları arandı.

Kahve Yemen'den Cidde'ye, oradan Mısır'a gelirdi. Yabancılar da kahveyi Mısır'dan alırlardı. Fakat Mısır'dan yabancılara kahve verilmedi. Onlar da başka yolla Yemen'e gittiler, Yemen'den fazla fiyatla kahve aldırıldılar. Bu kez Mısır'a kahve az gelmeye başladı. İstanbul'da kahvenin fiyatı arttı, insanlar çaresiz kaldı, üzüntüye düştüler. Bunun üzerine Şerif Yahya'ya özel olarak bir kapıcıbaşı gönderildi. Yazılan padişah mektubunda, eskiden beri İslam ülkelerine satılmakta olan kahvenin kesinlikle gayrimüslimlere satılmaması konusu yumuşak bir ifadeyle anlatıldı (1718).

Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sadaretinde halk rahat yüzü gördü.

Esrarın Yasaklanması

Yasaklamama konusu öne sürüle-

rek milletin kesesini soymak ve rahatını bozmak yöntemlerinden eser görülmedi. İbrahim Pasa yalnız esrarı yasakladı. Nedeni de birçok kişinin esrar yüzünden akılların yitirmeleriydi. Bunun için öncelikle bir fetva çıkardı. Fetvanın surreti şöyle idi:

"Zirkolunan şeyin ekli ve sürbü haram olmağla istimal edenleri tazir-i şedid ve enva-ı ukubet ile zecr ü men ve içenleri dahi tazir-i şedid ile zecr ü menedüp bey' ettikleri şeyi hükkâma ihsan etmek lazım ve istimali helal ve eki ü şüreb edenler umur-ı gabiyye müikeyşif olur deyu cehleyi idlâl edeni şahsın katli meşru ve katlinde ecr-i cezil vardır."

Bununla birlikte kimse katledilmedi. Yalnız ele geçen kenevir yaprakları yakıldı, içmekte direnenlerin de sürgüne gönderilmeleri ile yetinildi (1723). Para sorunu da yoluna kondu. Yeni İstanbul altınının dörtyüz akçeye, sağ paranın kırkının bir kurusa, yeni paranın da yüz-yirmisinin bir kuruşla değerlendirilmesi emredildi (1725). İstanbul'da ne savaş endişesi, ne kahve işkencesi ne de tütün yasağı korkusu kaldı. Hazinenin geliri yetersiz, kanlı ve feci savaşlara harcanmadı.

Ne padişah ne de veziri zararsız bir tütün için sıkıntılara katlanarak yaşamak zevkini ufak bir keyifle tatmaya çalışan tiryakileri dört parça ettirerek siyaset yapmıyorlardı. Halkın fikrini amak, ruhunda bilim, beceri ve yaşama zevki oluşturmak için matbaalar kuruyor, kitaplar yayımlamaya uğraşıyorlardı.

Enfiye ve tütün vergisi uzun süre devletin en büyük gelirinden birini oluşturdu. Bunun için gerek İstanbul'da gizli enfiye yapanları, gerekse dışarıdan kara ve deniz yoluyla İstanbul'a enfiye getirenleri yakalar, enfiyelerine devlet adına el koyarlardı.

Yalnız bununla da bırakmazlardı. Kaçakçılık yapanlar Müslümansa kalebentlik, Hristiyanısa kürek cezasına çarptırılırlardı. Yabancı olanların işyerleri bedeli ödenerek kapatılır, sahipleri bağlı bulundukları elçiliklerce cezalandırılırlardı. Bu gibi durumlar ortaya çıktığında, enfiye tekeli elinde bulunduranlar Divan'a şikayet ederler, yeniçeri ağası, hassa bostancıbaşı ve Galata voyvodasına seslenen emirler yazdırarak sur kapılarındaki nöbetçilerle gözcülerin cezalandırılmalarını isterlerdi.

Tütün ticareti 1697 yılında bir kat daha ilerledi. Türkiye'den Avrupa'ya tütün ihracatı arttı. Tütün gümrüğü düzenlenmesi değiştirildi. İstanbul, Selanik, Gümüşcihe, Kavala ve Golos iskelelerine gelen tütünlerin Yenicevardar diye ad-

Eski İstanbul'dan bir gravür.

landırılanının en iyisinden okka başına yirmidört, Kırcaali'den onbeş, kaba tütünden oniki akçe gümrük vergisi alınması kararlaştırıldı. İskelelerden gemilere konulup Frengistan'a taşınacak tütünlerden ise, belirli gümrük vergisinden başka tütünü satın alanlardan okka başına ikişer para vergi alınacaktı. Vergi alınmadıkça gemilere bir okka tütün geçirilmezdi. İskelelerde satılan tütünler gemilere yükleninceye kadar gemilerde gümrük emininin adamı hazır bulunurdu. Tütünlerin taşıma ve satış işlemlerine valiler müdahale edemezlerdi.

Türkiye'den Avrupa'ya tütün ihraç edilecek iskeleler belirliydi. Bu iskelelerden başka yerlerden gemilere tütün yüklenemezdi. Vergi ödememek için gizli yerlerden tütün yükleyenler yakalanacak olurlarsa kendilerinden ceza olmak üzere iki kat vergi alınırdı. Hattâ, belirtilen iskelelerde bile görevli memur hazır bulunmadıkça gemilere bir okka tütün yüklettilmezdi. Tütünler yükleneneği zaman görevli memurdan izin alınır, hilesiz kantarla tattınılırdı.

Selanik, Kavala, Gümölcine, Golos ilçe ve bucaklarında oturan yerli ve yoksul halkın kendi ihtiyaçları için alıp sattıkları tütünlerden vergi alınmazdı.

Tütün, eşya türünden olmayıp hububat türünden olduğundan, öbür eşyadan alınan gümrük vergisi tütüne uygulanmazdı. Oysa ki, yabancı devletlere verilen anlaşma metinlerinde, iki taraf tüccarlar gerek kara ve gerekse denizden getirdikleri malları için bir yerde yüzde üç gümrük vergisi ödeyecekler, başka yerlerde kendilerine güçlük çıkarılmayacak, rencide edilmeyeceklerdi.

Onsekizinci yüzyılın sonlarına doğru, Avusturya uyruklu biri Selanik'te bir Rumdan aldığı tütünleri "Frengistan tarafına nakleylemek" isteyerek, tütünlerin bir bölümlünü gemilere yüklemiş. Kendisinden gümrük vergisi istenildiği zaman, Selanik'teki Avusturya konsolos vekili: "Tütünler için yüzde üç hesabı üzere gümrük vergisini verir, fazlasını vermeyiz" diye itiraz etmiş. Bu durumun başkalarına da sirayet etmemesi için İstanbul dühan (tütün) emini Divanı'na baş-

vuruda bulunmuş, 1776 tarihli kararda, Selanik tütün gümrüğüne giren tütünler her kimin olursa olsun yeni düzenlenen şartlar gereğince, yabancı gemilere yüklenip Avrupa'ya taşınacak tütünlerin her bir okkasından altışar akçe gümrük vergisi alınacağı belirtilmişti. Bu kararda ayrıca kimseye muhalefet ettirilmemesi kayda bağlanıyordu. Bu karar, onsekizinci yüzyıl sonlarında Türkiye tütünlerinden alınacak gümrük vergileri hakkında önemli bir belgedir.

İstanbul'da Meyhaneler

Kahvelerden başka İstanbul'da meyhaneler de çoktu. Evliya Çelebi'ye göre "Galata demek meyhane demektir." Boğaz kıyılarında da pek çok meyhaneler vardı, içkiye eğilim çoktu. Birçokları müskirata (içkiye) "Arslan sütü" derlerdi.

Şaraba en çok yeniçeriler düşküdü. Onaltıncı yüzyılda bu alışkanlık yıllarca sürdü. Başta padişah olduğu halde, dönemin ünlü kişileri bile içki bağımlıydı. Celâlzade'den sonra nişancı olan Fırıız Bey, namuslu insanların gittikleri yer diye koltuk meyhanelerine giderdi. Odasına gelirker içtiği şaraba yenilir, bir köşede yıkılır kalırdı. Hizmetçileri oradan kaldırıp bir berber dükkânına veya sıcak bir yere koyup sarhoşluğu geçinceye kadar başında beklerlerdi. Bu aşamadan sonra yine görevinden uzaklaştırılmadı. Bazı ünlü kâtipler kendisine kaba küfürlerle dolu bir nişan yazdı. Başka nedenlerin de sıralandığı bu nişanı hiç çekinmeden sadrazam ile Firuz Bey'in emekli edilmesini sağladılar.

Firuz Bey'in içkiye düşkünlüğü ile birlikte ahlâk yönünden de zayıf tarafları vardı, içkiyi yasaklamak için sürekli tedbirler alınırdı. Müslüman mahalleleri arasında meyhane ve kahvehane açılması, buralarda Tatar bozası satılması kesinlikle yasaktı, "İstanbul'da ve Galata'da vaki olan meyhane ve kahvehaneleri külliyyen def ve ref (lağvetme) idüb hamirleri var ise tuz katub sirke ittirüb emr-i şerifime muhalif iş ittirmiyessin" diye II. Selim tarafından birçok emirler verilirdi. Eğer mahalle aralarında meyhane açılacak olursa mahalle halkı "meclis-i şerife" gelip şikayet ederlerdi. Örneğin bir kez sarhoşların kadınlar hamamını basıp kadınlara tecavüze yetindikleri, akşam ve yatsı namazı için camiye giden insanlara sataştıkları, kanlı kavgalara neden oldukları şikayet olunmuştu. Halkın bu şikâyetleri dikkate alınarak mescit çevresinde ve mahalle aralarında meyhane açılmaması için İstanbul ve Galata kadılarına emirler yazıldı.

İçkinin yasaklanması doğallıkla dö-

nemin zevk ve sefaya düşkün önde gelen kişilerini memnun etmezdi, içki, Kanûnî'nin son yıllarında yasaklandığı zaman şair Baki:

Reh-î meyhaneyi kat'etti tîg-i kahr-ı sultânın

Su gibi arasın kesti İstanbul'u Galata'nın Meyân-ı âb ü âteş oldu cây-i keşti-i sahba Bitirdi rüzgâr âyin-i işin bezm-i rindâmın Yanan ab üzre ateş sanmanız keşti-i sahbayı

Şuâ-î tîg-i kahrından tutuştu Şeh Süleyman'ın

Hilâl âsâfûrûzân oldu balır-i tulgun üzre Şafaktan dem ürür ab-ı şarab alûd-i deryanın

Sinâ-î çeng ü nây ü devr-i sağar devleti döndü

Sefasın süre gör ey sojî-i sâlusî devrânın Şarâb-ı tâbdan hamlar tehî meyhaneler tenha

Aceb lîlîlîğin buldu riya ehli bu meydanın

Şu meclis içre kim dâim dokuz peymânc devreyler

Ne denlü ola ey Baki zaman-ı fş-i dünya'nın

Tarzında şikayet ettiği gibi Nevî de:

Kalb-i âşık gibi viran ettiler meyhaneyi Bîvcfâlar ahdine döndürdüler peymâneyi La'li canan gibi gözlerden nilân oldu şarab

Çeşin-i dilber gibi bimar ettiler meslâneyi Korkarım eyler şikesi dâver-i devr-i kaza Sâgar-ı mînâ âeyu bu kümbet-i viraneyi diye özlemine açığa vurmuştu.

İçki tutkusu şeyhler arasında da hüküm sürerdi. Şehzade Sultan Ahmed'in hocasının oğlu Şeyh Sarhoş Bâli Efendi de döneminin ünlücrindendi. Kendisinde içki alışkanlığından başka, güzelle âşık olma huyu da vardı. Ölümüne şu tarihi söylemişler:

Fena camı ile Bâli Efendi mest idi geçti

Dönemin önde gelen vezirleri arasında Özdemir oğlu Osman Paşa da içkiye düşkünlüğü ile ünlüydü. Ferhat Paşa'nın kölelerinden Mustafa, bir zamanlar Osman Paşa'ya hediye edilmiş, paşanın birçok defalar meclisinde bulunmuştu. Budin'de hazinedar iken, Pcçevî İbrahim Efendi'ye Osman Paşa'nın yasamı ile içkililiğini şöyle anlatmış:

"Ekser etvâl-i lcyâli (birbirini izleyen geceler) de bir sürahi bade götürürler, bir gulâm tutardı. Bir gulâm (genç erkek köle) dahi dört meze tabakcıklarını bir tepsiye koyup tutardı. İki üç gulâm dahi birer tabak ile birer kâse lühüm (et) kısmından ve gayriden taam (yemek) tutarlar, taleb ettikçe önüne getirirlerdi. Ve mukabelesinde saz çalınır ve gulâmlar tegannî ederler (şarkı söyler-

ler) di. Bu tarîk ile beş on kadeh içildikten sonra öyle ki nîm (yarım) mest olur, bir gulâmı önüne oturturdu. İki kolların boynuna dolayub buçuk saat, çok olsa bir saat uykusun ahırdı. Gâhi bu veçhile bir yastığa yaslanırdı ve kalkub tecdid-i vuzı'ı ider (abdest yeniler), sabaha değin ibadet iderdi. Ve gözlerinin yaşın ol kadar dökerdi ki, seccadesinin secde yerini safice su iderdi. İşte iş ve işret ve zevk ü sohbeti buna münhasır (sınırlanmış) idi."

Devlet büyükleri arasında adları tarihe geçmeyen daha çok zevk ve sefa sahipleri vardı. Gençler arasında ela, en bayağısı, Sultan İbrahim'in sadrazamı Ahmet Paşa'nın kardeşi ve kethüdası İbrahim Ağa idi. Sarayca, İbrahim Kethüda diye ünlüydü. Sultan İbrahim saray gözdelelerini nahıllar, çalgılar ve şölenlerle evlendirdiği zaman, sarayın en tanınmış siması Hubyar Kadını da İbrahim Kethüda'ya nikahlamıştı. İbrahim Kethüda ne derece içkiye düşkünse, Hubyar Kadın da ondan geri kalmazdı. Kadırga'da Beşir Ağanın evinde otururlardı. Gece zevk ve ahenk devam eder, Hubyar Kadın çalgı sesleri arasında kendinden geçerdi. O derecede ki bir gece mutfak tutuşmuş, Hubyar Kadın'ın haberi bile olmamıştı. Her akşam İbrahim Kethüda ile sofrayı kurarlar yiyip içmeye devam ederlerdi. Bir akşam, Sultan İbrahim Hubyar Kadın'ın' koca-sı İbrahim Kethüda'ya bir şey sordurmak için bir bostancı gönderdi. Bostancı, Hubyar Kadını eşi ve dostlarıyla birlikte içki sofrasında gördü, İbrahim Kethüda kafası tütsülü olduğu için bostancıya önem bile vermedi. Hattâ elindeki meze tabağını bostancının kafasında parçaladı. Sultan İbrahim, o gece sadrazamı çağırttı. Olayı zaten sadrazam da duymuştu. Fakat bostancıyı kendi sarayına götürmüş, bir kese kuruş vererek olayı kimseye açmamasını söylemiş, konuyu böylece kapatmıştı. Fakat İbrahim Kethüda bununla da uslanmadı. Sürekli olarak rezil insanlarla düşer kalkar, her akşam Kumkapı meyhanelerinde sarhoş olurdu. Sadrazam bostancı olayından sonra kendisine tenbih etmişti. İbrahim Kethüda bu tenbihi de unuttu. Nihayet bir gün kardeşini huzuruna çağırdı, öğüt verdi. İbrahim Kethüda sert karşılık verince sadrazam kızdı, ağalarına bağırdı:

"Değnek!"

İbrahim Kethüda'nın ayaklanın falakaya geçirtti. Sultan İbrahim'in kethüdasına ikiyüz sopa çekti. Sonra yüzüstü çevirtti. Yine dövecekti, kapıcılar kethüdasının ricası üzerine affetti. Fakat gö-

revinde bırakmadı. Yerine Arnavut Ahmet Ağa'yı kethüda yaptı. Artık Ahmet Ağa memnundu. Kethüda olur olmaz tüm sertliğini içkililere karşı uygulamaya başladı. Ahmet Ağa, hiç yoktan kethüda yapıldığını düşündükçe, sadrazama bir kat daha yaranmak istiyor;

"İçkiye bağımlı olanları asarak âleme ibret ederim" diye meydan okuyordu.

Sultan İbrahim döneminin ayyaşlığı da bu derece alçaltıcı idi. Bununla birlikte, vezirlerin saraylarında ney, tambur, ud ve tefle geçen içki âlemleri de vardı. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa içki yüzünden yaşamını yitirmişti.

Vezirlerin içki âlemleri çok tantanalı idi. Bununla birlikte içkinin dinsel gizliliğine saygı gösterenler de yok değildi. Sarhoş Selim (II. Selim) döneminde bazı köylerden Galata iskelelerine şarap geldiği zaman, mahzenlere fıçı ile değil, tulumlarla taşınırdı. Tulumlar halkın giysilerine dokunduğu için birçok kez karşı çıkmışlardı. Daha sonra gayrimüslimlerin şehirlere içki getirmeleri de yasaklandı. Fakat hile ile şarap getirip gümrük vergisi alınmamakla devletin çok zarar gördüğü anlaşılmıştır. Bu konuda fetva istenmesine karar verildi. Verilen fetva şu tarzda idi:

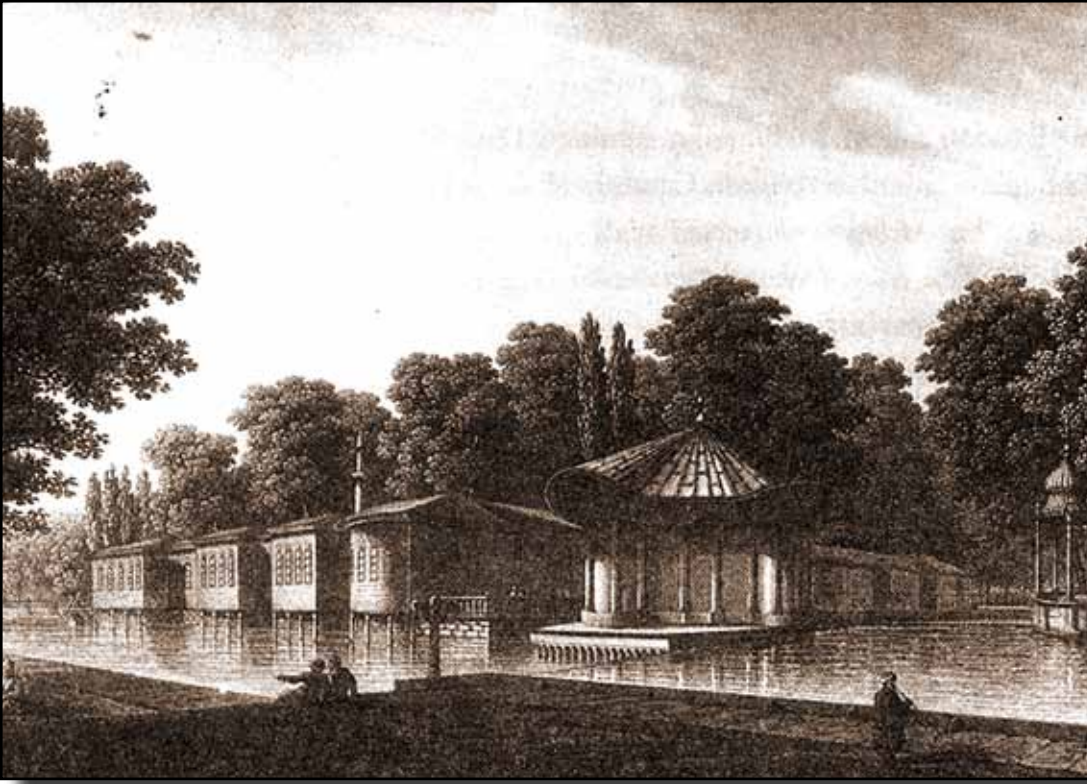
"Yerli Hristiyanların getirdikleri şaraptan yarım vergi, yabancılardan getirdiği şaraptan tam vergi almak yasaya uygundur. Fakat cuma namazı kılınabilir şehirlerde açıktan açığa şarap getirmek asla yasal değildir. Gizlice getirdikleri takdirde gerek birbirlerine, gerekse Müslümanlara açıktan açığa satmaları da yasaya uygun değildir. Birbirlerine sattıklarını da asla açığa vurmazlar."

Bu fetvayı veren Şeyhülislam Ebussud Efendi (1490-1573) idi.

Bunun üzerine, İstanbul kadısına hüküm yazıldı. Yahudi ve Hristiyanların Padişah emrine aykırı davranarak fıçı, varil ve tulumlar ile açıktan açığa rakı ve şarap getirmeleri yasaklandı.

İki yıl sonra, Galata'da İslâm mahalleleri arasında meyhaneler açılmaya başladı. Oysa ki meyhaneler ancak Hristiyan mahalleri arasında açılabilirdi. Divan-ı Hümayun buna da engel oldu. İslâm mahalleleri arasında meyhane açıp Müslümanların rencide olmaları onaylanmadığından buraların yasaklanması kararlaştırıldı.

İçki yasaklanmakla birlikte, satılması hakkında kanunnamelere önemli maddeler de konulmuştu. Örneğin, kanun-namede, şarap içenlerin kadı tarafından azarlanması veya iki sopaya karşılık bir akçe ceza alınması bulunduğu halde, şarabın ne biçimde satılacağı da be-

Kağıthane'de Sadabat Kasrı.

lirlenmişti.

O dönemde şaraba hamir veya suci derlerdi. Şehre getirilen her fıçı şaraptan onbeş akçe vergi alınırdı. Ülke içinden veya Karadeniz'de yapılan korsanlıktan (yağılıktan) fıçı ile şarap getirilirse, satandan onbeş, alandan sattığı takdirde oniki akçe alınırdı. Eğer şarabı şehir dışına çıkarırlarsa, fıçı başına dörder akçe almak kanun gereği idi.

Şarap ve şıra için de yapılagelen iş ve kurallar vardı. Şaraba ve şıraya hükümetçe fiyat konulmuştu. Şarabı yalnız Hristiyanlar satmazlardı. Subaşılar ve sipahiler de satarlardı. Aslında şarap, bağ ürünü ve gelir kaynağı idi. Şarap ve şıranın tekeli, o dönemin deymi ile monopolye hakkı, su başılarla sipahilere aitti. Bu kural, üzüm yetiştiren eyaletlere mahsustu. Şehirde ve köyde, subaşılar ve süvariler için tekel süresi de iki aydı.

Bir subaşı veya süvari, ürün zamanı iki ay "monopolye tutup" önce kendi şaraplarının satılmasına izin verirdi. Eğer bu süre içinde satılmayıp artacak olursa, artan şarabı "el narhına" yani yürürlükteki fiyata göre Hristiyanlara devrederdi. Tekel süresince de Hristiyanların fıçılarını ve küplerini mühürlerdi. Sattığı şarap, Hristiyanlardan alınan "ondalar" yani öşürlerdi. Şarap, şıra halindeyken her yüz mudrasından on, her on mudrasından da üç mudrabaşkanlık, yöneticilik payı alınırdı. Mudra, şarap ve tahıl ölçmekte kullanılan bir tür ölçektir. Her eyaletin ayn mudrası vardı.

Üzümü sıkma için subaşının veya süvarinin iznini almak gerekti. Subaşılar bu izni vermek zorundaydılar. Kanunname diyor ki:

"Sıkmağa destur vireler. Ve destur için nesne alniayalar. Koyalar şırasın sıkı. Ta ki zayı olmaya."

Devlet, gereksiz yere gelirini kaybetmek istemezdi. Üzüm posaları gözetim altında sıkılırdı. Bunu gözetleyenler, bütün üzümleri gözlerinin önünde sıkıtırırlar, posa kaplarına konan sudan hiçbir şey almazlardı.

Ürün vergisine (aşar) gelince: Vergi düzeni her yerde bir değildi. Örneğin Semendere'deki bağlardan hem vergi, hem de saşârjık (başkan, yönetici hakkı) alınırdı. Başka birinin tımarı dahilinde bağ yapanlar, o bağın vergisini tımar sahibine, yani yer sahibine, salârlığı de kendi bağı oldukları sipahiye verirlerdi. Eğer bir sipahinin toprağında yaşayan bir kimseden bağ satın alırlarsa, o bağın vergisini de, salârlığını da o yerin sahibine vermek kanun gereği idi.

Ürün vergisi, her vilayete göre ayn ve dönüm hesabıyla idi. Bazı vilayetlerde on, bazı vilayetlerde beş akçe alınırdı. Böylece bağlatın vergileri yüksek ve düşük olmasına göre de çeşidiydi. Bağ vergisi 4/10 akçe arasındaydı.

Kanunname-i Al-i Osman diyor ki: "Bağdan öşür alınmak kanun-ı şer'a mutabıktır. Amma reayaya (Hristiyan uyruklar) teklif-i öşürde müzayaka (sıkıntı, güçlük, darlık, yokluk) olup, def-i müzayaka için öşür miktarına bedel meblağ tahmin olunup haraç itibar olunmuş."

Bağlardan dönüm akçesi bazı yerlerden alınır, bazı yerlerden alınmazdı. Dönüm akçesi alınmayan yerlere, bağ mevsiminde güvenilir kişiler gönderilir,

ürünün değerine göre vergi alınırdı. Dönüm akçesi alman yerlerde de üzüm kesilmeden alınmazdı. Menteşe eyaletinde vergi yüksek kaliteden sekiz, düşük kaliteden dört akçe idi. Semendire eyaletindeki Müslüman bağlarının dönümünden dört akçe alınmak kanun gereği idi.

Gelirinin tümü süvariye ait beylik bağlar olursa, o bağların bulunduğu tımar (sipahilerin vergisini aldıkları arazi) dahilindeki Osmanlı uyruğu Hristiyanlar yılda üç gün beylik bağlarda çalışmak zorundaydılar. Brançova ve Viddin taraflarında oturan Eflâklılar vardı. Bunlar haraç ve öşür vermezlerdi. Fakat kendi bağlarından çıkardıkları şarabı hangi sipahinin tımarında satarlarsa, fıçı başına dört, dışarıdan alıp satarlarsa herkes gibi onlar da onbeş akçe vergi verirlerdi.

Bağlara çok önem verilirdi. Kanunî döneminden önce Konya bağlarının özel bekçileri vardı. Bu görev çavuşlar tarafından yerine getirilirdi. Belleme ücreti, dönüm başına bir akçe idi. Kanunî'den önceki dönemlerde Konya bağlarının her dönümünden otuz akçe alınırdı. Bağların sulanması önemliydi. Sulanmaya nezaret edenlere nîr-i âb (su beyi) derlerdi. Mîr-i âb'lık kiralama suretiyle alınırdı. Mîr-i âb'lık vergisi dönüm başına dört akçe idi. Sulanma nöbetle olurdu. Bağlar sulanacağı zaman nîr-i âb'lığı kira ije alan kimse, güvenilir adamları su dağıtımına mütevellî tayin eder, mütevellîler de şehir halkının onayıyla bu göreve gelirlerdi.

Konya'nın suyu bağlardan Bostanlara verilmezdi. Bağların "hakk-ı şûrb"üne (içme hakkı) titizlikle uyulurdu. Bununla birlikte, hamamların ve çeşmelerin de suyuna zarar gelmemesine dikkat edilirdi. Bağlarını sulanmasına o derece önem verilirmiş ki, Sultan Cem Konya Kalesi'nin dışarısında bir köşk yaptırmış. Köşkünün bağını sulamak için su almış. Ölümünden sonra bu köşk Kanunî dönemine kadar kalmış. Köşke nezaret eden kişi, bu sudan daha fazla su getirterek yaptırdığı bostanları sulamaya başlamış. Kanunî buna engel olmak için kanunnamesine su maddeyi koymuş:

"Müslümanların hamamlarına ve çeşmelerine hayli noksan ve zarar olur imiş. Öyle olsa nîr-i âb olanlar ve köşke nazır olanlar men olunuur, âdet-i kadimden tecavüz itmeyeler. Ve esleniyyen-i kadı-i şehir (şehrin en doğru kadıları) olan Dergâh-ı nuallâ (Padişah sarayı) 'ma arz eyliye."

İSTANBUL'DA BELEDİYE TEŞKİLATI'NIN KURULUŞU

İstanbul'da belediye teşkilâtının kuruluşu

Çelik Gülersoy

Hayat Tarih Mecmuası. Şubat 1974, Sayı: 2. Sayfa: 48-53

Sonradan Sadrîzâm olan İbrahim Hakkı Paşa tarafından verilen tasarıda, vilâyet ve belediye işlerinin birbirinden ayrılması, İstanbul'un on belediye dairesine bölümünden vazgeçilmesi, Belediye Meclisi üyelerinin halk tarafından seçilmemesi, belediye vergilerinin sıralama, dağıtım ve düzen şekli hakkında bir usul konulması isteniyordu.

İstanbul, 1453 yılında Osmanlı Devleti'nin payitahtı olduktan sonra, büyüklük ve nüfus bakımından da yoğun bir şehir haline gelmesi dolayısıyla çeşitli konulardaki işlerin kolayca görülebilmesi için dört ilçeye ayrılmıştı. Bunlardan biri, surlar içinde kalan Dersaadet (eski yarımada bölümü), diğerleri ise Bilâd-ı selâse (üç ilçe) adı verilen Galata, Eyüp ve Üsküdar ilçeleriydi. Ayrıca bu kazalar (ilçeler) da kırk şubeye ayrılmıştı. Kazaların mülkî, hukukî ve beledî işlerinin görülebilmesi için ayrı ayrı kadılar tayin edilmişti. İçlerinden İstanbul Efendisi adı da verilen Dersaadet Kadısı, diğerlerine göre daha üstün durumdaydı ve sadarete bağlıydı. Diğer kadılar ise şube müdürü durumundaydılar.

Belediye ile ilgili işlere de bakmakla görevli olan kadılar, esnafın resmî başvuracağı kişi idi. Esnaf arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, halkın ihtiyacı olan maddelere narh (vergi) koymak hep kadıların göreviydi. Belediye işlerinin görülebilmesi için kendilerine yardımcı olarak İhtisâb (hesap) Ağası adı verilen bir görevli tayin edilirdi. Dükkânları kontrol ederek, arşın, endaze ve kantar gibi ölçü âletlerinin eksik olup olmadığına bakmak, eksik tartan esnafı cezalandırmak, ekmeğin eksik ve bozuk olmasına dikkat etmek, ihtiyaç maddelerinin yüksek fiyatla satılmasına en-

gel olmak ve ayrıca, İstanbul'a dışardan gelen kimseleri şehirde kaldıkları sürece devamlı kontrol altında tutmak İhtisâb ağalarının göreviydi.

1826 yılında çıkarılan bir tüzük ile esnaf, erzak temini ve narh işleriyle meşgul olmak üzere bir İhtisâb Nezâreti kurulunca, İhtisâb ağalarının ismi de İhtisâb Nazırı olarak değiştirilmişti. O zamanki duruma göre hem şehreminliği (belediye başkanlığı) hem de İstanbul valiliği şeklinde olan İhtisâb Nezâreti, II. Mahmud devrinde ilk millî ordu olan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin kurulmasından sonra, artan masrafların karşılanması için düzenlenen yeni vergilerin toplanması görevini de üzerine almıştı. 1827 yılından sonra, kadıların görevi olan belediye işleri de İhtisâb Nezâreti'ne devredilmişti.

Kuruluşundan itibaren önem kazanan gelirlerin toplanması görevi üzerinden yavaş yavaş kalkan ve 1846 yılında Zaptiye Müşiriyeti'nin kurulması üzerine, zabıta işlerini de bırakan İhtisâb Nezâreti'nin görevi, sadece esnaf ve narh işleriyle, İhtisâb vergisinin alınmasından ibaret kalmıştı.

İstanbul nüfusunun yoğun olması, burada oturanların ihtiyaçlarını karşılamak için eşya ve erzak tedarikini güçleştiriyor, aynı zamanda şehrin düzenini ve temizliğini korumak işiyle gerektiği gibi meşgul olunamıyordu.

1853-55 Kırım harbinden sonra, Avrupalılarla temasın daha da sıklaşması sonucu. İstanbul'a batının zengin ve bayağıdır şehirlerinden gelen yabancıların

şehrin doğal güzelliği ile bağdaşmayan düzensizliklerle karşılaşmaları ve içlerinden bazılarının bu konuda yazdıkları yazılarla aleyhte propaganda yapmaları, belediye işlerinin düzenlenebilmesi için yeni bir teşkilâtın kurulmasını gerektirdi. Hükümetin de bu konu üzerinde durmasıyla, 1855 yılında Avrupa şehirlerindeki belediyelere benzer bir şehremaneti teşkilâtı kuruldu.

Ticaret ve Nafia Nezâreti ile Maliye Nezâreti'nin emri altında olan Şehremaneti Teşkilâtı (Belediye), bir şehremini (Belediye Başkanı) ve iki muaviniyle beraber, Dersaadet'de oturan her sınıftan halk ve esnaf arasından seçilen on iki kişiden meydana gelen bir şehir meclisinden ibaretti. Her sene azaldan dördünün çıkartılarak, yerine şehir meclisinin seçtiği ve Meclis-i Vâlâ ile padişahın tasdik ettiği dört azanın tayin edilmesi kararlaştırılmıştı.

Şehremaneti'nin kuruluşundan üç dört ay geçtiği halde İstanbul belediye teşkilâtında bir yenilik görülmemiş, ayrıca Meclis-i Tanzimat'ça hazırlanan on dört maddelik bir tüzük taslağı da Meclis-i Vâlâ Heyet-i Umumiyesi'nce kabul edilmemişti.

İNTİZAM-I ŞEHİR KOMİSYONU

Şehremaneti kurulduğu zaman ilk kez şehremini olan Salih Paşa, birkaç ay bu görevde kaldıktan sonra, belediye iş-

Hacı Hüseyin Efendi.

lerini gerektiği gibi yürütememiş olması nedeniyle Şehremaneti'nden alınmıştı. Ayrıca, şehir meclisini oluşturan üyelerin de bu konuda deneyimleri yoktu.

Salih Paşa'nın yerine Hacı Hüsam Efendi getirilmiş ve yeni esaslara göre bir belediye nizâmnâmesi düzenlemek için bir «İntizam-ı Şehir Komisyonu» kurulmuştu. Meclis-i Vâlâ âzasından Emin Muhlis Efendi'nin başkanlığında kurulan komisyonda, Osmanlı Devleti tebasından bazı kişilerle, İstanbul'da ailesiyle beraber oturan yabancı tebalı, bilgisinden yararlanılabilecek kimseler bulunuyordu.

İntizam-ı Şehir Komisyonu on iki maddelik bir nizâmnâme hazırlamıştı. Bu nizâmnâmenin, şehrin temizliği, düzeni, pazar yerlerinin bakımı, kaldırımların tamiri ve esnafla ilgili bazı hükümleri kabul edilerek uygulanmaya konulmuş, bunun dışında belli başlı işlerde başarılı olamamıştı.

Kuruluş tarihinden iki sene geçmiş olmasına rağmen, İstanbul Belediye teşkilâtına esaslı bir yeniliğin getirilememiş olması, şehrin imârı için yapılan çalışmalara bir düzen verilmemesinden ileri geliyordu. Örneğin, İstanbul'daki kaldırımların en iyi bir şekilde yapılabilmesi için çok para sarfedildiği hâlde, lâğım ve su yollarının yapımı ihmâl edildiği için, buraları düzenli bir şekilde tutmak mümkün olmamıştı. Ayrıca, belediye işleri için sarfedilecek paranın hazineye yüklenmesi doğru olmayacağından, bu gibi işlerden istifade eden halkın yardımı da gerekliydi. Bunun için her mahallede, devletin nezâreti altında, o mahallede oturanların meydana getirdiği bir idarenin kurulmasında yarar vardı, İntizam-ı Şehir Komisyonu, bütün bu konuları çözümlmek için kurulduğu halde, kendisinden bekleneni verememişti.

Sonuçta, kaldırımların inşa ve düzeni ile dükkân sahiplerinden ve arabalardan aydan aya alınacak ücretin tahsilini görüşmek üzere yeni bir komisyon oluşturulmasına gerek görülerek, Şehremini'nin başkanlığında, belediye işlerinde bilgisine güvenilir kimseler ile çeşitli tâbiyetteki tüccarlar arasından seçilen yedi üyenin meydana getirdiği bir komisyon kurulmuştu.

Bu komisyon, hükümete başlıca yedi maddelik bir kararname vermişti, İstanbul Belediye Teşkilâtının ilk şeklini oluşturması bakımından önemli olan bu kararnamenin maddeleri şu şekildediydi:

1 — Kaldırımların, su ve lâğım yollarının inşası,

2 — Sokakların süpürülmesi,

3 — Kandillerin yanması,

4 — Sokakların mümkün olduğu kadar genişletilmesi,

5 — Bu konuya dair olan gelir ve giderlerin yerine getirilmesi ve istifade edilmesine özgü olmak ve her altı ayda bir kez bir kıta muayene defteri tanzim ve ilân kılınmak üzere, adı geçen komisyonun bir sandığı bulunup, bu sandığın bağımsızca yönetiminin ona ait olması,

6 — Belirtilen imalât ve inşaata olusacak gidere verilmek üzere, gereken vergilerin düzen ve bölünmesi ile emlak sahiplerinden tahsil olunması,

7 — Adı geçen komisyonda yapılip da devletçe beğenilip kabul edilen kuralların yürütülmesini doğrudan doğruya kontrol etmek için adı geçen komisyonun hak ve salâhiyeti olması, kısaca belirtilen inşaata birden başlanabilmek için komisyona peşin olarak para verilip, ondan sonra Devletin genel yararları için vereceği miktar neyse, bundan düşürülerek geri kalanının hazineye iade ve teslim kılınması.

Komisyonun Belediyeye yeni bir düzen vermek için düzenlemiş olduğu bu kararname Şehremaneti'nin başvurma yeri olan Ticaret Nezâreti tarafından Bâb-ı Âlî'ye verilmişti. Hükümetin bu kararname üzerinde önemle durması sonucu, önce bir örnek dairesinin açılmasına karar verildi.

ALTINCI DAİRE'NİN KURULUŞU

İstanbul'un en zengin semti Galata ve Beyoğlu için, ilk kes burada Altıncı Daire adı ile örnek dairenin açılması uygun görüldü. Ayrıca, burada oturanların çoğu Avrupa şehirlerini görüp, oradaki belediyeler hakkında bilgi sahibi oldukları için, yapılan masraflara katılmayı üzerlerine düşen bir görev olarak düşünürlerdi.

İlk açılan daire olduğu halde, birinci daire denilmesi gerekirken altıncı daire denmesinin nedeni, Paris şehrinin örnek olarak alınması ve şehrin en bayındır yerine altıncı daire denilmiş olmasından ileri geliyordu.

Altıncı daire açıldığı zaman ilk olarak, belediye konusunda bilgi sahibi olan Kâmil Bey, daire müdürü olarak tayin edilmişti.

28 Aralık 1875 tarihinde, altıncı belediye dairesine özgü olmak üzere, on dokuz maddelik bir tüzük hazırlanmıştı. Bu tüzüğe göre, mecliste bulunacak yedi üye Bâb-ı Âlî tarafından seçilecek ve irade ile tayin olunacaktı. Bu üyelerden her birinin en az on yıl İstanbul'da oturmuş olması, belediye hukukunu bilmesi ve altıncı daire içinde en azından

yüz bin kuruşluk emlakla sahip olması zorunluydu. Galata ve Beyoğlu semtinde oturan yabancı tebalı kimseleri de yapılan işlerden uzak tutmak doğru olmadığından, daire için düzenlenecek tüzüğün görüşülmesinde hazır bulunmak üzere, içlerinden dört kişi müşavir olarak seçilecekti. Bunların, altıncı daire içinde eşi veya en yakın akrabasına ait en az yüz bin kuruşluk emlaklı bulunması ve en aşağı on sene İstanbul'da oturmuş olması gerekiyordu.

Tüzüğün on yedinci maddesine göre, dairenin esas kurallarının altı ay içinde, bir heyet tarafından hazırlanıp Bâb-ı Âlî'ye takdim olunması gerekiyordu.

1858 yılında, yalnız altıncı daireye ait 94 maddelik bir tüzük meydana getirilerek, daire müdürü Kâmil Bey tarafından «Meclis-i Tanzimat»a havale edilmiş, burada incelenen taslak, bazı maddeleri değiştirildikten sonra uygulama alanına konulmuştu.

Altıncı dairenin imar edilmesinde, daire müdürü Kâmil Bey'in büyük hizmetleri görülmüştü. İlk iş olarak Galata ve Beyoğlu semtlerinin kadastro ve haritasını tanzim ettirmiş, daha sonra Taksim'de bir bahçe yaptırarak halkın yararlanmasını sağlamıştı. Yolların genişletilmesine ve kârgir inşaatın her tarafa uygulanmasına da yine Kâmil Bey zamanında başlanmıştı.

Altıncı dairenin oluşturulmasına kadar İstanbul'da emlakden vergi alınmıyordu. Daire oluşturulduktan sonra, yalnız Beyoğlu ve Galata semtinin emlak ve nüfus kayıtları ile kadastrosu yapılarak vergi alınmasına başlanmıştır. Bütün bu işlerin yapılabilmesi için tayin edilen kâtip, mimar ve mühendis gibi görevlilere verilen maaşlar ve çalıştıkları yerlerin kirası, altıncı daire meclisi tarafından ödenerek hazineye yük olunmamıştı.

Beyoğlu ve Galata semtlerinde yapılan masrafların karşılanabilmesi için alınan vergiler iki kısımda toplanıyordu.

1 — Olağan vergiler

2 — Olağanüstü vergiler.

İLK BELEDİYE VERGİ VE RESİMLERİ

Olağan vergiler; halkın yararlanmasını düşünerek konulan kandiller için ev ve dükkânlardan alınan vergiler, sokakların temizliği ile bu konuda belediye meclisi tarafından yapılacak her türlü yenileme ve imalât için alınan sene-lik vergiler, kontratlardan alınan vergiler ve ayrıca her türlü ölçü resimleri hâsılatından ve binaların inşası için verilen ruhsatiye harcından ibaretti.

Olağanüstü vergiler ise, Beyoğlu ve Galata'da yapılan yeni yollar ve yeni

tarzda inşa olunan lâğımlar için bina ve dükkânlardan alınan vergilerle istikraz (borç alma) akçesi, padişah tarafından verilen bahşişi ve bazı kimselerin verdikleri hediyeleri içine alıyordu. Bunlardan başka, altıncı daire içinde emlak vergilerinin yüzde ikisi oranında belediye vergisi eklenmişti. Tiyatro ve balolara belediyece ruhsat verildiğinden, bunlar için de bir tür vergi alınırdı.

Altıncı daire kuruluşundan itibaren on sene içinde otuz bin lira gelir getirebilecek duruma gelmiş ve sekiz bin lira gelir fazlası ile dengeli bir bütçeye sahip olmuştu. Bu vergilerden sadece on beş bin lirası emlak vergisiydi.

Altıncı daireye uygulanan belediye yönteminin yararı görüldüğü için bu yöntemin diğer dâirelere de uygulanması Hükümetin isteği olduğundan, bu amaçla 1868 yılında, İstanbul'un «Der-saadet ve Bilâd-ı selâse» adı verilen kısımlarının on dört daireye ayrılmasına karar verilerek, Şûrayı Devlet tarafından altmış üç madde ile belediye görevlerini de içine alan bir tüzük yayınlanmıştı.

Yeni tüzük yürürlüğe girdikten sonra, yabancı dil bilen, devlet ve hariciye işlerinden anlayan Server Paşa şehremi-ni oldu. Tüzüğü uygulamak için bir kaç yıl uğraştığı hâlde, on dört dairenin açılmasına başarılı olamadı.

1869 Tüzüğünden önce, Adalar ve Tarabya semtlerinde iki daire açılmıştı. Adalar dairesi, altıncı daireden sonra açılan ilk daire olmuştu. Hangi tarihte açıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber, 1863 ve 1867 tarihleri arasında olabileceği tahmin edilmektedir. 1869 tüzüğünden sonra, bazen Kaymakamlığa bağlı, bazen de bağımsız olarak yönetilen Adalar dairesi, 1877 Belediye Kanunundan sonra aynı durumu devam ettirmiştir.

Tüzük yürürlüğe girdikten sonra 1874'de Yeniköy dairesi ve 1875'de de Beykoz ve Kadıköy daireleri açılmıştı.

Yeni açılan daireler altıncı daire gibi bağımsız olmayıp, yetki ve geliri Emânet Merkezi'ne alınarak âdeta birer şube durumuna gelmişlerdi.

Bu dairelerde fazla memur bulunmayıp, yalnız, bir başkan, bir sekreter ve bir muhasebe kâtibi ile maiyeti, yeteri kadar sekreter ve hademe çalıştırılıyordu.

1869 Tüzüğünden sonra İstanbul'da belediyece bir Meclis-i Umumi Mazbatası hazırlanarak belediyeden yararlanmak için Hükümetten bazı yetkilerin verilmesi ve bazı gelirlerin bırakılması istenmiş, ancak bunlardan bazıları kabul edilmişti. Bunları kısaca özetleyecek

olursak:

Belediye'nin görevi olan bina işlerini Nafia Nezâreti maiyetinde görmekte olan «Binalar idaresi» ile «Yolların Islâhı» komisyonları lâğvedilerek, bunlara ait görevler Emânet Hendesehânesi tarafından görülmeye başlanmış, Sular İdaresinin de Maliye ve Evkaf hazinelerinden bağlantıları kesilerek tahsisatıyla beraber Emanet'e tevdi edilmiş ve 1908 yılına kadar Emanet idaresinde kalmıştı. Emlak vergisi Emanet'e bırakılmış, ancak 1876'da tekrar Hükümet gelirleri arasına girmişti. Diğer daireler tarafından alınan tersane vergisi ve beygir resmi gibi bazı gelirler de Emanet'e bırakılmıştı.

Maliye hazinesi senelik on iki milyon kuruş kadar yardımda bulunurken bu tarihten sonra yirmi bin kese, yani on milyon kuruş yardım suretiyle verilme-y başlanmış ve 1877 teşkilâtına kadar devam etmiştir. Bu yirmi bin kesenin yarısı karşılık gösterilerek, tramvay geçecek caddelerde gereken istimlak ve diğer masrafların yapılabilmesi için bir istikraz akdi yapılmıştı. Ayrıca belediye zabıtası işlerinde çalıştırılmak üzere tahsisatlarıyla beraber üç yüz kadar çavuş, zaptiye kadrosundan Emanet kadrosuna nakledilmişti.

1877 BELEDİYE KANUNU

1876'da Meşrutiyet ilân edildikten sonra, toplanan mebusların ilk işleri, Hükümet tarafından verilen Belediye Kanunu Taslağı'nı kabul ve tasdik etmek olmuştu. Altmış dört madde olarak kaleme alınan ve Tanzimat Dairesine verilen Belediye Kanunu Taslağı özetle İstanbul'un yirmi daireye ayrılması, sınırının tesbiti, belediye meclisinin teşkil edilmesi, burada çalışacak memurların tayin ve vazifleriyle belediyenin gelirlerini içine alıyordu.

Rus harbinden sonra, belediye azasını seçecek encümenin Trakya'dan gelen göçmenlerle meşgul olması, aynı zamanda bütçede tasarrufa gidilerek memurların azaltılmasına lüzum görülmesi, 1877 Belediye Kanunu'nun aynen tatbik edilerek yirmi belediye dairesinin açılmasını imkânsız hale getirmişti.

Açılan belediye daireleri arasında altıncı ve sekizinci (Yeniköy) daireler, o sıralarda Emanet merkezini tanımamakta ısrar ediyorlardı. Altıncı daire borç içinde olması sebebiyle Emanet merkeziyle Hükümetin yardımını istiyordu.

Belediye kanununun yayımlanmasına kadar, Hükümet belediye gelirlerini kendi geliri olarak düşündüğünden, bütçesine dahil ediyordu. Bundan do-

layı Emanet'in bütçe açığı her sene Hükümet tarafından kapatılmaktaydı.

Gerek İhtisâb Nezâreti'nin gerek 1855'de Nezâret'in lâğviyle Şehremaneti'nin oluşumundan, 1868 yılına kadar her iki idarenin geliri, ancak çalıştırdıkları memurlarla Saray hamlacı ve kayıkçılığından çırak edilmiş olanlara maaş olarak verilmeye yettiğinden, belediye gelirleri şehrin teizliği ile sokakların tamir ve inşaatına sarf edilmiyordu. Çünkü bu görev Hükümetin üzerindedir. Hükümetle belediyenin bütçesi ancak 1877 kanunu yayımlandıktan sonra ayrılmıştı. Bu kanun ile hükümet belediyeye, sokakların inşaat ve onarımı, yolların genişletilmesi için gerekli yerlerin istimlak edilmesi, şehrin temizlik ve düzeni gibi görevleri yüklemişti. Buna rağmen belediyeye ait olan emlak vergisi gibi önemli bir geliri almış, o zamana kadar her sene yüz yirmi bin liradan fazla tutan yardımı kesmişti.

Emanet 1877'den 1906 yılına kadar belediye kanununda yazılı gelirlerin bir kısmı ile geçinebilmiştir. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz: Kantar ve çeki rüsumu kontrat hasılatı konulacak rüsum ve ihtisâbiye ile patent denilen, tüccar ve esnaf tezkireleri resmi, Belediye Meclisi'nin teklifi ve Belediye Umumi Cemiyeti'nin (Cemiyet-i Umumiye-yi Belediye) tasdiki üzerine devletçe kabul olunacak adı ve fevkalâde belediye vergileri, esnaf vergisi ve Şehremaneti ile belediye daireleri tarafından alınmakta olan çeşitli resimlerden ibaretti. Temizlik ve aydınlatma vergisi kanunda yazılı olmayıp, sonradan yapılmıştı.

İBRAHİM HAKKI PAŞA'NIN TASLAĞI

1877 Belediye Kanunu'nun uygulanamaması üzerine, 1910-1911 yılları arasında Sadriâzâm olan İbrahim Hakkı Paşa bir taslak vererek belediye kanunu hakkında görüşlerini belirtmiştir.

Aşağıya sadeleştirerek aldığımız 16 Ağustos 1306 (1888) tarihli taslak, İbrahim Hakkı Paşa'nın, Şehremaneti'ne yeni bir düzen verilmesi konusundaki düşüncelerini içine almaktadır:

«Malûm olduğu üzere ekseri memleketlerde belediye idarelerini seçilen bir heyete bırakmak usûl kabul edilip, bunun bazı faydaları görülmüşse de, büyük şehirlerce bazan da zararlı olmuştur. Bu cihetten ekseri devletler, payitahtlar (başkent) ve büyük şehirler hakkında farklı bir usule müracaat etmişler ve devlet için haddinden fazla ehemmiyet kazanabilecek belediye idareleri meydana getirmekten çekinmişlerdi. Meselâ Fransa ihtilâli esnasında Pa-

ris nahiyesinin bir büyük belediye idaresi teşkil ederek, âdeta devlete hâkim ve en büyük yolsuzluğa merkez olduğunu gören Fransa Hükümeti, hâlâ Paris şehrinde halk tarafından seçilen bir şehremini bulunmasını kabul etmeyecek başkenti farklı bir hâlde tutmakta ve nahiye umumî nizamına karşı olarak Paris ve Lyon şehirlerini zabıta işlerine müdahale ettirmemektedir. Bunun gibi, Londra'da, Londra şehremini yalnız yetmiş bin nüfusu içine alan Londra sitesine karışmakta olup, diğer kısımları türlü türlü idarelere bölünmektedir ve pek çok yerlerde de büyük şehirler ve bilhassa başkentler belediye idaresi bakımından diğer şehir ve kasabalardan ayrılmıştır. Bu cihetle İstanbul'da vilâyet'in, belediye idaresinden farklı kabul edilmesi tabîi olup 1877'de yâni Padişahın cülusundan sonra bu konuda bir kanunun iradesi çıkmışsa da, adı geçen kanunu o vakit tanzim ve Padişahın tetkikine sunanlar başka türlü düşüncelere hizmet ettiklerinden İstanbul Belediye İdaresini, ifade ettikleri düşüncelerin aksine olarak, sırf halk tarafından seçilen heyetlere bırakmak tasavvurunda bulunduklarından bu kanun hükümlerinden bazılarını yürütme mevkiine koymak kabil olmamış, buna rağmen birçok emsali görüldüğü gibi yürütülmesi mümkün olmayan bir kanunun hâlâ devam ediyormuş gibi kanun mecmuası içinde kaldığı görülmüştür. Dersaadet'in inşâ tarzı cihetiyle bir takım yerleri büyük şehir halinde ve bazı yerleri de sayfiyelik ve köy şeklinde bulunduğundan İstanbul, Beyoğlu, Beşiktaş, Üsküdar ve benzeri yerler gibi büyük mahallerin doğrudan doğruya vazifeli belediye reisleri tarafından idaresi lüzumuna karşı, Boğaziçi ve benzeri yerlerin hatırı sayılır halkı ve emlak ve servet sahibi olanlar arasından padişah tarafından tayin edilen ve para almayan belediye müdürlerine bırakılmakla dairenin masrafa boğulmaması icap edeceğinden bu cihet de dikkate alınmıştır.»

DOĞRU GİTMİYEN İŞLER

«Padişah'ın dikkatine arz edilmesi şart olarak görülen bir cihet -de İstanbul Belediye idaresinin şimdiki halidir. Bu hâli tasvir imkânsız bir surette olup, bir me-

mur icap eden yere dört beş adam tayin edilerek, Emanet varidatı masrafları karşılayamayacak hale getirilmiş, mal memurlarının, Emanet varidatlarını suiistimalleri dikkate değer ve acınacak bir dereceye varmış, tarifi müşkül yolsuzlukların neticesinde, Emanet bir takım adamların yiyim yeri olup, belediyeye ait olan vazifelerin hiç biri yapılamamıştır. Bu halin düzeltilmesi, memurların baslarında bulunan kimselerin cidden doğru yolda olmalarına ve âdeta yemden tanzim edilmesine bağlıdır. Bu hususta arzedilenleri uzatmak mümkünse de Hükümdarı rahatsız etmekten çekinerek bu kadarla yetinilmiş ve bahsedilen kanunnâmenin değiştirilmeye muhtaç olan maddelerinin aşağıda hülâsa olarak gösterilmesi ve beyan edilmesi uygun görülmüştür.»

«İstanbul Belediye Kanunu'nun birinci kısmı, İstanbul belediye dairele-

Server Paşa.

rinin meydana gelmesine ve vazifelere dairdir. Bunun birinci maddesi şehremanetinin kurulmasıyla alâkalı olup, bu madde hükümleri zaten değişikliğe uğramıştır. Şöyle ki. Adalar, Bakırköy ve Kartal gibi kazalar, Vilâyetler Belediye İdaresi Kanunu mucibince, belediyeye teşkilâtına malik olmakla, doğrudan doğruya Emanet İdaresinden çıkmıştır ve şimdiki yapılanların hududunun muhafazasıyla, adı geçen maddenin olduğu gibi değiştirilmesi münasiptir, İstanbul civarındaki bir takım kazaların, yani şimdiki hududu ile İstanbul Vilâyeti'nin idaresi ile Şehremaneti idaresi bir araya

gelince, zaten adı geçen kazaların maliye idareleri doğrudan doğruya Maliye Nezâreti'ne dahil olmuş ve bunda da isabet edilmiş olmakla, vilâyet işlerinin de, ya Maliye ve Dahiliye veya Zabıta Nezâretlerine dahil olması ile büsbütün başka cins ve vasıfta bulunan belediye işlerinin, vilâyetin idarî işlerinden ayrılması iyi bir neticeye varmak için lüzumludur.»

YİRMİ BELEDİYE DAİRESİ MESELESİ

«İkinci madde, İstanbul'un yirmi belediye dairesine taksimine ait olup, bu madde de sonradan tatbikatla düzeltilmiş, fakat bu düzeltme işi kanunun aslını de değiştirmemiş ve artık geçerli olmayan bir maddenin, haliyle kalması da münasebetsiz bulunmuştur. Vaktiyle İstanbul'un yirmi daireye taksimi sadece Paris'e benzetmek emelinden dolayı olup, sonra dairelerin miktarı ona indirilmişti. Zannımca bu hususta, aşağıda gösterildiği gibi, bir düzeltmeye yer vardır. Şöyle ki: Malûm olduğu üzere, belediyenin şimdiki taksimatı on daireyi içine almış olup bunlardan üçü İstanbul'un içinde bulunarak, biri Bayezid'de, biri Fatih'de ve biri Samatya'dadır. Bu taksim hiç bir mâkûl esasa dayanmayıp, beyhude yere memurların çoğalmasına ve masrafin artmasına sebep olmaktadır ve İstanbul esasen lâyıkiyle sınırlanmış bir şehir olmakla, bunun bir belediye idaresi altında bulunması daha ziyade istifadeye sebep olacağı ve bu üç belediye dairesinin idarelerinin doğrudan doğruya Şehremaneti'ne bırakılmasıyla bir çok tasarruf hasıl olacağı aşîkârdır. Şehremaneti merkez daire olması sebebiyle bir çok memuru ihtiva ettiğinden, bu dairelerin işlerini de görebilir. Ehalinin belediyeye ile münasebet kurması için, bazı suretle vazifelerin ayrılması mümkündür. Meselâ İstanbul kısmı, tâbi belediyeye birtakım serkomiserliklere taksim edilebileceğinden, bunların temizlik vergisi, ölçü ve tartıların muayene ve teftişi, ocak açmak vesaire gibi hususlarda tez-kere ve izin verme vazifesi ile mükellef olarak ve icâbına göre merkezlere birer kâtip tayin edilerek, ufak muameleler için herkesin Emanet merkezine gelme-

si mecburiyetinden kurtarılması mümkün olduğu gibi, emlak vergisinin ödenmesi vesaire gibi hususların muamelelerinin her zamanki gibi olmamasına ve daha ziyade mal vergisinin toplanması usulünün ve tahsildarlar heyetinin tertip ve tanzimi de yapılması lâzım gelen işlerden bulunmasına göre bu hususta bir müşkilâta tesadüf olunamayacağı aşîkardır.»

«Hâlâ altıncı belediye dairesinin idaresinde bulunan yerler de İstanbul tarafı gibi büyük bir şehir olduğundan dolayı, oranın da Padişah tarafından tayin edilerek vazifelendirilmiş bir belediye müdürü ve idare heyeti tarafından idare ettirilmesi tabîi olup, Beşiktaş ve civarının ve Bilâd-ı selâse'nin üçüncüsü farzedilen Üsküdar tarafının da bu şekilde vazifelendirilmiş olan belediye idarelerine mâlik olmaları tabîidir. Bu şekilde Şehremaneti heyetinden başka üç belediye heyeti de mevcut usûle göre teşkil edilmiş olur.»

BOĞAZİÇİ VE KADIKÖY

«Beşinci, yedinci ve sekizinci belediye dairelerini teşkil eden Boğaziçi köyleri ile onuncu belediye dairesini teşkil eden Kadıköy ise henüz bir müdürü sabahdan akşama kadar işgal edecek derecede çeşitli işleri bulunan birer büyük şehir olmadıklarından, bunları, o semtte oturan emlak sahibi, Osmanlı Devleti tab'asından namuslu ve kendisine saygı gösterilen kimseler arasından irade ile tayin edilecek fahrî, müdürlere havale ederek mahallî belediyeler teşkil etmek hem masrafça tasarrufu ve hem de idarenin iyi bir durumda olmasının daha ziyade temini ve adı geçen köylerin şimdikine nisbetle intizamını mucib olacağı şüphesizdir. Bununla beraber bu muhtelif belediye idarelerinin Şehremaneti'nin kontrolü altında bulundurulması ve idarenin bütünlüğüne hâle getirilmemesi lâzımdır.»

«Belediyenin umumî vazifesine dair üçüncü madde pek yolundadır ve belediyelerin bu vazifeleri takdir eylemeleri temenni edilir.»

«İkinci kısım, Şehr emaneti'nin teşkilâtına dair olup, kanun hükümlerinin yeni nizama göre düzeltilmesi tabîidir. Dördüncü maddede Şehremaneti meclisinin âza adedi hakkındaki sınır kâfi olmakla, bunun daha ziyade artırılmaması lâzımdır. Besinci maddede, her belediye dairesinde halk tarafından seçilen belediye meclisleri bulunacağı yazılıdır. Zaten bu usûl de muteber olmadığı için aradan çıkartılması ve Boğaziçi için belediye meclisi teşkilinde, arzu

edilirse bunların âzası itibarlı, servet sahibi ve o semtte mülkü olan kimselerden irade ile fahrî olarak tayin edilmesi münasiptir. Bu halde, altıncı maddede yazılı olan belediye cemiyetinin de lüzum görülürse Şehremaneti meclisi ile belediye dairelerinin reislerinden meydana gelmesi ve adı geçen maddenin bu suretle düzeltilmesi icabeder.»

«Yedinci madde, Şehremaneti'nin vazifelerine dair olarak, bunun da belediye meclisi azasının halk tarafından seçilmesi usûlünün zararlı görülmüş olan cihetleri aradan çıkartılarak, sair cihetin ifâ edilmesi ve İstanbul bölgesi belediye işleri doğrudan doğruya Emanete ait olacağından, bunlarla alâkalı işlerin de Şehremaneti muavinliğine bırakılması uygun olur.»

«Sekizinci maddeden on altıncı maddeye kadar mevcut olan haddeler, Şehremaneti meclis ve memurlarının ve belediye daireleri reislerinin vazifelerine dair olup, bunların da yeni taksimat esas alınarak, ona göre düzeltilip değiştirilmesi zaruri görülür.»

«On yedinci maddeden yirmi altıncı maddeye kadar olan maddeler, belediye meclislerinin vazifelerine dair olup, halen mevcut on belediye dairesinde meclisler mevcut olmadığından, adı geçen maddeler fiilen feshedilmiş demektir ve kanunun yeniden tetkikinde aradan, çıkartılması lâzımdır.»

HALK TARAFINDAN SEÇİLMİŞ BELEDİYE MECLİSİ İSTENMİYOR

«Fikrimce İstanbul'da halk tarafından seçilen bir belediye meclisinin bulunması uygun değildir. Şehremaneti meclis âzası malûmat sahibi kimselerden tayin edilir, Emanet idaresi çalışan ve doğru kimselere bırakılır ve belediye memurlarının iyi seçilmesine dikkat edilirse, intihâb edilmiş bir belediye meclisine lüzum kalmaz. Bununla beraber, şayet bazı yerlerde belediye meclisleri teşkil olunursa, bunun servet ve tab'alık cihetleriyle ehline uygun şartlarla Padişah tarafından tayin edilmeleri tabîidir.»

Yirmi altıncı maddeden otuz üçüncü maddeye kadar olan maddeler, belediye memurlarının vazifelerine dair olup, bunlar da doğruluk ve sadakat ile iş görmek şartıyla muvafıktır.

Üçüncü kısım, belediye umumi meclisine dairdir.

«Esasen şehrin işlerine ait hesaplarla intizamı hususunda belediye daireleri reislerinin Şehremaneti meclisi ile birlikte senede bir iki kere toplanmaları ve her birinin dairesine ait maddeler hakkında görüşlerini bildirmeleri faydadan

uzak olmayacağından ve bu kısmın hükümleri hâlen feshedilmiş olmakla beraber, Şehremaneti'nde bazan daire müdürlerinin katılmasıyla komisyonlar da teşkil edildiğinden, adı geçen belediye cemiyetinin bu kabilden olmak üzere Şehremaneti meclisi ile belediye daireleri müdürlerinden mürekkep olarak senede iki defa toplanıp, belediyenin düzen ve hesaplarını müzakere eylemleri münasip ve adı geçen kısmın bu şekilde düzeltilerek bırakılması muvafıktır.»

«Belediye seçimlerine dair olan dördüncü kısım tamamen kanun metninden çıkarılmalıdır.»

BELEDİYE GELİRLERİ

«İstanbul Belediye Kanunu'nun altmış üçüncü maddesinden aşağısı belediye gelirlerine dairdir. Belediyenin halen mevcut olan gelirleri iyi idare edilirse, Şehremaneti'nee. hayli ıslahat ve şehirce birçok tanzimat ve tezyinat icrası kabildir. Yalnız belediye vergilerinin tertip, tevzi ve tahsil sekti hakkında bir nizam konsa fena olmayacaktır. Bu adı geçen maddelerin gerek varidat ve gerek tahsilâtına dair hükümleri esasen muvafıktır. Bununla beraber belediye vergilerinin tertip ve taksimi hususunda halen mevcut olan yolsuzlukları ve bilhassa tahsilatça görülen kayıtsızlık ve sûistimâlleri düzeltmek zarurî olup, bu da kanunun kabahati değil, memurların kusuru olduğundan gereken ıslahatın tatbikatta aranması icabeder. İstanbul Belediyelerinin Avrupa şehirleri belediyeleri gibi imar işlerinde muvaffak olabilmesi için ise, gelirlerinin daha başka bir şekle sokulması ve meselâ halen ayrı ayrı alınan bazı vergilerin birleştirilmesi ve bütünüyle zaruri ihtiyaçlardan tahsil edilmesi ve yiyecek maddelerinden şehre gelişte alınmak üzere duhuliye vergisi şekline konması ve sair bir takım esaslı tedbirlerin icrası lâzım olup, bunların beyanı belediye resimlerine dair mevcut usulün ayrı ayrı tetkikine bağlı bulunmasından ve esasen bundan maksat Şehremaneti hakkındaki kanunun düzeltilmesini arzdan ibaret olmasından dolayı bu maruzat ile iktifa kılınmıştır, icra edilen fena bir kanunun, icra edilmeyen en âlâ bir kanuna tercih edilmesi «hikmet-i idare» kaidelerinden olup Şehremaneti'nin şimdiki durumu kanunun noksanından ziyade, ekseriyetle icraatına memur olanların suiistimallerinden ileri gelmiş ve gelmektedir. Padişahlarımız sayesinde bunun da yakın zamanda nizama sokulacağı ve su-iistimale cesaret edenlerin ceza göcekleri ise şüphesizdir.»

Eski İstanbul'dan Hikayeler

Kayıkçının Kismeti

Eski İstanbul'da âdet halini almıştı... "Genç ve zengin dul kadınlar; Anadolu'dan gelip limanda kayıkçılık eden yaşıklı delikanlıların çalıştıkları iskelelerden kayığına biniyorlar, gözlerine kestirdiklerini yola getirecek mahrem adamları vasıtasıyla konaklarına davet edip, imam nikâhı ile evleniyorlar ve bu suretle de yalınayak delikanlı kısa zamanda samur kürklü bir ağa oluveriyordu.

O devirlerde, İstanbul'da buna benzer tuhaf bir olay vukua gelmişti, şöyle ki: Defterdar semti yalılarının birinde, on beşini henüz geçmiş melekler kadar güzel bir paşa kızı varmış. Yüzüne bakan gözler kamaşmış. Yalnız çok şımarık büyüyen bu kız, bol para ile kendisine sınıksı bağladığı adamlarını öne sürerek, büyüklerine duyurmadan çılgınlıklar etmeğe başlamıştı. Yanına aldığı yaşlıca bir kadınla tebdili kıyafet edip sokağa çıkar; yaşıklı ve güzel bir delikanlı gördüğü zaman, yaşmağının altından cazip bakışları ve davet edici tebesümü ile o anda sersemlettiği genci peşine takarmış. Fakat tam yalısının bahçe duvarları yanına geldiğinde, önceden tenbihli pusuda bekleyen adamları, zavallının üzerine çullanıp, bahçeden içeri çekerek:

— Mel'un.. Elin tazesinin peşinden ne gelirsin? Utanmıyor musun? Senin haddini şimdi bildiririm!..

Diye adamakıllı dayak atarlarmış. Delikanlı :

— Ayaklarınızın altını öpeyim ağalar. Ben bir haltettim, siz günahımı gençliğime bağışlayın. Kıymayın banal! Sözleri arasında ağlayıp yalvardıkça ve sopalar yumruklar altında inleyip bağırarak, hanım sultan gizlice seyrettiği bu işkenceden zevk almış. Ancak insafa geldiğinde meydana çıkarak, kendi adamlarını:

— Zalimler, öldürecek misiniz çocuğu?. Bu şehbaz benim peşimden gelmiş değildir. Sizi paşa babama ve dayı-zadem padişaha söyler katlettirim!., şeklinde azarlarmış. Bu suretle güya hiç bir şeyden haberi yokmuş gibi, kurtardığı toy genç de ayaklarını öper, yerlerde sürünerek minnet ve şükranla inlermiş. Peşpeşe üç defa tekerrür eden bu olaylarda; biri manav, biri kayıkçı ve diğeri de yeniçeri olmak üzere üç delikanlı, hanım sultanın tuzağına düşüp dayak yemişler ve bu zalim meleğin ayaklarını öpmek saadetine kavuşmuşlardı.

Nihayet alttan alta dallanıp budak-

lanan rezaletlerini işiten Sultan İbrahim çok kızmıştı. Fakat hanım sultan halasının kızı olduğundan, ona lâıyk cezayı vermek istiyordu. Nitekim bir gün yine peşine taktığı güzel bir kayıkçıyı, adamlarının eline düşürerek dayak attırmağa başladığında, yıldırım gibi yetişip de:

— Bre nerede o kahpe?

Diye gürleyen padişahı gören hanım sultan, cellâda verilmek korkusu ile titreyerek ne yapacağını şaşırmış. Hem men sandalcı ile hanım sultanı karşısına alan Sultan İbrahim, yalıdan çağırdığı iki adama seslenmiş:

— Ben aynı zamanda Halife-i

Müslimim'im. Siz de şahit olun ki, bu kız ile bu oğlanın nikâhlarını kıydım. Varın Eyüp Sultan kadısına haber verin, o da şer'an ne yapmak lâzım gelirse yapsın!

Ya hey... kismet buna derler işte. Başına devlet kuşunun konduğunu gören kayıkçı, bu defa padişahın ayaklarına kapanmış. Hanım sultan da bu suretle hoşlandığı genç ve güzel bir kocaya sahip olmuş. Birkaç gün sonra o yalınayak garip sandalcı uşağına paşalık verildiğinden, samur kürkler giyip, başına elmaslı sorguçar takarak Defterdar'daki yalıya kurulmuş.

Bülbül İsmail

1622 yılında İstanbul'un Şehremi-ni semtinin ünlü kahvecisi Ali Beşe vefat edince, arkasından İsmail ve Gül Fatma adında iki yetim bırakmıştı. Oğlan on altı, kız ise on üç yaşlarında olup, babalarının geride bıraktığı hayli dünyalığa sahip idiler. Lâkin haylaz çıkan İsmail, babası ölünce dükkânı terk ederek, ayak uydurduğu serserilerle meyhanelerde akşamcılığa başlamıştı. En yakın arkadaşları Yedibelâ Bekir, Dinsiz Veli ve Kartalkanat Mustafa nâmmdeki rezillerle birlikte, Sarnıçlı denilen meyhanede gece gündüz içer, ancak on günde bir evine uğradı. Sesi güzel olduğundan zamanla kafadarları arasında Bülbül İsmail diye anılır oldu. En yakın dostu Yedibelâ Bekir'di. Değme külhanbeylerini bıçağı altından geçirmiş, dev yapı, cehennem kütüğü misâli olan bu caniiün yanından hiç ayrılmazdı. Kahvehane, meyhane, bağ-bahçe ve bostanlarda dolaşan, gecelerini de karakollar da geçiren tam manasiyle bir kaldırım iti olmuştu.

Onun bu gidişatını beğenmeyen baba dostları, günün birinde içki parası için evlerini satıp, ihtiyar annesi ile kız kardeşini açıkta bırakacağını anlayın-

ca; Gül Fatma'yı, hayırlı koca bulup, kurtarma çarelerini aradılar. Hakikaten gül goncası olan Gül Fatma, yüzlerce nigâr içinde bir tane, annesi de ağzı var dili yok, melek misâli bir hatundu. Fakat ağabeyi İsmail'in sebebinden kıza kimse talip olmuyordu. Zira uzaktan gelen görücülerin, konu komşudan aldıkları cevap hep aynı idi:

— Yarın âhirette iki elimiz yanımıza gelecek. Kızın bir ağabeyisi var ki, neuzübillâh serserinin biridir. Sonra oğlunuz için kimdir diye sorarlara, Bülbül İsmail'in eniştesidir dediler mi, ırz ehli olan utancından kahrolur!

Bir gün İstanbul'un zenginlerinden sarayın Kürkçübaşı Hacı Abdülgani Efen-di'nin tek evlâdı Hasan Çelebi, lalası ile birlikte bir mesire yerine gezmeğe çıkmışlardı. Babasının himmet ve dikkatiyle akranları arasında tahsil ve terbiyede üstün olan bu genç, orada rastladığı bir güzele âşık olur. Ertesi günü çöp çattıcılığı ve baş bağlayıcılığı ile şöhret alan Zaliha Bânu'yu araya koyarak, kızın annesinden «Her zaman kismet ayağa gelmez, bazan da kismetin ayağına gidilir.» diye izin alıp kıza mor ferace giydirecek aynı mesireye getirirler. Hiç şüphe yoktur ki, bu taze nigâr Gül Fatma'dan başkası değildi.

Gün geçtikçe Hasan Çelebi aşkıdan sararıp soluyordu. Derdini lalası vasıtasıyla öğrenen annesi, durumu bir yolunu bulup babasına açtığı anda:

— Kızı bir kere görün. Fakirlik ayıp değildir, gelinim olarak makbulümdür. Elverir ki ailesinde namus karası olmasın.

Cevabını almıştı. Ama kızın Bülbül İsmail namında bir kopuk ağabeyisi olduğunu öğrenince hiddetlenerek:

— O kız bana gelin olamaz. Biricik oğlumu teneşirde gözlerimin yaşıyla yıkarım da, o itin kardeşini Hasanı'ma almam, demişti.

Babasının sözünden dışarı çıkmayan Hasan Çelebi, yemekten içmekten kesilip yatağa düştü. Bir ay içinde kara sevdadan kemik yığını haline gelmişti. Onun bu halini öğrenen şehir halkı, her rastladıkları yerde Bülbül İsmail'e nasihatte bulunuyordu:

— Oğlum, bu halinle hem kardeşinin kismetine, hem de sevdiği gencin ölümüne sebep olacaksın. Arlık tövbe edip rahmetli babanın el elinde kalmış dükkânına otur. Bizler de Hacı Efendi'yi yola getirmeğe çalışalım.

Fakat o aklının dikine gidip, serse-

ri arkadaşlarının havasından kurtulamadı. O sıralarda Yeniçeri isyanı patlak vermişti. Bunlara katılan işsiz güçsüz takımı ile şehirde geniş çapta yağma başladı. Defterlerine yazdıkları ileri gelen zenginlerin iş yerleri ile evlerini talan ediyor, hattâ bir kısmını da öldürüyorlardı. Bu cümleden olarak, bir gece dört baldırı çıplak serseri, Kürkçübaşı Abdülgani Efendi'nin kapısına dayanmıştı. Ne edeceğini bilmeyen namlı zengin, mal canının yongası misali, mülkü ile parasından başka canının bir parçası, maşukasının hayali ile can alıp can vermekte olan evlâdı Hasan Çelebi'yi de düşünüyordu.

Ama Kürkçübaşı'nın telâşı yersizdi. Nitekim ertesi sabah gün aydınlanınca, kapıdakilerden haber geldi:

— Abdülgani Efendi'ye selâm eder, ellerinden öperiz. Biz burada iken, bu ev halkının kılına bile dokunamazlar!..

Kimdi bu eşkiya kılık-lılar acaba?. Yağmanın en kötüsünü edecek tıynetle yaratılmış oldukları tavırlarından belli olmasına rağmen, ne bir harekette bulunuyorlar, ne de adlarını söylüyorlardı. Bu hal tam on beş gün sürdü. Bu arada yağmaya gelenler, bunların yüzünü gördükçe köşe başından ters yüz olup dönüyorlardı.

Nihayet isyanın yatıştığı gece, Kürkçübaşı'nın daveti üzerine dördü birden içeri alındılar. Sevincinden nasıl hareket edeceğini bilmeyen ev sahibi, onlara mükellef bir sofraya kurdurdu ve baş köşeye oturttuğu gence sordu:

— Yiğitlerim, şehbazlarım.. Sizleri tanımadığım halde ne sebeple hayatımı ve malımı mülkümü kurtardınız?

— Bizler ötede beride avare gezen mekansızlarız. Şuna Yedibelâ Bekir, yanındakine Dinsiz Veli, buna da Kartalkanat Mustafa derler.

Kürkçübaşı halâ bir şey anlamamıştı. Kendisine cevap verene:

— Ya sen kimsin evlât? dediğinde, beriki bıyık altından gülerken şu cevabı verdi:

— Ben de oğluna almadığın kızın ağabeyisi Bülbül İsmail'im!.. Bak işte bazen böyle yollara düşenlerin de faydası oluyor demek... Ziyamı kendime, kız kardeşimin bunda kabahati ne idi de onu ve oğlunu helak ettin?..

Bu sözlerle utanan Kürkçübaşı Abdülgani Efendi, üzümle beraber kendini toplayarak, kurtarıcılarını birer birer sarılıp öptükten sonra hareme koşup karısına:

— Hâtûn, dedi. Durma, feraceni başına geçir. Bülbül İsmail'in kız kardeşi Gül Fatma'yı annesinden Allah'ın emri ve Peygamber'in kavli ile oğlumuz Hasan Çelebi'ye iste. Düşün masraflarının tümü benden. Uşaklardan biri de oğluma müjdeyi versin.

Çok geçmeden süslü bir araba ile konağa getirilen Gür Fatma, hemen eteğini beline doladığı gibi mutfağa girdi ve eliyle pişirdiği çorbayı âşığı Hasan

Çelebi'ye uzattı. O nevcihan da birdenbire sevgilisini karşısında görünce, çorbadan bir kaşık dahi içmeden taze can bulup, yatağından kalktı. Bundan öteye üç gün üç gece süren düşünleriyle muratlarına erdiler.

Kayıkçı Güzeli Ayvaz Ali

Sultan II. Mahmud devrinde, Sirkeci iskelesinde Samurkaş Ayvaz Ali namında bir kayıkçı vardı. On sekiz yaşında olup, samur kâkülüne alına dökülmüş, karanfil bıyıkları henüz terlemiş; bakışları merdâne, hâl ve tavrı levendâne, güzellikte bir tane, yalınayak, sinesi uryan, kolları sıvalı, belde kuşak, başta keçe külah üstüne şal sarılmış bir kayıkçı şehbazı idi.

Bir gün akşam üzeri, yaşlı bir kadın ile on dördüne henüz girmiş gonca gül misâli bir kız, Ayvaz Ali'nin kayığına binerler. Salıpazarı açıklarına geldiklerinde, nereye geldiğini soran kayıkçı, yaşlı kadından:

— Kuruçeşme'deki Sultan yalisına, cevabını alır.

O anda güzel kız da söze karışıp, beklenmeyen lâubalilikle:

— İnci tanesi tellerle gümüş bazularının hakkını, bahşişi ile alırsın kayıkçı güzeli! demez mi?

Bre medet!.. Ani olarak ilânı aşk eden kızın sesinde sihir, füsün ve halâvet hissedip titreyen Ayvaz Ali de:

— A benini sultanım, ayağına yüz ve göz süreyim. Size para, pul, lâfı eden mi var? Emir sizden, itaat da benden, demekten kendini alamaz. Gözlerini kızın yaşmak altında bir çift elmas gibi parlayan gözlerinden ayırmadan, kürekleri aheste aheste çeke çeke Kuruçeşme'ye gelirler.

Kadınlar yalıya çıkarlarken güzel kızın:

— Şehbâzım, vakit geç oldu. Kayığını yalının altına çek, bu gece bizde misafir ol!.. Teklifine de bir «Ya hey!...» çeken Samurkaş Ayvaz Ali, istenileni yapmak üzere kayıkhaneye girdiğinde, elinde fenerle karşısına çıkan bir Hırvat uşaktan:

— Buyurun bakalım delikanlı, seni Ferahnâz Sultan hanımefendi ister, davetini alır.

Az sonra yanına vardıkları Dadı Kalfa da pırpırı oğlanı, her birinde yüz adet mum yanar dört büyük avize ile aydınlatılmış mükellef bir salona çıkarır. Orta yerde kurulu altın sinili sofranın başında, kayığı ile getirdiği Hanım Sultan ile genç kız oturuyor, hizmetkârlar da etrafta pervane gibi dolanıyorlardı. Ayvaz Ali yer öpüp, el pençe divan durunca, Hanım Sultan'ın kahkaha atarak:

— Benim yalınayak şehbazım, bu sofraya ve bu meclis senin içindir. Şöyle yanıma gel de şarabı erguvan nüşedelim, demesiyle Kayıkçı Güzeli bir batakhaneye düştüğünü anlar. Fakat bu duruma göre emre itaat etmesi gerekiyordu. Çarnâçar hanımın dizi dibine

oturarak saz ve söz ile birkaç saat muhabbet ederler. Keyifler tamam olduğunda Hanım Sultan:

— Haydi nevcivanım, şimdi yatmak zamanıdır. Odamıza gidelim, deyince, Ayvaz Ali'nin :

— Aman efendim, bana izin. Ben kayığının içinde de yatarım, şeklindeki itirazı şehvetli kadını gazaba getirir:

— Kaldırın şu kopuğu karşımdan!..

İşte olanlar bundan sonra olur.. Kapı arkasında bekleyen dev yapıları iki uşağın hücumuna uğrayan toy delikanlı, sille yumruk ve tekmeler arasında:

— Sen ne kopuksun ki, sultanımıza karşı naz edip hatırını rencide edersin?.. Bre mel'un!.. Sözleriyle sürüklenerek, yalının küf kokulu zifiri karanlık mahzenine atılır. Ayakları suyun içine giren Ayvaz Ali, yalının mahzeninde bir müddet boş yere ağlar ve bağırsa da sesini duyuramaz. Saatler geçmesine rağmen gözüne uyku girmez. Zamanla susadıkça mahzenin pis suyundan içer. Bir arada duvardaki halkaya ilişen eli ile yoklayınca, halkanın çakılı olduğu taş yerinden oynar ve kuvvetle çekmesiyle yerinden çıkardığı taşın ardından bir yol görünür. Fakat sürünerek dışarı çıktığında hayretler içinde kalır. Burası taştan bir odadır. Ortadaki direğe bağlı âfeti devran bir güzel kıza ise, Ferahnâz Hanım Sultan elindeki kırbaçla dövmektedir;

— Söyle kahpe!.. Babanın hazinesi nerede?..

— Kıyma bana dadıcığım!..

Bu feci manzarayı görüp de kendini tutamayan Ayvaz Ali, hemen içeri dalarak, Hanım Sultan'ın üzerine çullanır. Az sonra elini ayağını bağladığı acuzeyi bir tarafa bırakır ve kıza da bağlı olduğu direkten alır. Zavallı taze ağlayarak düştüğü bu hali şöyle anlatır:

— Ben Aslan Paşa'nın kızı

Ferahnâz'ım. Bu yalı benimdir. Şu bağladığın kadın ise dadım idi. Paşa babam iki yıl önce vefat ettiğinde, hiyle ile hanım sultan olup, bu yalıyı zaptetti ve beni de yanında alıyordu. Çoktan öldürüldü ama, babamın gizli hazinesinin yerini söyletmek için öldürmüyor, her gün gelip böyle kırbaçla dövüyor.

İkisi birlikte, kızın rehberliği ile kimseye görünmeden kayıkhaneye inerler ve doğruca Saraya vararak, Sultan Mahmud'un huzuruna çıkarlar. Kısa bir müddet sonra basılan yalıda yakalanan Dadı Kadın cellâda, diğer suç ortakları da zindancılara teslim edilirler.. Ferahnâz Hanım Sultan da kurtarıcısı Kayıkçı Güzeli Samurkaş Ayvaz Ali ile evlenip, Kuruçeşme'deki Aslan Paşa yalısında safayı hatır ile can sohbet ederler.

Barbaros Hayreddin Paşası'nın Anıları-2

Geçen sayının Özeti:

Denizciliğe çok meraklı iki kardeş, Oruç Reis ve kardeşi Barbaros, Tunus sultanının hizmetine girer ve onun namına deniz seferlerine başlarlar. Kısa zamanda gemileri çoğalır. Büyük ganimet alırlar. Seferlerden birinde Cezayir'deki Becaye kalesine hücum ederler. Savaş sırasında oruç Reis, kolundan yaralanır. Tunus'a dönünce yarası azar ve kolu kesilir,

Hayat Tarih Mecmuası. 1965. Sayı: 1-5. Ocak-Mayıs

Okış ağıam Oruç tamamen afiyet buldu. Evvel baharın havasıyla gönüller kaynayınca 8 pare tekneyle sefere çıktık. İspanya yakasına vardık. Endülüs sahillerine geldik. Endülüs'te Gırnata nam şehir İspanyol kâfirinin eline yeni düşmüştü. Evvelce Müslüman beldesiydi. İspanyollar, Müslümanlar'a gayetle eziyet ve zulüm yaparlardı. Çok zalim kâfirlerdi. Nice Müslüman yer altlarında mescitler yapıp ibadet ederdi. İspanyol kâfiri bütün camileri yakıp yıkmıştı. Nerede Kur'an okuyan, oruç tutan, namaz kılan Müslüman görseler, evladiyla beraber işkenceye kor, diri diri yakarlardı. Nice tekne dolusu Müslüman'ı, kâfir elinden kurtardık. Cezayir'e, Tunus'a getirdik.

Endülüs'ün El-Merîye limanı açıklarında iken, 7 parça kâfir teknesi görüldü. Birine yetişip aldık. Rüzgâr muhalifti. Diğerleri kaçtı. Zaptettiğimiz gemi, bir Flandr gemisiydi, Hindistan'dan mal getiriyordu. Buradan Minorka adasına geldik. Bir koya girdik. Tunus'tan hareketimizden 50-60 gün geçmişti. Minorka adasına çıktık. İçerilere girdik. 200 kadar pürsilâh kâfire rasladık. Pınar başında oturmuş, kuzu çevirir, bade içerlerdi. Çoğu kendinden geçmişti. 70-80 kâfiri kılıçtan geçirdik. 5-6 sürü koyun aldık. Kâfirlerin kumandanını karşıma getirdiler. Nereye gittiklerini sordum:

— «Sinyor,» dedi; «sizin Minorka'da yattığınızı öğrendik, İspanya'dan üzerinize 10 kadirge gelir. Biz de kadirgalar gelip sizi basınca, karadan onlara yardım edecektik.»

Bunu öğrenince esirleri ikişer ikişer prangaya vurdurup gemilere dağıttım. Minorka'dan kalktık. Ceneviz yolunu tuttuk. 4 parça gemiye rasgeldik. Onları da aldık. Namımız bütün kâfir illerine destan oldu.

Korsika seferinden sonra ağamla beraber Midilli adasına geldik. 7 pare tekemiz vardı. «Vatan sevgisi imandan gelir» diyen Arap atasözü doğruymuş. Silamıza kavuşunca taze can bulduk. Bütün akraba ve dostlarımız geldiler. Hal, hatır sordular. Yedi gün, yedi gece kazanlar kaynatıp, adanın bütün fakirlerini doyurduk. Sünnetsiz çocukları sünnet et-

tirdik. Ersiz kızları evlendirdik. Gönüllerini şad etmek için, büyük düğünler yaptık. Yeni esvaplar kestirip bağışladık. Yetim ve öksüzleri ev ev aratıp buldurduk. Dul karıcıkları, hizmete gücü yetmeyen ihtiyarcıkları, sakatları ve hastaları sevin-dirdik. Herkesin hatırcığını okşadık. Gazi levendlerimizin kemerleri, sucuk gibi altın doluydu. Bir akçalık mala beş akça verip satın alırlardı. Ta ki adanın tüccarı kazanıp hayır dualar etsin. Midilli halkı, hakkımızda büyük ikram ve inayet gösterdi. Kucak kucak yemiş ve meyva taşıdı:

— «Siz mücâhid kişilersiniz, yeyiniz, sıhhatte olunuz.» diye yalvarırlardı.

DERYA AŞKIMIZ BÜTÜN AŞKLARDAN ÜSTÜNDÜ

Muradımız kışı adada geçirmekti. Bütün akrabamıza ganimet malından dağıttık. Ağamız İshak'a çok mal ve Venedik altını verdik. Mübarek duasını aldık. Yalnız Oruç'un kolcağızını şehit olmuş görünce çok üzüldü, mahzun oldu. Bir ara ağam Oruç, Midilli'de yerleşmek, evlenmek, çoluk çocuk sahibi olmak istedi. Fakat bu niyetinden tez vazgeçti. Çünkü cümle aşklarının başında derya aşkı gelirdi. Deryayı hiçbir nesneye değişmezdi. Bir sabah dedi ki:

— «Karındaşlarım, dün gece hayır-

lı bir rüya gördüm. Rodos'ta zindanda iken rüyama giren ve kurtulmamı müdeleyen ak sakallı koca, Ey Oruç, dedi; yüzünü batıya çevir. Cenâb-ı Hak, sana batıda çok gazalar, büyük şan ve şeref-ler nasip kılmıştır!»

Midilli'ye çok tekneler gelirdi. Kaptanlar, küreğe koymak için esir ararlardı. Bir gün kaptanlara dedim ki:

— «Benim 827 adet fazla forsam vardır, size satayım.»

Bu suretle kâfirleri Osmanlı tüccar kaptanlara sattım. Bazılarını 500 altına, bazılarını 300'e, bazılarını daha az akçaya verdim. Sattığım esirlerin vergisini ödedim. Liman reisinin hakkını gönderdim. İslâm evkafına bağışta bulundum. Bu suretle aldığım akçanın yarısı gitti. Öbür yarısını ağam Oruç'la bölüştük. Ancak para tutmasını sevmezdik. Cümle kazancımızı teknelerimizi daha iyi donatmak için harcadık. Gerisini levendlerimize bölüştürdük. Her levende 90 altın, reislere 195 altın düştü.

Levendler yemek, içmek için ceplerinden harcamazlardı. Her teknenin kazancı kaynardı. Haftada iki kere et verilirdi. Ancak levendler çok kere kendi ceplerinden yer, teknede pişen yemeğe iltifat etmezlerdi. Levendlere kış için sıllalarına gitmeye izin verdim. Anadolu'nun ve Rumeli'nin yakın yerlerinde olan-

Barbaros, Kanuni'nin huzurunda.

lar gittiler. Uzak sılası olanlar bizimle Midilli'de kışladılar. Bu kış içinde Midilli tersanesine üç gemi ısmarladım. Biri 25 oturak, diğer ikisi 24 oturak olacaktı. Bu suretle ol baharda 10 pare teknemiz oldu. Yeni teknelerden birine ben, diğerine ağam Oruç Reis bindi. Yeni gemilerimizi de Tanrı'nın inayetiyle gayetle güzel donattık. Bahar yaklaşırken Anadolu'dan ve Rumeli'nden şanımları ve şöretimizi işiten dilâver yiğitler fevc fevc Midilli'ye gelmeye başladılar. Levend yazılmak için rica ve niyaz ederlerdi. Gözümüzün tuttuğu denizci yiğitleri aldık. Ağamız İshak'ın elini öptük. Akraba ve ahibbarnızla vedalaştık. Deryaya açtık. Mübarek bir mevsimdi.

«FAKİR FUKARA YOLUMUZU GÖZLÜYORDU»

Yolda 15-16 pare tekne ele geçirdik. İyi tekneleri beraberimize aldık, iyi olmayanları batırdık. Ele geçirdiğimiz gemilerden beşi buğday, ikisi zeytin yağı, biri fildişi yüklüydü. Diğerlerinde çeşitli mal ve eşya vardı. Hepsinden ceman 479 kadın ve sayısız erkek esir aldık. 17 pare gemiyle Tunus'un Halku'l-Vâd limanına girdik. Midilli'den ayrıldığımız 29 gün olmuştu. Liman bizi seyretmek için gelen halkla dolmuştu. Toplarımızı ateşleyip halkı selâmladık.

Tunus'ta halk bizi o kadar sevmişti ki, çoğu bir daha bu sulara gelmeyiz diye tasa çekerlerdi. Hele fakir fukara yolumuzu gözlüyor, geleceğimiz günleri sayıyordu. Buğdayı fakir ve muhtaçlara bedava dağıttık. Diğer ganimet malımızı sattık. Tunus Sultanı'nın da hissesini ayırıp yolladık. Sultan'ın hissesine 5.000 Venedik duka altını, 2 bakire cariye, 4 Cenevizli oğlan düştü. Kızlar ve oğlanlar, 15-16'şar yaşlarında ve gayetle dilberdi. Parayla satsak çok büyük meblâğ tutardı. Tunus Sultanı da bize âlâ do-

nanmış atlar hediye etti. Ağam Oruç'la bu atlara binip saraya gittik. Sultan bize:

— «Memleketime şeref verdiniz,» dedi; «Cenâb-ı Hak iki cihanda yüzünüzü ak etsin! Siz benim beylerimsiniz.»

Huzurdan çıkarken benim ve ağamın sırtına birer kürk giydirip taltif ettiler. Maiyetimizdeki levendlere de ihsan da bulundular.

Kışı Tunus'ta geçirdik. Bir yeni bahar daha geldi. 12 pare tekneyle mübarek bir saatte deryaya çıktık. Sicilya'da bir kaleyi bastık. 300'e yakın esir aldık. Teknelere pay edip küreğe koyduk. Deli Mehmed Reis, limanda yatan bir ticaret gemisini ele geçirdi. Tekne, ağzına kadar şeker yüklüydü, 650 çift sandık şeker saydık. Deli Mehmed Reis'i, bu malı Tunus'a götürmeye memur ettim. Ertesi gün kismetimiz daha da açıldı. 4 pare tekne ele geçirdik ki, ikisi çuha yüklüydü. Biri seren direğiyle doluydu. Fransa'ya götürülüyordu. Dördüncü gemiden kurşun, barut ve gülle çıktı. Velhasıl dört parça da güzel ganimetti.

33 gün sonra Tunus'a döndük. O kadar çok çuha ele geçirmiştik ki, teknelerde ayak basar tahta zeminleri bile çuha döşedik. Her levendın payına 7,5 kantar şeker, 12 top çuha, 125 top kumaş düştü. Ele geçirdiğimiz seren direkleri, çok iyi keresteden yapılmıştı. En büyük teknelerde kullanılabilecek derecede sağlam ve uzundu. Bu seren direklerini Şevketlû Sultan Selim Han padişahımıza hediye göndermeye karar verdik. Direklerle beraber 200 de esir seçtik. Bunları Muhiddin Pîrî Reis, İstanbul'a, Sultan Selim Han'a götürecekti. Muhiddin Pîrî Reis, merhum Kemal Reis'in yeğeni idi. Zarif ve âlim bir arkadaşımızdı. Padişah kapısında nasıl davranmak lâzımdır, çok iyi bilirdi. Uğurlu bir saatte Pîrî Reis'i Tunus'tan İstanbul'a yola çıkardık.

«PADİŞAH DUASI ALDIK İKİ CİHANDA AZİZ OLDUK»

Muhiddin Pîrî Reis, 6 pare tekneyle Tunus'tan hareketinin yirmi birinci günü İstanbul'a vardı. Sarayburnu önünde demirledi. Toplarını ateşleyip hakanımız Sultan Selim Han'ı selâmladı. Sultan Selim Han, Pîrî Reis'i huzuruna kabul etti. Benim yazdığım nâmeyi bizzat kendi okumak inayetinde bulundu. Ağam Oruç Reis'in ve benim gazalarımızdan hoşnud oldu. Mübarek ellerini kaldırıp bize ve levendlerimize dualar eyledi:

— «Hak Taâlâ, dünya ve âhirette Oruç ve Hayreddin kullarımın yüzlerini ak eylesin,» dedi; «kılıçları keskin, düşmanları makhûr, denizde ve karada gazaları mansûr olsun. Daima muzaffer oîaîar!»

Böylece padişah duası aldık. Artık sırtımız yere gelmezdi, iki cihanda aziz olmuştuk. Pîrî Reis yoldaşımız, hakanımızdan büyük iltifat gördü. On kese akça ihsan aldı. Sırtına hıl'at giydirildi. Seline Han, hediyelerimizi tenezzülen kabul etti ve teker teker bakmak suretiyle lûtfunu esirgemedi. Hattâ Pîrî Reis'in teknelerinin Yalı Köşkü'ne yanaşmasını irade buyurdu ki, şimdiye kadar hiçbir geminin saray sahiline yanaşmak haddi değildi. Pîrî Reis, hediyelerimizi 200 kâfir esirinin sırtına yükletmiş ve iyi bir alay düzenlemişti. 200 levend de, sırmalı urbalar kuşanmış olarak sahile çıktılar. Hakanımıza gösteriş yaptılar. Selim Han, her levende ellışer altın ihsan etti. İstanbul'da kaldıkları müddetçe iâşe ve ibatelerinin mîrîden temin olunmasını buyurdu. Muhiddin Pîrî Reis için ayrı bir konak tahsis edildi.

Sultan Selim Han, teknelerin tersaneye çekilmesini irade buyurdu. Teknelerimiz burada yağlandı, eksikleri tamamlandı, gedikleri düzeldi, mühimmatı koşuldu. Ayrıca hakanımızın emriyle 27'er oturak iki kadırga inşasına başlandı. Selim Han bu kadırgalardan birini bana, diğerini ağam Oruç Reis'e ihsan buyuracaktı. Kadırgaların kıçları altın yaldızla yaldızlandı. Güvertelerine mükemmel toplar kondu. Dökümhaneden çıkmış olan bu toplar pırıl pırıldı. Pîrî Reis, vezirleri de ziyaret etti. Hediyelerimizden peşkeşler sundu. Günlerden bir gün Sultan Selim Han Hazretleri, Pîrî Reis'i tekrar çağırdı. Huzuruna kabul buyurdu. İki elmas kabızalı kılıç verdi. Her biri birer Rum haracı ederdi. Ayrıca hıl'atlar, sorguçlar ihsan buyurdu:

— «Baka Reis,» dedi; «verdiğim kadırgalardan birine Hayreddin Bey, öbürüne Oruç Bey binsin. Sorguçlarımdan

Becaye limanının bir gravürü.

bîrini Hayreddin Bey, öbürünü Oruç Bey şokunsun. Kılıçlarımdan birini Hayreddin Bey, öbürünü Oruç &ey kuşansın. Cümle peşkeşleri makbûl-i hümayûnum olmuştur. Böyle diyesin. Sizi Allah'a ısmarladım. Mansûr ve muzaffer olasınız. Duam berekâtı sizinle bilebilir. Her neye ki ihtiyacınız varsa, eşiğime arz edesiniz.»

Pîrî Reis yoldaşım, hakanımızın hatt-ı hümayûnlarını aldı. Üç defa öpüp başına koydu. Yedi kere eğilip selâm verdi. Selim Han'ın mübarek elini öptü. Veda eyledi. Cihan Hakanı'nın huzurundan kemâl-i huzur ve rahat, ikbal ve sadetle çıktı. Selim Han'ın bana ihsan buyurduğu kadirgaya bindi. Diğer kadirgaları peşine taktı. Sekiz pare tekneyle Sarayburnu'n-da padişahı selâmladı. Selim Han, Yalı Köşkü'nden gemilerimizi seyrediyordu. Cihanın taht şehri olan İstanbul'dan ayrıldı. Tunus'a doğru yola düştü.

Pîrî Reis, İstanbul'da iken ben ve ağam, 10 pare tekneyle denize açıldık. Niyetimiz Sebte Boğazı'na, Akdezin'in ucuna gitmek, Endülüs'e uğramak, din kardeşlerimizden bir kısmını daha kurtarıp getirmektir. Ancak bu sırada Cezayir'in Becâye şehrinden elçiler geldi:

— «İmdat olursa,» dediler; «siz gazi yiğitlerden olur. İspanyol kâfirinin tasallutundan namaz kılamaz, çocuklarımıza Kur'an talim edemez olduk, işimiz inayetinize kalmıştır. Cenâb-ı Hak, halâsımızı size inayet buyurmuş, bizi size ısmarlamıştır. Teşrif edip beldemize gelin. Hemen bizi kâfir zulmünden kurtarın.»

Tam Becâye üzerine hareket edecektik. Gördük ki Pîrî Reis sekiz pare kadirgayla Tunus sularına gelir. Hemen Pîrî Reis'i gemimize aldık. Heyecanla İstanbul ahvalini sorduk. Daha Pîrî Reis'in bindiği kadirgayı görünce aklım başımdan gideyazmıştı. O kadar güzel ve azametli tekneydi. Anladım ki padişah ihsanıdır. Gönlüm sürurla doldu. Şevketli Selim Han'ın mübarek hatt-ı hümayûnlarını okuyunca sürürüm arttı. Gözlerim doldu. Hatt-ı hümayûnu yedi defa öpüp başıma koydum. Cenâb-ı Hak'a şükürler ettim. Böyle kudretli bir hakanın kulu olduğumuz için hamd eyledim. Ağam Oruç, padişahın kendine ihsan ettiği kadirgayı görünce sevince gark oldu. Bu denli azametli bir tekneye sahip olduğu için hünkârın şevketine dualar etti.

Sultan Selim Han, Tunus Sultanı'na da bir hatt-ı hümayûn göndermişti. Hatt-ı hümayûnu ben götürüp Sultan'a

verdim. Sultan, Cihan Hakanı'nın fermanını yedi kere öpüp başına koyduktan sonra açtı, okudu. Padişahımız buyuruyordu ki:

«Sen ki Tunus Beyi'sin, bu fermân-ı hümayûnum vâsıl olduktan mucibince amel eyleyip zinhar hilafından hâzer edesin. Kullarım Oruç ve Hayreddin Beyler'e her türlü yardımını esirgeme yesin.»

Bütün Tunus erkânı toplanmıştı. Sultan'ın huzurunda Pîrî Reis, Selim Han'ın kılıcını bana kuşattı, gönderdiği hil'atı sırtıma geçirdi. Azîm merasim oldu. Şeyhler dualar ettiler. Cihanın hakanı Selim Han'ın şevketini övdüler. Tunus Sultanı baktı ki, Cihan Hakanı bana ve ağama ettiği iltifatı şimdiye kadar en büyük hükümdarlara karşı bile esirgemiştir, bizlere karşı muamelesi değişti:

— «Senin ve ağam Oruç'un yolu, kapdanpaşalık yoludur, dedi; mübarek ola!»

Bu andan itibaren hasedinden tezvire başladı. Gördü ki, artık kendi başımıza zavallı, himayesiz korsanlar değiliz. Cihan Hakanı'nın makbul kuluyuz. Bizden çekinmeye başladı. Devlet ve mernleketini Selim Han hesabına elinden alırsı diye korkardı.

«DÜŞMAN TEKNELERİNE SAVLET EYLEDİK»

Ertesi gün ben ve ağam Oruç Reis, padişah ihsanı olan yeni gemilerimize bindik. Yirmi yedişer oturak olan teknelerde on altışar top vdrdı. 12 pare gemiyle deryaya açıldık. Bir tekne ele geçirdik. İçinde 25 kâfir vardı. Yağ ve bal mumu yüklüydü. Forsalar Endülüslü din kardeşlerimizden 40 kişiydi. Cümlesini halâs eyledik. Deli Mehmed Reis'in gemisine doldurup Tunus'a gönderdik. Deli Mehmed'i gayetle severdim. Genç, korku bilmez bir yiğitti. 15-20 kâfirle tek başına kalsa dövüşür ve galip çıkardı.

Bu minval üzere Cezayir ülkesinin Becâye limanına geldik. 2.033 can levendimiz, on bir pare kadirgamız, yüz elli kadar topumuz, binlerce forsamız vardı. Becâye'nin kalesi, İspanyol kâfirinin elindeydi. Cenge başladık. Cenk, üç buçuk saat sürdü. Kâfirlerin çoğu öldü. Bu zaferimizi duyan 20.000 Arap, Becâye'ye geldi. Bize yardıma çalışırlardı ama, cenk ahvalini iyi bilmezlerdi. Kalede kalan bir avuç kâfir, bize 29 gün mukavemet etti. Şehri ele geçirmiştik. Muhasara toplarımız olmadığı için, kalede büyük gedik açamıyorduk. Minorka adasından üzerimize azîm İspanyol kâfiri geldiğini duyduk. Becâye'yi bırakıp Cicelli'ye çekildik. Ama Minorka'dan gelecek imdat kuvvetleri-

nin yolunu beklerdik. Nihayet derya ufkunda 10 pare büyük kadirga göründü. Ağzına kadar silâh ve mühimmat yüklüydü. Becâye'yi kurtarmaya gelirlerdi. Ağam Oruç:

— «Bu bize Tanrı nimetidir.» dedi.

Cümle levendler gülbank-ı Muhammedi çekip düşman teknelerine savlet eyledik. Büyük cenk oldu. 10 tekneyi de ele geçirdik. Kâfirlerden sağ kalan 781'ini esir asıp forsaya çaktık.

İSPANYA İLE HARP

10 pare İspanyol teknesine Haçlı sancakları çekip 500 levendimle yerleştirdim. Becâye'ye dümen tuttum. Becâye kalesindeki İspanyol kâfiri, Minorka'dan 10 pare geminin imdada gelmesini bekledi. Bizi uzaktan görünce dindaşları sanıp külâhlarını havaya fırlatarak sevinç alâmetleri gösterdiler. Böylece şenlik ve şadumanlık içinde bulunan kaleye yanaştık. Kâfirler kale kapılarını açmışlar, imdada gelen tekneleri karşılamak için yalılara dökülmüşlerdi. Birden levendlerimi sahile çıkardım. «Allah Allah» sadası ayyuka çıkınca, kâfirler bozuldular. Kaleyi fethettik, İspanyollar «mayna sinyor!» diye bağrışıp aman dilediler. Civar ülkelerden gelen cümle şeyhler ve kaaideler, bana biat ettiler. Bundan böyle hükümdar olarak beni ve ağam Oruç'u tanıyacıklarına and içtiler. Becâye'ye asker koydum. Ağamla buluşmak üzere Cicelli'ye döndüm. Ağam Oruç gözlerimden öperek beni tebrik etti. Zira Becâye, gayetle mühim bir kaleydi. Kalede 800 fıçı barut ve dünyanın ganimeti elimize geçti. Bilhassa baruta çok sevindik. Zira barutumuz azalmıştı. Tunus Sultanı da artık bize barut vermiyordu. Baktık ki Tunus Sultanı bizden günden güne yüz çevirir. Kendi başımızın çaresini görmeye karar verdik. Bunun için de, bu gurbet ellerinde, kendimiz için yeni bir devlet kurmak icap ediyordu.

İspanya'da Becâye'yi fethettiğimiz haberi duyulduktan, kâfirlerin başına kıyamet kopup, cümlesi yeis ve matem deryasına battılar. İspanya kralı Karlos (*) buyurdu ki, tez vakitte Becâye Türkler'den alına ve İspanyol esirleri kurtarıla.

(*) İspanya Kralı ve Almanya İmparatoru Charles-Quint, Barbaros kardeşlerinin büyük düşmanı ve rakibidir.

Diğer taraftan Cezayir ülkesi hainliği gördü ki Türkler, kâfirin belini kırma-ya kadirdir. Gayetle âdil ve Allah'tan korkan bir millettir. Ben ve ağam Cezayir'in Cicelli şehrinde otururken, ülkenin bir-

çok şehrinde heyetler geldi. Bunların en mühimmi, memleketin merkezi olan Cezayir şehrinde gelen heyetti. İspanyol zulmünden bizar olan Cezayir şehri halkı, bizden imdat istiyordu. Ağam Oruç, 500 leventle Cezayir şehrine doğru yola çıktı. Beni Cicelli'de bıraktı.

Ağam Oruç Reis, Cezayir şehrini fethe giderken, ben de Cicelli'den hareket ettim. Tunus'a gittim. Tunus Sultanı artık bize tamamen düşmanlık gösterirdi. Fakat beni on pare tekneyle görünce korktu. Zahirde iltifat etti. Vâfir özürler diledi. "Biz Müslüman mücahitlere niçin barut yollamadınız?" dedim.

— «Benim barut istediğinizden haberim yoktu,» dedi; «kethüdam bana bildirmedi. Ben de kethüdanın başını vurdurdum.»

Gerçi kethüdasının başını vurdurmuştu. Fakat bunun sebebi bambaşka idi. Ama ben bunu sultanın yüzüne vurmamışım. Kanmış göründüm. Sultanla beraber atbaşı Tunus şehrini gezdik. Sonra limana döndüm. Yanımda büyük ağam İshak Reis, Muslihüddin Reis, Kurdoğlu Reis, Deli Mehmed Reis ve başka namılı levent reisleri vardı. Doğu Akdeniz'e Kıbrıs taraflarına doğru gidip avlanmak, sonra Cezayir'e dönmek için reislerime emir verdim. Ben, ağam İshak Bey'le beraber Cezayir'e döndüm. Reislerim, yedi pare gemiyle doğuya açıldılar. Bir müddet sonra Kıbrıs'la Mısır arasında Donanmay-ı Hümâyûn'a rasladılar. Leventlerin sevinçten akılları başlarından gideyazdı. Zira Türk Donanması derya yüzünü kaplamıştı. Muslihüddin Reis, hemen donanmaya yanaştı. Kapdân-ı Derya Cafer Bey'in huzuruna çıktı. Selim Han'ın kapdân-ı deryası:

— «Padişah Mısır seferindedir.» dedi; «haberiniz yok mudur? Niçin gelip Donanmay-ı Hümâyûn'a katılmazsınız?»

Muslihüddin Reis, gayet akıllı bir adamdı. Dedi ki:

— «Devletlû Efendim, hâşâ ki padişah hizmetini ihmal etmişliğimiz yoktur. Başka iklimdeyiz. Haberimiz olmadı. Eğer bir köpeğinizi gönderip haber salaydınız, emriniz başımızın üstüne, derhal yetişirdik. Devlete hizmet, bize en büyük dünya nimetidir.»

Kapdân-ı Derya, Muslihüddin Reis'in bu akıllıca sözlerini çok beğendi: «Berhudar olarsınız!» dedi.

Muslihüddin Reis, yedi pare gemisiyle, Donanmay-ı Hümâyûn'un peşine takıldı. "19 Mayıs 1517'de" hep beraber İskenderiye limanına girdiler. Bu sırada Selim Han, Mısır'ı tamamen fetihmişti. Kahire'deydi. Donanmasının İskenderiye'ye geldiğini işittikte,

hemen bu limana geldi. Donanmay-ı Hümâyûn'u teftiş etti. Bu arada Muslihüddin Reis'e çok iltifatlar etti. Pek çok asker, top ve mühimmat verdi. Bunları alan Muslihüddin Reis, Cezayir'e döndü.

ORUÇ REİS'İN ZAFERİ

Muslihüddin Reis'in Mısır seferi iki buçuk ay sürmüştü. Ağam Oruç Reis, gemilerinin döndüğünü ve Selim Han'ın gönderdiği askerleri ve topları görünce, ziyade mesrur oldu. Ağam Oruç, Cezayir şehrindeyken, ben Cicelli'de oturdum. Cezayir ülkesinin büyük kısmı elimize geçmişti. Kıyıda birçok kaleyi ellerinde tutan İspanyollar, çok telâşlandılar. 40 pare gemi hazırladılar. Tunus'un Halku'l-Vâd limanına gelip demir attılar. Amma bizden kimseyi bulamadılar. Hiçbir şeye kadir olamayıp geri döndüler. Cezayir limanına geldiler. Maksudları, Cezayir ülkesinin en büyük şehri olan bu limanı ağam Oruç'tan almaktı.

Ağam Oruç, hamiyet kuşağını dört elle kuşandı. Sabaha kadar başını secdeden kaldırmadı. Cenâb-ı Hak'tan nusrat ve zafer diledi. Sabah güneş doğarken leventlerini topladı. Arap'tan, Berberi'den, Endülüslü'den de çok asker vardı. Amma bunlar, Türk leventleri gibi cenk bilmezler, sıkışınca düşmandan yüzgeri ederlerdi. Cümlesi beş, altı bin mücahitti. Düşman, yalıda on bine yakın asker çıkarmıştı. 40 pare gemilerinde daha da asker vardı.

Oruç Reis, sancaklarını burçlara dikirdi. Kâfirleri kahredecek bir tabiiye hazırladı. Gece karanlığı basınca üç bin mücahitle Cezayir kalesinin bir kapısından gizlice çıktı. Dağları dolaşıp İspanyollar'ın ardına düştü. Fırtınalı, pek karanlık bir geceydi. Hemen Ulu Tanrı, mücahit kullarına yardım ederdi, İspanyol kâfiri, fırtına ve karanlığın sıkıntısı içindeydi. Oruç Reis'in hareketini anlayamadı. Oruç Gazi, birden düşmana savlet eyledi. Kâfir neye uğradığından gafildi. Cümlesi kılıçtan geçirildi. Bir taraftan da kaz yumurtası büyüklüğünde dolu yağıyordu. İspanyollar şaşkınlıktan birbirlerini kırmaya başladılar, gemilerinde ne kadar asker varsa karaya döktüler. Yirmi, otuz bin oldular. Amma göz gözü görmezdi. Oruç Gazi, düşman alaylarını imhaya devam ediyordu. Azim cenk oldu. Sonunda düşman sindi. Gecenin sonunda, sabaha karşı Cezayir kalesinden iki bin mücahit daha çıktı. Bir taraftan da bunlar İspanyollar'a kılıç çalmaya başladılar. Kâfirler tamamen kırıldı. Geri kalanları esir alındı. Oruç Gazi esirleri saydırdı. 2.700 kâfir esir düşmüştü. Gazilerin verdiği şehit 300 kadardı.

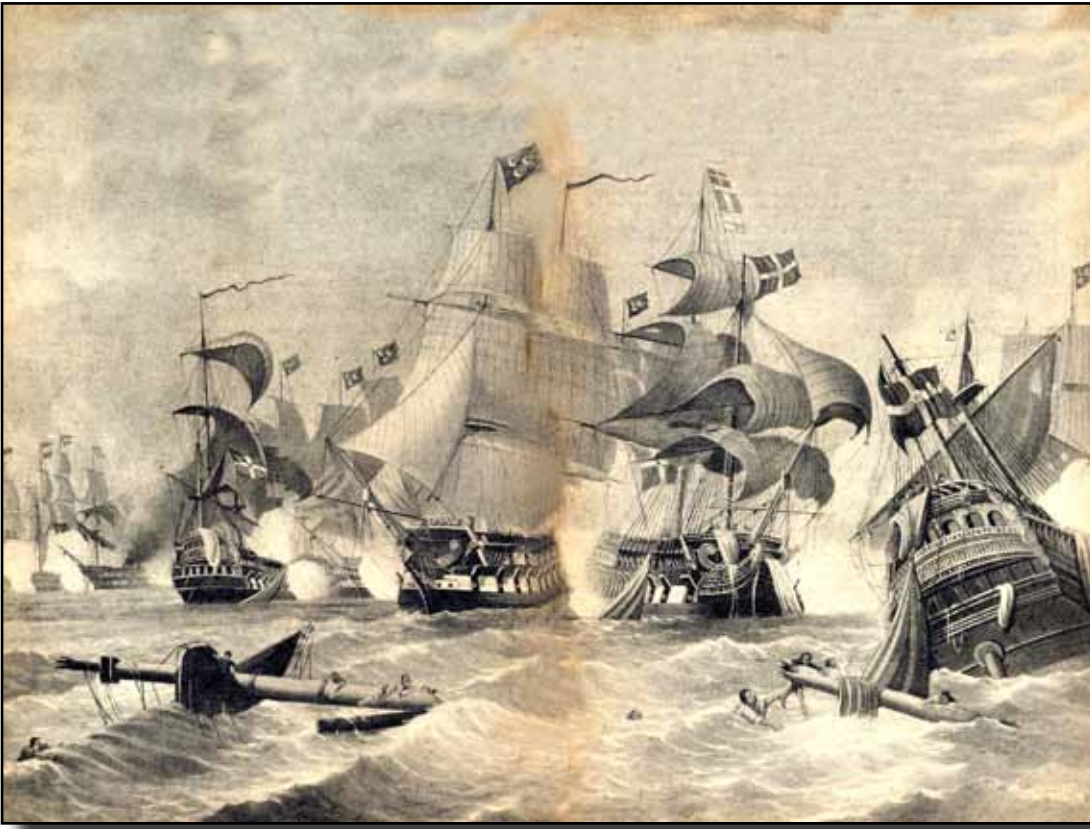
Cümlesi merasimle gömüldü. İslâm askeri muzaffer oldu. Türk sancağı yükseldi. En büyük kâfir devleti olan İspanya, ağam Oruç'a karşı münhezim oldu. Kırallı Karlos'un yüzü karaya boyandı. Hemen Hak Taalâ kâfirin yüzünü daima kara eyleye! Amin, bi-hürmeti Seyyidi'l-Mürselîn (*).

(*) 30 Eylül 1517 Cezayir zaferi. Bu savaşta Don Diego de Vera'nın başkumandanlığındaki 40 harp, 140 nakliye gemisi ve 15.000 kara askerinden oluşan büyük İspanyol kuvvetleri, Oruç Reis tarafından büyük bir hezime uğratılmıştır. O zamanlar İspanya, Avrupa'nın en büyük kara ve deniz devletiydi.

Ağam Oruç, bu büyük zaferi bir nâmeyle bana bildirdi. Zafer haberini aldığım da, yanımda büyük ağam İshak Reis de vardı. On pare tekneyle denize açılmaya hazırlanıyorduk. Cezayir'e ağam Oruç'a yardıma gidiyorduk. Hacet kalmadı. Akdeniz'e açıldık. 16 parça kâfir gemisi ele geçirdik. Bunlar, barut, kurşun, kereste, katran, yağ, pirinç, buğday yüklü teknelerdi. Denize açıldığımızın yirmi dokuzuncu günü dönüp Cicelli limanına demir attık. Bir gemi dolusu buğdayı fukaraya sadaka eyledim. Ağam Oruç'tan bir nâme gelmişti. Münafık bir Arap şeyhini yakalamam için emir veriyordu. Derhal beş yüz leventle dağlara çıktım. İki yüzlü şeyhi yakaladım. Başını kestirdim. Yerine başka bir şeyh tayin ettim. Cicelli'ye döndüm. Birkaç gün istirahat ettim. Yirmi küsur parça tekneyle denize açıldım. Mübarek bir saatte Cezayir limanına girdik. Ağam Oruç'la buluştuk. Büyük ağamız İshak Bey de bizimle beraberdi. Hayli müddet can sohbetleri eyledik. Kışı bu minval üzere geçirdik.

Evvel bahar geldi. Ortalık lâlezâr oldu. Gemiler limandan çıktılar. Derya üzerinde oynaşmaya başladılar. Cezayir ülkesinde Tenes şehri vardı. Bir Arap emiri hüküm sürerdi. Amma bu hanedanda anlaşmazlık eksik olmaz, her daim kan dökülür, ahali sıkıntı çekerd, İspanyol kâfiri, bu beldeye de musallat olmuştu. Ağam Oruç Bey Gazi, bu beldeyi de hükmü altına almak istiyordu. Bu sırada İspanya kırallı Karlos, Tenes'e on pare gemi göndermişti. Güya Tenes emirini himaye eder, aslında Müslüman halka kan kustururdu. Tenes şehrinde sultanın muhafızı geçinen bir İspanyol birliği vardı. Ahaliyi soyup soğana çevirir, kıymetli ne varsa gemilerine yükleyip İspanya'ya gönderirlerdi.

İshak ve Oruç Reisler, Cezayir şeh-

Barbaros kardeşlerinin yaptıkları bir deniz savaşı.

rinde kaldılar. Ben on iki pare tekneyle Delis'e geldim. Limanda dört pare İspanyol gemisi yatardı. Bizi görünce akılları başlarından gitti. Gemilerini bırakıp kaleye kapandılar. Gemileri, topları, tüfekleriyle elimize geçti. Öyle telâş etmişler ki, gemilerinden bir habbe almayıp firara yüz tutmuşlardı. Bin beş yüz leventle karaya çıktım. Kale önlerine geldim. Şiddetli bir mukavemet ve cenk bekliyordum. Fakat kale kapılarını açık buldum. Birkaç yüz Müslüman bizi karşıladı:

— «Hoş geldiniz!» dediler; «İspanyol kâfiri, kendileriyle birlik olan beyimizle beraber gece kaleden çıktı gitti. Belki on bin kişiydiler. Hepsi beyin adamlarıydı. Şehirde kalanlar, Cezayir ül kesinde sizden ve karındaşınız Sultan Oruç'Un gayr! hükümdar tanımayanlardır.»

Bu haberi alır almaz, iki bin gaziyi yola düzdüm. Kaçanların peşinden saldı. Gaziler, ikinci günü firarileri yakaladılar. Tekbîr alıp savlet eylediler. Tanrı aşkıyla:

— «Nereye gideniz bre kifer-i bîdinler?» deyip âvâze saldı; «bilmez misiniz ki, sizin için bizim elimizden hail» yoktur?»

Tüfek ateşinden sonra iş kılıca ve palaya dayandı. Tüfek ateşinden serçeler gibi düşen düşman, kılıca ve palaya hiç dayanamadı. 350 kâfir esir alındı. Gerisi kırıldı. Bizden de yetmiş ilâ seksen gazi şehit oldu. Tanrı makamlarını Cennet eyleyel

Gazi leventlerimi, Tenes kalesinin önünde karşıladım. Şehit düşen yoldaşları için teselli ettim. Zaferlerinden ötü-

rü tebrik eyledim. Bir müddet Delis'te kaldık. En kıdemsiz levendin eline 500 altınlık ganimet geçti. Ganimetimiz arasında 150 kantar karabiber, 75 kantar tarçın, 25.000 zira kumaş, denk denk ibrişim ve ipek, 400 kantar bal, 600 kantar balmumu, 1.000 top sof, pek çok cenk malzemesi vardı. Tenes'e bir subaşı bıraktım. Mübarek saatte 16 pare cenk teknesiyle deryaya açıldım. Cezayir'e geldik. Oruç ve İshak Relsler'le sarmaş dolaş oldum. Gaziler reisi Oruç Bey:

— «Gazan mübarek ola karındaş!» diye tebrik ve dualar etti.

Tenes'ten kaçan bey, Tlemsen sultanının karındaşı oğluydu. Bizden aldığı ders yetişmedi:

— «İspanya Kırallı sağ olsun. Benim âhımı bu Türkler'de komaz!» gibi lâflar ettiği duyuldu.

Anladık ki, bu herifin kalbinden İslâm muhabbeti kalkmış. Sanırdı ki, İspanyol kâfiri Cezayir şehrini bizden almaya muktedir ve o zaman, kendisini Cezayir sultanı yapacaktır. Bu hayal ile gezerdi. Bu Arap milletine itimat etmek kat'â caiz değildir. Bir müddet sonra öğrendik ki, Tlemsen sultanının karındaşı oğlu, etrafına topladığı Araplar ve İspanyollar'la tekrar Tenes'i ele geçirmiş, İspanyol kâfirinin zulmünden ve tasallutundan kurtardığımız Tenesliler de, onu gene beyleri olarak kabul etmişler.

Ağam Oruç bu haberi aldıkta gayet kızdı. Mübarek mizaçları galeyana geldi. Bu defa bizzat kendisi gidip düşmana haddini bildirmek istedi. Cezayir ulemasını topladı:

— «Efenidler, en büyük din düşmanı-

mız olan İspanyol kâfiriyle bir olup din kardeşlerimiz üzerine yürüyen, İspanya Kırallı'na biat eden, nasihatlerimize kâh-pelikle mukabele eyleyen, Tenes beyinin akıbeti ne ola?» diye sordu. «Dinimin bu husustaki emri netedir?»

Cümle ulema ittifakla dediler ki:

«Katli vâcib, canı ve malı halâldır» ve bunu fetva halinde yazıp ağam Oruç'a verdiler. Oruç Reis, benimle ve büyük ağamız İshak'la vedalaştı. Cezayir'den Tenes'e geldi. Tenes ahalisi baktı ki gaziler reisi yaklaşır, hal yamandır, Tiemsen sultanının karındaşı oğlu olan beylerini bağlayıp Oruç Reis'e teslim eylediler:

HAİNİN BOYNU VURULDU

— «Sen sultanın, biz kuluz, dediler; kusur bizden, inayet sendendir!»

Daha bu minval üzere hayli iki yüz-lü lâflar ettiler. Ağam Oruç, gayetle merhametli bir adamdı. Hileden nefret eder, ihsan ve inayeti sever, gönlü zengin bir mücahitti. Tenesliler'i bağışladı. Beylerini huzuruna getirtti:

— «Bre nâmerd,» dedi; «senin ahlak-sızlığın görülüp işitilmiş şeylerden midir? Benim hakkımda "Ben öyle korsan makuulesine kulak asmam. İspanya Kırallı'nın devletlu bir kutuyum" demişsin. Bre mel'un, kulu olduğun kralın yüz binlerce Müslüman'ı kılıçtan geçirdiğini, Endülüs'e kan kusturduğunu bilmez misin? Biz korsan değil, elhamdülillah mücahit gazileriz. Din yolunda cenk ederiz.»

Ve hemen cellâda işaret edip hainin boynunu vurdurdu. Daha birkaç Arab'ı huzuruna aldı:

— «Bu mel'un size geldikte bağlayıp bana göndermeniz gerekti,» dedi; «beni karşınızda gördükten sonra bu işi yapmak marifet değildir. Siz bana sultan olarak biat etmediniz mi? Yemininizden nasıl döndünüz?»

Onların da başlarını kestirdi. Tenesliler gördüler ki akıbet yamandır. Cümlesi Oruç Reis'e sadakat yemini ettiler. Ondan başkasını hükümdar tanımayacaklarına and içtiler. Ağam Oruç, bütün fitnenin Tlemsen'den geldiğini bilirdi. Tlemsen, Cezayir ülkesinin en batısında, Fas hududu yakınlarında, büyük bir beldeydi. Çok eski bir hanedan orada hüküm sürerdi.

Gelecek sayımızda ORUÇ REİS'İN ŞEHADETİ

hostis Turcarum infensus simus
1406.

Kazıklı Voyvoda

Dek çok roman ve hikâyeyenin ve 400'den fazla filmin konusu olan ve kendi halkı tarafından 'Drakula = Şeytan' diye anılan Kazıklı Voyvoda, Vlad Tepeş, dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de daima ilgi uyandırmış olduğundan ve ayrıca o devrin tarihimize ilgisi bulunduğundan, hayatı hakkında Romanya Akademisi üyesi ve Üniversite Profesörü Constantin C. Giurescu'nun, Bükreş'te yayınlanan Magazin Istorie = Tarih dergisi aracılığı ile, yayınladığı yazıyı okuyucularımıza sunuyoruz.

Constantin C. Giurescu (Bükreş)

levelim:

Birinci Ve İkinci Hükümdarlığı

Kazıklı Voyvoda Vlad, 1436 ile 1447 yılları arasında Eflâk hükümdarı olan Vlad'ın üçüncü ve meşru oğludur. Kendisinin ayrıca gayrı meşru iki oğlu daha vardı. Babası da, kendisi gibi Drakula= Şeytan lâkabını taşıyordu. Vlad Tepeş'e ise bu lâkabı, bazı tarihçilerin tahminine göre, Macaristan ve daha sonra Avusturya İmparatoru olan Sigismund de Lüksemburg'un Dragon kıtalarına kabul edildiği için verilmiştir. Bazı tarihçilere göre de, «Drakula» lâkabı, pek gaddar oluşu ve merhametsizliği babasından gelmesi yüzünden takılmıştır.

Baba tarafından, tarihçi Leon Klavius'un «Hristiyanlar arasında en cesur ve çetin prens» diye bahsettiği, Türklerle yıllarca savaşmış olan Basarab hanedanından büyük Voyvoda Mirça Çel Mare'nin (1386 - 1418) torunudur..

Romen Voyvodası (Prensi) Kazıklı Vlad, kişiliği ve çalışmalarıyla yalnız çağdaşlarının değil, günümüz tarih ve edebiyatçıların da en yüksek derecede dikkatini çekmektedir. Hayatta iken, Alman dünyasında ona dair pek çok hikâye yayılmıştır ve bunlar, XV. yüzyılın sonuna kadar beş kez basılmış olduğundan, matbaacılığın ilk basılı hikâyelerinden sayılırlar. Aynı devirde, 1486 yılında, yine onunla ilgili bir de Rusça hikâye yazılmış ve Rus halkı arasında dolaşmıştır. Romen modern tarihçiliği ise, bu Voyvodanın hayatı ve çalışmaları hakkında birbirini tutmaz fikirler ileri sürüp yayınlamıştır. Bazı tarihçiler, ülkenin bağımsızlığını ve Hristiyanlığı korumak, iç düzen ve asayiş sağlamaya gibi noktalardan onu bir kahraman saymakta ve bazıları ise işkenceyle adam öldüren bir hasta, bir sadist olarak suçlamaktadırlar.

Modern edebiyatçılar, onun kuvvetli kişiliğinden etkilenmişlerdir. Büyük şair Mihail Eminescu, Kazıklı Vlad'ı sert, fakat o derecede doğru bir Voyvoda olarak görmüş; yalanı, sahteliği, tembelliği ve buna benzer çirkin huyları hiç sevmeyen, halkın istediği karakterde bir hâkim olarak tanıtmıştır. Amerikan yazarı Bram Stoker ise, 1897'de yazdığı ve yayınladığı romanının adını, bu voyvodadan ilham alarak «Drakula» koymuştur. Bu isim, Eflâk halkının Voyvoda'ya taktığı lâkap olup, Kazıklı Vlad'ın kendisi de bunu bilmekteydi.

Her roman gibi, Bram Stoker'ın romanı da birçok hayalî unsurları içermektedir. Bunlardan en önemlisi, Draku'la'nın bir «vampir» olarak gösterilmesidir. Doğal olarak, gerçeğe hiç uymayan bir şey... Halkın vampire olan inancı, daha doğrusu boş inancı, Avrupa'nın hemen her yerinde genel bir anlam taşıdığı için, bu rivayet Balkan yarımadasından İberik yarımadasına, İtalya'dan Rusya'ya kadar bütün ulusların dilinde dolaşmaktadır ve Bram Stoker'ın romanı, âdeta

bu korkunç ve kanlı hikâyeyi içerdiği için, yalnız birkaç kez basılmakla kalmamış, birçok dillere çevrilmiştir.

Ayrıca bu roman, tiyatro sahnelerine konulduktan başka, çeşitli ülkelerde çevrilen filmlere de kaynak olmuştur. Şimdiye kadar, küçük ve büyük olarak 400'den fazla Drakula filmi çekilmiştir.

Raymond McNally ve Radu Popescu taraflarından yazılan ve 1972'de Amerika Birleşik Devletleri'nde, bir yıl sonra ise Fransa'da yayınlanan (In Search of Drakula = Drakula'yı ararken) adlı eserde halk hikâyelerindeki vampirlik teması ile, Stoker'ın romanındaki heyecan unsuru birleştirilerek, bunlara iki bölüm ayrılmıştır. Özetle denilebilir ki, Kazıklı Voyvoda yalnız yaşadığı devirde değil, günümüzde de büyük bir merak uyandırmaktadır.

«Drakula» lakabıyla anılan bu Voyvoda aslında kimdir? Hayatı nasıl geçmiş ve neler yapmıştır? Şimdi bunları ince-

Theodor Aman Kazıklı Voyvoda ve Türk Elçileri.

Anası, Boğdan Voyvodası Aleksandra Çel Bun'un (1457 - 1504) kızı olup, Muşatini hanedanına mensup sayılmaktadır.

Bu çifte hanedanlığı ile Kazıklı Voyvoda Vlad, XIV ve XV. yüzyıllarda iki Roman Voyvodalığının temsilcisi olarak ortaya çıkmış, akrabası meşhur Boğdan Voyvodası Stefan Çel Mare'nin (1457 -1504) hükümdar olmasına bizzat askeri yardımda bulunmuştur.

Kazıklı Voyvoda Vlad'ın doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bununla beraber, Eflâk Voyvodası olarak 1448 yılında tahta çıkışı dikkate alınır ve yaşının 20 olduğu kabul edilirse, 1428 yılında doğduğu ileri sürülebilir. Belki daha önceki yıllarda dünyaya gelmiştir; ancak unutmamak lâzımdır ki, ikinci hükümdarlığı sırasında (1456 - 1462) ihtiyar biri olmadığı açıktır.

İlk Alman yayınlarında Tirol'de, Ambras şatosunda bulunan portreleri inceleince, aynı sonucu elde ederiz. Bu portrelerde Vlad, hayatının ilk yarısında, yani 30-40 yaşlarında görünür.

Halk lâkablarından olan «Drikulya», Romence'de «oğlu» anlamını veren «ulea» takısı ile biten «Mamulea», «Tatulea» ve «Radulea» gibi özel adlardır. Drakula = Şeytan deyimi, babasının lâkabı olduğu için, Drakula lâkabı bize, Vlad'ın «Şeytanın oğlu» olduğunu anlatıyor. Tıpkı «Tatu» sözünün sonuna adı geçen takı eklenince, «Tatu'nun oğlu» anlamının doğması gibi...

Ancak halk, Vlad'ın, suçluları kazığa vurup ağır şekilde cezalandırmasını da göz önüne alarak, onun lâkabına bir de «Kazıklı» sözünü eklemiştir. Şunu belirtmek gerekir ki, böyle bir ceza Vlad'ın getirdiği bir yenilik değildi; devrin başka hükümdarları tarafından da uygulanıyordu. Örneğin Boğdan Voyvodası Stefan Çel Mare, ağır suçlar işleyenleri bu cezaya, çarptırmıştır.

«Kazıklı» sözünün yazıya ilk geçmesi, 1550 yılında resmî bir belgede saptanmıştır. Bu tarihten sonraki resmî kayıtlarda, Vlad'ın adı, hep «Kazıklı» lâkabıyla birlikte kullanılmıştır.

Vlad, babasının 1447 yılında İanku de Hunedoara tarafından başı kesilerek öldürülüşü üzerine, onun düşmanı olan Türklerle yakınlık göstermeye başlamış; Tuna boyunda bulunan Türk sancakları ve özel olarak Niğbolu Paşası ile temasa geçmişti ve onun yardımı ile, Eflâk Voyvodası II. Vladislav ve İanku de Hunedoara Balkanlarda savaştıkları bir sırada, 1448 yılında Eflâk Voyvodası ilân edilmiştir. Kosova'da yapılan ve Hristiyanların aleyhine sonuçlanan bu savaştan,

yani Osmanlılar'ın ikinci Kosova zaferinden sonra, II. Vladislav ordusu ile Eflâk'a dönmüş, genç Vlad ona karşı koyamayınca çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece ilk hükümdarlığı bir ve en çok iki ay sürmüştür.

Vlad'ın bu tarihten 1456 yılına kadar ki hayatı hakkında elimizde pek az bilgi bulunmaktadır. Ancak tutumunda önemli değişiklikler olmuş, Türkleri terk ederek İanku de Hunedoara ile ilişkiye geçmiştir. Bu değişikliğin nedeni ise, Eflâk tahtını yeniden ele geçirme isteğidir. Çünkü Vladislav, Fıgıraş ve Amlaş vilâyetleri üzerindeki haklarını iptal ettiği için İanku ile bozuşmuştur ve İanku, Vlad'a derhal kendisine bağlılığını beyan ederek Eflâk tahtına geçmesini bildirmiş, bunun için her türlü desteği sağlayacağına da söz vermiştir.

Eflâk Voyvodası Vladislav, bu iki vilâyeti kaybettiğine kızarak Fıgıraş Kalesi'ne saldırdı ve bir iki köyü ateşe verdi. Bu sırada Transüvanya'da bulunan Vlad ise, İanku'dan iki kolordu alıp Eflâk hükümdarına karşı 6 Nisan 1456 tarihinde harekete geçti. 15 Nisandan sonra da Macar Kralı Ladislav, Sibiu Kalesi civarında yaşayanları Vladislav'a baş kaldırmaları için kışkırttı. Yürütülen harekât iyi sonuçlar vermiş, Vladislav mağlûp edilip tutuklanmış ve Tırğışor kasabasının ortasında, başı kesilmek suretiyle idam edilmiştir.

Artık, Kazıklı Voyvoda Vlad hükümdarlığını sürdürüyor ve 3 Temmuz 1456 tarihinde Braşovlulara, onları Türklerle karşı koruyacağı vaadinde bulunuyordu. Daha sonra, 6 Eylülde bu vaadini tekrarlıyor, ancak kendisinin de tehlikeli bir durum olduğu takdirde memleketini terkederek, onların yanına sığınmasının sağlanmasına dair bir karşı teminat verilmesini şart koşuyordu. Braşovlulara, yaptıkları iyiliğe karşılık olmak üzere, dağların öbür tarafındaki vilâyetlerde alış-verişlerine devam etmeleri serbestliğini de tanımıştı.

Terör Yılları

Aradan üç ay geçmişti ki, Macar resmî makamlarının Vlad'a karşı tavırları değişmeye başladı, İanku'nun oğlu Ladislav Huniade, Braşovlulara 18 Aralık'ta bir yazı göndermiş, Eflâk tahtına çıkacak Dan'a yardım etmeleri talebinde bulunmuştu.

Bir taraftan Dan'ın tahta çıkışına zemin hazırlanırken, bir taraftan da Amlaş vilâyetine sığınmış olan Vlad Drakula'nın öbür oğlu Vlad Kılugiru ikinci bir taht davacısı olarak ortaya çık-

tı. Kazıklı Voyvoda, kardeşine sert bir protesto gönderdi. Bu protesto, Kral Mateyaş'ın 3 Mart 1458 tarihli bir mektubundan da anlaşıldığı üzere, kendisinin geçici olarak takip ettiği gayeye ulaşmasını sağlamış ve aralarındaki ilişki normalleşmişti.

Fakat bir yıl sonra, Sigişoara'da bulunan ve bölge halkından yardım gören Basarab Voyvodası, üçüncü taht davacısı olarak ortaya çıktı. Vlad ise, Eflâk tahtına göz dikenlerin hep bu bölgede bulunanlar tarafından desteklendiğini göz önüne alarak katliâma girişti. Bu hareket sırasında, Eflâk'de bulunan 41 Broşov'lu tüccar kazığa vurulmuştur.

Ayrıca, casusluk yapmaktan sanık olarak, çoğu genç 300 kişi diri diri yakılmıştır. Kazıklı Voyvoda Vlad, aynı zamanda Sibiu bölgesine saldırarak aralarında Noul, Sisesk, Kırman, Bendorf'un bulunduğu köyleri yağma ettikten sonra yakmıştır. Başka bir kolordu ile Birsei'yi istilâ etmiş; sonra Braşov'a saldırmış, bazı bölgelerini ve Sifintu Varolomeu kilisesini yağma ettirip yakmıştır.

Bu hareketlerin hepsi, 1459 yılının ilk aylarında yapılmıştır. Eflâk tüccarları ise hiç bir zarar görmemişlerdir. Çünkü Vlad, daha önce kendilerine gizlice haber gönderip, memleketlerine dönmelerini sağlamıştı.

Bu olayların ardından, taht davacısı Dan, talihini bir kere daha denemek için, Braşovluların da yardımıyla, bir kolordu ile Karpat dağlarını geçti (Mart 1460). Ancak, yapılan savaş sonunda, Dan esir düşmüştür. Kazıklı Vlad, yakalattığı rakibi için bir mezar kazılmasını emretti. Bir diğer rivayete göre, mezarını Dan'ın kendisine kazdırttı, gömülme âyinini yaptırdı, ondan sonra da başını kestirdi.

Dan bu girişiminde, Fıgıraş ve Amlaş civarında oturanlar tarafından desteklendiği için, onlardan intikam almaya karar veren Vlad, bu bölgeye ordusunu göndermiş ve köyleri kasabaları yağma ettirdikten sonra, yaktırmıştır (Ağustos 1460). Amlaş Kalesi 24 Ağustos'ta işgal edilmiş, başta papazları olmak üzere kale halkı, Vlad'ın tercih ettiği cezaya çarptırılarak, yani kazığa vurularak öldürülmüşlerdir. Ancak, Braşovlulara hiç bir şey yapılmamıştır. Onlara huzur içinde yaşamalarını söylemiş, hesabının Fıgıraş bölgesinde oturanlarla olduğunu bildirmiştir.

Tahtına davacı olanlardan birinin başını keserek öldüren, diğerini de fena halde korkutan ve bu şekilde hükümdarlığını sağlamlaştıran Kazıklı Voyvoda,

bundan sonra hedef olarak Türkleri seçti. Çünkü, üç yıldan beri, Osmanlı sara-yına ödemek zorunda bulunduğu haracı ve yeniçeri ocağı için istenilen sayıda devşirme çocuğu göndermediği gibi, bunu aklına bile getirmemişti.

İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmed, Voyvoda'nın elinden ne gelebileceğini anlayınca, onu önce, silâh kullanmadan, kurnazlıkla tahtından uzaklaştırmayı kararlaştırdı. Bu kararını uygulamak için de, Katavlinos adlı bir Yunanlıyı göndererek, Türklerin ileri gelenleri ile bir sınır konusunu konuşmak üzere Curcu'ya gelmesini bildirdi.

Kazıklı Voyvoda bu toplantıya, düşmanın şaşıracağı bir şekilde, ödenmeyen haraçlar ve bir sürü çocukla çıkageldi. Fakat aynı zamanda ordusunu da yakınlarda, görünmeyecek şekilde yerleştirmişti. Voyvoda'nın bir işareti üzerine, askerleri ansızın, toplantının yapılacağı binaya saldırdılar. Türk muhafızları ve bunların komutanı Niğbolu Beyi Hamza Bey ile Yunanlı Katavlinos esir edildiler. Vlad, esirlerini Tirgovişte'ye götürdü. Orada, şehrin kenarında bir yer seçip, her Türk için bir kazık çaktırdı ve 'Hamza Bey'le Katavlinos'un kiler daha yüksek olmak üzere' hepsini kazığa vurdurarak öldürdü. Böylece Curcu (Giurpiu) Kalesi Vlad'ın eline geçmiş ve Tuna'nın denize döküldüğü yerden Zimniça'ya kadar, nehrin sağ tarafında bulunan köy ve kasabalar yağma edildikten sonra ateşe verilmişti. Türk komutanlarından Mehmed Paşa, güçlkle kaçarak canını kurtarabilmişti.

Vlad, bu olaylarla ilgili olarak Macaristan Kralı Mateyaş'a yazdığı 11 Ocak 1462 tarihli mektubunda, 23.809 kişinin öldürüldüğünü söylemektedir. sayının bu derece net oluşu, herhalde kesilen başların sayılmış olmasından ileri gelmektedir. Ayrıca, 884 kişinin de evlerinde yanarak öldüğünü belirtiyor. Demek ki, girilen harekâta öldürülenlerin sayısı 24.693'tür.

Türklerin bu Voyvoda'dan ne derece korktuğunu şu olaydan daha iyi anlarız. Onun hunharca cana kaydığını işiten bazı İstanbullular, Osmanlı payitahtına da gelebileceği ihtimalini göz önüne alarak, Boğaz'ın Anadolu yakasına geçmeye hazırlanmışlardı. Bu dehşet havası içinde yaşayanlar hakkında, yeni bilgilere dayanan kaynaklarda şöyle deniliyor: «Türkler o kadar korkmuştu ki, Anadolu tarafına geçip sığınanlar, kendilerini bahtiyar sayabilirlerdi.»

(*) Doğal olarak, aslında böyle bir şey asla düşünülemez. Bu, tamamen hayâl ürünüdür. Çünkü, küçücük Eflâk

Kazıklı voyvoda ile yapılan bir savaşın tablosu.

ülkesinin Voyvodası ve Türkiye'ye haraç veren Vlad Tepeş, o devrin kudretli ve muhteşem bir devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nca çok önemsenen bir kişi değildi ve devlet için hiç bir tehlike oluşturmuyordu. Bu nedenle, C.C. Giurescu'nun biraz aşağıda yazdığına tamamen aykırı şekilde, bu isyan kolaylıkla bastırılmış ve Kazıklı Voyvoda Macaristan'a kaçmak zorunda kalmış ve bu şekilde de tarih sahnesinden silinmiştir.

Mantık Ve Duygular

Doğal olarak, böylesine cesaretli bir tahrik karşısında II. Mehmed seyirci kalamazdı. 1462 yılının ilk baharında, daha doğrusu 26 Nisan'da, Türkler 250.000 kişilik bir ordu ve donanma ile Tuna'ya doğru harekete geçtiler (Bu sayı çok abartılmıştır.). Köylülerden oluşan Kazıklı'nın ordusu ise, çoğunluğu süvari olmak üzere 10.000 kişiye ulaşıyordu.

Açık arazide, bu kadar büyük bir düşmanla savaşmanın mantık dışı olduğu açıktı. Türkler, Tuna'nın sol tarafına geçişine Niğbolu'dan başladılar. Bu harekette Romenler karşı koyamadı. Vlad, Voyvodalarımızın tarih boyunca uyguladıkları taktiğe uyarak, Türkleri doğal engellerle dolu ve yayılmaya elverişli olmayan yerlere çekti. Hızla, cesurca ve kahramanca savaşarak, düşmana çok zayıf at verdirdi. O sıralarda, hattâ bir gece Sultan'ı öldürmek amacıyla, kendisi, Türklerin ordugâhına bile dalmıştı. Bu savaşta, harekâta katılan Sırp asıllı Konstantin Mihailoviç, Türklerin 100.000'den fazla zayıf at verdiğini (Bu sayı abartılmıştır) söylemiştir.

O sıralarda, Türklerin gıda stoku tükenmeye yüz tutmuştu. Bunu anlayan

Vlad, yine klâsik yöntemleri gereğince, düşmanın olası ilerleme yönünde bulunan bütün yiyecek kaynaklarını tahrib ettirmişti. Ayrıca «Cadaloş» hastalığı salgını, bölgedeki durumu büsbütün kötüleştirmişti. Öte yandan, Tuna deltasındaki Kilya Kalesi'ni zaptetmek üzere gönderilen donanma, bu bölgede İanku de Hunedoara'nın önceden yerleştiği birliklerin karşı gelmesiyle, bir şey yapamadan geri dönmüştü.

Eğer Sultan, Radu Çel Frumos lakabıyla andıkları kişiyle anlaşmasaydı, aslında bu sefer Türklerin aleyhine sonuçlanacaktı. Vlad'ın bu öz kardeşi, yapılan seferde Sultan'a refakat etmiş, kendisine sâdik kalacağına, haracını zamanında ödeyeceğine dair teminat vermişti. Yanına bazı boyarları (Romen ağaları) alarak, ilk önce bunların sahip oldukları Snagov Manastırı olması muhtemel bölgeye el koyduktan sonra işe koyuldu.

Sultan II. Mehmed, Radu Çel Frumos'u Eflâk Voyvodası tâyin ederek, kendisinin tahta çıkışını gerçekleştirmek işiyle Ali Bey'i görevlendirdi. Radu, yeni hükümdar sıfatı ile 11 Temmuz'da Tuna'yı geçerek İstanbul'a geldi.

Vlad, ünü ve kişiliği olmayan bu Voyvodayı destekleyenler tarafından terk edildikçe Transilvanya'ya, dağlara çekildi ve Macar Kralı Mateyaş'dan destek ve yardım bekledi (Ağustos 1462).

Gerçekten Macar Kralı, Vlad'ın isteğini karşılamak ve kendisini yeniden tahtına çıkarmak amacıyla, büyük bir ordunun başında yola çıktı. Ama bu kez Vlad'ın düşmanları, fitne ve fesat çıkararak tasarlanan harekâtı önlemeyi başardılar. Voyvodanın imzasını taşıyan üç sahte mektup Kral Mateyaş'a sunuldu. Bunlardan, Sultan II. Mehmed'e hi-

Kazığa vurulan insanlar.

taben yazılmış mektupta. Vlad af diliyor, Transilvanya'yı işgal için kendisine izin verilmesini ve yardım gönderilmesini istiyordu; böylece Macaristan'ın istilâsı da kolaylaşacaktı.

Doğal olarak, Vlad'ın böyle bir girişime kalkışması mantıken olası değildir, zaten mektupta geçen «Rothel» adlı bir kasaba da aslında yoktu. Ancak Kral Mateyaş bunu anılamadı. Mektubu okur okumaz derhal harekâtı durdurdu. Vlad'ı, Tuna'nın kenarında ve Buda'nın ötesinde bulunan Vişegrad Kalesi'ne hapsetti; burada 12 yıl tutuktan sonra, Peşte'de kendisine bir ev vererek sürgün etti. Vlad ancak 1476 yılında, kısa bir süre için tahtını geri alabilmiştir.

Son yıllarda bazı kaynakların yorumlanmasıyla ileri sürülen fikirlere göre, Vlad, oluşan savaşlarda II. Mehmed'i yenmiş; ancak, 1462 yılında Boyarların memnuniyetsizliğinden doğan

ihtilâl sonucu, tahtı kardeşi Radu Çel Frumos'a terketmek zorunda kalarak Transilvanya'ya çekilmişti. Fakat biz bu görüşe katılamıyoruz. Çünkü Kazıklı Voyvoda, II. Mehmed'i çekilmeye mecbur etseydi, prestiji daha büyük ölçüde artardı. Şu örneği hatırlayalım: İanku de Hunedoara, 1456 yılında Türklere karşı giriştiği direnme ve kazandığı başarı üzerine prestijini ne kadar arttırmıştı.

Ayrıca, böyle bir durumda Boyarların ihtilâli imkânsızdı. Çünkü katıldıkları ve zaferle sonuçlanan bir hareketten sonra niçin ayaklansınlar dı? Bunlar, Vlad'ı terkedip Türklere el ele yeren, katıldığı hareketlerde hiç bir başarı elde edemeyen Radu Çel Frumos'a neden bağlanacaklardı?

Eğer Kazıklı Voyvoda'nın bir askerî zafer kazandığını farzederek, 1462 yılının yazında ve sonbaharında oluşan olayları açıklamamız olanaksızdı. Aksi-

ne, II. Mehmed'in kuvvetlerinin karşısında çekildiğini ve Bükreş ile Tirgovişte kalelerini terkettiğini kabul edersek, Boyarların davranışlarını bu kez mantık dışı görmeyiz. Bu şekilde, mağlûp olanı terketmişler ve İstanbul fâtihinin ordusuna yaklaşmışlardır.

Tarihimizde böyle olaylar görülmüştür. Ayrıca diğer ulusların tarihlerinde de görüldüğü için, konunun üzerinde durmak yersizdir. Nitekim 1462 yılındaki askerî seferin sonuzlarının Vlad lehinde olması Boyarların buna rağmen ayaklanmaları düşünülemediğinden böyle bir iddia göz önüne alınmamalıdır.

Kurucu ve Fedakâr

Elde yeterli bilgi bulunmadığı için; Alman ve Rus geleneksel hikâyelerinin yorumlamalarından anlaşıldığına göre, Vlad hayatının önemli bir kısmını önce Vişegrad'da esarette, sonra Peşte'de sürgünde geçirmiştir. Ancak, bu bilgiler konusunda dikkatli davranmak gerekir.

Doğruya daha yakın olan Rus hikâyesine göre, Kazıklı Voyvoda, kötü niyetli bir adamı izleyerek Peşte'deki evine giren bir muhafızı, başını keserek öldürmüştür. Sonra da Kral Mateyaş'a yaptığı açıklamada, «Bir hükümdarın evine, izin alınmadan, hırsız gibi girilemeyeceğini» söylemiştir. Bu, hakikate yakın bir iddiadır ve Vlad'ın, hâlâ kendisini Voyvoda sanmasından ileri gelmiştir.

Peşte'ye yerleşen Vlad'ın durumu, 1474 yılından sonra iyileşmeye başladı. Eflâk tahtına yeniden geçebilmek için fırsat kolluyordu. Beklediği bu fırsat, Stefan Çel Mare'nin, Türklerle yeniden savaşa başlaması ile kendiliğinden doğdu.

Pek muhtemeldir ki, Vlad, Vaslui savaşından önce (10 Ocak 1475), Kral Mateyaş'ın Stefan Çel Mare'ye gönderdiği yardımcı kuvvetlerle birliktiydi. Transilvanya Voyvodası Stefan Bathory'nin, 1476 yılı sonbaharında, ordusuyla dağları aşarak Eflâk'e girişi ve Stefan Çel Mare'nin de Milkov yönünden aynı anda buraya gelmesi sırasında, Vlad'ın Eflâk Voyvodası sıfatıyla Bathory'nin ordusunda yer aldığı kesindir.

Ancak, bu son hükümdarlığı çok kısa sürdü. Laiota Basarab, Türklerin yardımı ile bir ay sonra geri döndü ve onu, ordusundan uzak bulunduğu bir anda kısıtılarak başını kesmek suretiyle öldürdü. Stefan Çel Mare'nin, kendisini korumak için bıraktığı 200 asker de aynı akıbete uğramış, sadece on tanesi kaçıp kurtulabilmiştir. Bu olaydan sonra, daha önce

İstanbul halkına dehşet saçan ve onları Anadolu yakasına göç etmeye zorlayan Voyvoda'nın başı, halka teşhir edilmek üzere İstanbul'a gönderilmiştir. Bu bilgileri, Kral Mateyaş'ın özel tarihçisi yazmıştır.

Mezarı henüz bilinmiyor. Bazı rivayetlere göre, kendisinin yaptırmış olduğu Snagev Manastırı'nda gömülü olması muhtemeldir. Bununla beraber, oradaki mezar taşında herhangi bir işaret bulunamamıştır. Manastır etrafında yapılan kazılarda ise, Kazıklı'nın mezarı olduğu tahmin edilen bir yerden, at kemikleri ile, topraktan yapılmış çok eski testi parçaları çıkmıştır.

Kazıklı Voyvoda'nın gömülü bulunduğu yeri hakikaten bilmiyorsak da, onun kurduğu ve meydana getirdiği eserler hakkında, az da olsa bilgimiz vardır.

1922 yılında, Prahova ilinin Strejniku köyünde bulunan kayıtlar, Tırğışor'da yaptırdığı kilise, Vilenii de Munte'de bulunan kayıtlar, 1462'de Komana'da yaptırdığı kilise ve bunu daha sonra Kılugireni'deki mülküyle donatması gibi... Athos dağlarındaki Rossikon ve Filoteu manastırlarına büyük miktarda bağışlarda bulunduğu da bilinmektedir. Bu iki manastırda saklanan belgelerde bu olay için 12 Haziran 1457 kaydı vardır.

Vlad'ın, Bükreş şehrinin kalkınmasında da payı olmuştur. Burasının Voyvodalık Başkenti olarak gelişmesine hizmette bulunmuştur. 20 Eylül 1459 tarihini taşıyan bir belgede şehrin parlak bir geleceğe erişeceğini belirtmektedir. Doğal olarak, Bükreş'in varlığı, bir ticaret merkezi oluşu, Kazıklı'dan çok öncedir. Son arkeolojik araştırmalar, Bükreş'in XIV. asırda var olduğunu gösteriyor. Kazıklı'nın yaptığı ise, burada bir kale inşaatı ve belki de kale içersindeki Voyvodalık sarayının genişletilmesi ve tamir ettirilmesinden ibarettir.

Vlad, Romen Voyvodaları arasında, portresi en az korunanlardan biridir. İnsburg yakınlarında, Tirol'de (Avusturya) Ambras şatosunda bulunan yağlı boya tablosu da, aslının kopyasıdır. Bu portresinde Kazıklı Voyvoda, esmer yüzlü, iri gözlü, yay kaşlı, ince burunlu, sivri çene ve saçları boynundan aşağı sarkar durumda görülüyor. Başında, etrafı değerli taşlarla sarılmış büyük incilerle tutulan önü kuş tüyleriyle süslenmiş bir kalpak vardır. Mantosunun yakası, samur ve Zerduva derisiyle kaplanmış ve ön kısmı 4 yuvarlak altın düğmeyle kapatılmıştır. Bu portrenin ressamı bilinmemekle beraber, Kral Mateyaş'a ait Buda sarayın-

da iken veya Peşte sürgününde kendisine tahsis olunan evde yapılmış olması muhtemeldir.

Söz konusu portrenin bir kopyası da, Viyana Sanat Tarihî Müzesi'nde bulunmaktadır. Ayrıca, siyah-beyaz olarak basılmış dört resmi daha varsa da, bunlar pek başarılı değildirler ve Alman broşürlerinde bulunmaktadırlar. Aralarından yalnız biri, Avusturya'da bulunana benzemektedir.

Çağdaşlarının Anlattıkları

Kazıklı Voyvoda hakkında çıkmış Alman ve Rus hikâyelerinin üzerinde durulmasını yararlı buluyorum. Bunlar, kullaktan kulağa yayılmış olaylardan derlendiği için, bazılarında abartma payı geniş olabilir. Ancak, ibret verici yönlerine değinmek gerekir.

Örneğin, «Yabancı Tüccar» hikâyesinin metni aynen şöyledir:

«Bir gün onun kalesine bir Macar tüccar geirmiş. Vlad'm emri üzerine, arabasını sokakta, mallarıyla birlikte bırakmış. Gece bir hırsız gelerek, arabada bulunan 160 duka altınını çalmış. Sabah erkenden Drakula'ya başvuran tüccar, parasının kaybolduğunu bildirmiş. Drakula ise ona, «Git ara. Bu gece altınlarını bulacaksın. Eğer bulunmazsa, bütün şehri imha edeceğim.» demiş. O gece, kendi hazinesinden aldığı 160 altını, bir fazlasıyla, adamın arabasına koymalarını emretmiş. Tüccar patrasını bulunca birkaç kere saymış, sonunda Drakula'ya gidip «Hükümdar, altınlarımı buldum. Fakat bir tane fazla, benimki değil.» demiş. Bu arada hırsız, çaldığı altınlarla birlikte yakalayıp huzura getirmişler. Drakula tüccara dönüp «Güle güle git. Eğer bir altın fazla olduğunu söyleseydin, derhal seni de bu hırsızla birlikte kazığa vuracaktım.» demiş.»

Rus masallarının birinde, Vlad'm haksızlık yapanlara büyük bir korku verdiği söylenilerek şöyle denilmektedir:

«Drakula, memleketinde büyük bir korku yaratmıştı. Hiç kimseye fenalık yapılmasına dayanamaz bir insandı. Çirkin hareketlerde bulunanların hiç biri, papaz, Boyar veya sâde alelade bir kimse, onun kaba ve sert mahkemesinden kurtulamazdı.»

Aynı masalın bir başka yerinde şu olay anlatılmaktadır:

«Serin ve tatlı suyu olan bir kaynak varmış. Civarda bulunanların çoğu, oradan su içmeye gelirmiş. Drakula, altından bir maşrapa yaptırarak kaynağın yanına koymuş. Gelenler, hep bu altın maşrapadan su içerlermiş. Ama hiç kimse onu çalmaya cesaret edememiş ve

maşrapa, kaynağın kenarında, Drakula ölünceye kadar kalmış.»

Üçüncü bir masalda, Kazıklı'nın Türklerle yaptığı savaşa dair olaylar yer almaktadır:

«Sultan, Drakula'ya karşı harekete geçerek, büyük kuvvetlerle ilerliyordu. Bunu haber alan Drakula, ordusunu topluyarak, bir gece ansızın baskın yapıyor ve Türklerden pek çok kişiyi kesiyor. Ama düşmanın kuvvetleri çok fazla olduğu için tutunamıyarak geri çekiliyor. Çekilen askerlerine bakarak, hangilerinin yarası ağır ise, onlara «Boyar» unvanını veriyor. Yarası hafif olanları ise, firar teşebbüsünde bulunmakla suçlayıp kazığa oturtuyor. Türklerle karşı yeniden taarruza kalktıklarında, «Ölümünden korkanlar benimle gelmesinler, burada kalsınlar.» diye askerlerine hitap etmiştir.»

Tarihin Hükümü

Vlad'ın kişiliği hakkında tarihin hükmü nedir ve onun hareketlerini nasıl değerlendirmektedir?

Elbette, «Kazıklı» lâkabını hakkıyla aldığı bir gerçektir. Ancak, sert tedbirler uygularken, daima memleketin menfaatini düşünmüştür. Kendisinden sonra tahta geçecek Voyvodalar için halkının kanun ve nizamla uyduğu, güvenlik içinde bir ülke bırakmak istemiştir. Unutmamak gerekir ki o zamanlar, iç savaşlar ve bunların yarattığı koşullar altında kötülüğe sapanlar çoğalmıştı. Bu yüzden, dış düşmanlara karşı, memleketinde böyle güçlü bir irâde bulunduğunu göstermek zorundaydı.

Yukarıda anlatılanların aksine; Balkan milletlerinin Osmanlı Devleti idaresinde tarihlerinin en rahat ve mesut devirlerini yaşadıklarını unutmamak gerekir. Önceleri Roma İmparatorluğunun kurduğu meşhur «Roma Sulhu» sayesinde ona bağlı milletler nasıl savaşlardan uzak ve rahat yaşamışlarsa, Osmanlı İmparatorluğunun kendisine bağlı milletler arasında kurduğu «Osmanlı Sulhu» da aynı sonucu vermiş ve onların ekonomik olarak gelişmelerini sağlamıştır. Bunun dışında, yazarın ifadesinin aksine, Eflâk ve Boğdan Voyvodalıkları bağımsız birer devlet değil, İmparatorluğa bağlı birer Prenslik ve sonra birleşik bir Prenslik olarak devam etmişler ve ancak 1877-78 Türk-Rus savaşından sonra Berlin andlaşmasıyla İmparatorluktan ayrılarak Romanya Krallığı adıyla bağımsız bir tek devlet olabirleşmişlerdir.

Osmanlı' devrinde **Defter Emini ve Baş Kılavuz**

Defter Emini

Mahmud Şevket Paşa
Osmanlı Asker Teşkilatı ve Kıyfetleri
Harboku Matbaası 1325 (1907)
Sadeleştiren: H.Veysel Güleriyüz

Defter Emini

Başına bir okkadan fazla pamuk üzerine elvan çuhadan yapılmış «kavuk» giyip bunun altına tülbentten kafesli sarık sarar ve arkasına çuhadan «benş "bağ"» ve mevsimine göre saf şalısından (ince) ferace denilen «kaput» ve bacağına kırmızı çakşır ve ayağına sarı mest ve pabuç giylerdi.

Fatih Sultan Mehmet hazretlerinin saltanatları zamanında oluşturulan defter eminleri, imaret ve padişah emlakından başka süvari ocaklarına özgü timar ve zeametlerin de olduğu gibi doğru kayıtlarını yapmak zorunda olduklarından askeri kalem memurlarının baş katipleri olarak bulunurlardı.

Baş Kılavuz

Baş kılavuz ağa başına destar «kavuk» ve arkasına «divan kürkü» ve bunun altına nimten (mintan) ve şalvar ve ayağına sarı yemeni giyip belindeki kuşağına iki bıçak sokar ve elinde bir asa taşır idi.

Bunlar babialide oturur, alay günleri çavuşlarla diğer pişever (sanat ehli) olanların önünde ve resimleri (daha önce verilmiş olan Ases başı ve Su başlarıyla birlikte bulunanlardan da bir kaç adım ileride bir kaç neferden ibaret olan maiyeti ile yürür ve seyircilerden ve yol üzerinde bulunan ahaliden bir kimsenin edebe aykırı hareketde bulunmasına ve alayın geçişine engel olacak yoğunluğun oluşmasına ve alayın hangi yoldan geçişi gerekiyor ise oradan geçirilmesine dikkat ve nezaret eder idi.

باسمہ قدوس عزوجل

Baş Kılavuz

İstanbul'un Aynası

Mir'at-ı İstanbul

Yazan: Mehmed Raif

Günümüz Türkçesine Çeviren ve Fotoğraflar: H.Veysel Güteryüz

(Geçen Sayıdan Devam)

Galata Kulesi

Galata Kulesi, Doğu Roma İmparatorlarından [Flavius Anastasius Augustus (I. Anastasius Dicorus)] tarafından gemilerin limana giriş ve çıkışlarını kolaylaştırmak amacıyla inşa edilen bir tür fener kulesi olması için yaptırılmıştır. İlk başlarda küçük bir kule olarak yaptırılmış olan bu yapıyı 850 yılında eski Finikeliler gibi her tarafta ticaret yerleri bulunan Cenevizliler [*] genişletmişlerdir. Sonradan mekânı cennet olsun Sultan Üçüncü Selim Ha'nın padişahlığı zamanında bazı değişiklikler yapılarak ve genişletilerek tamir edilmiştir. Üst kısmının günümüzde görülen şekle dönüştürüldüğü de bilinmektedir.

[*] *Bunlar aslen (Cenovalı) olup halk arasında şekli bozularak bu hale getirilmiştir.*

Galata Kulesi, kırk metre yüksekliğinde, kaba ve yüksekliğiyle genişliği uyumsuz bir yapıdır. Yapıldığı sırtın yüksekliği dikkate alınırsa zirvesi 150 metredir. Bu durumda bu kule yüz elli metrelik bir uzaklıktan denize hakimdir. İçerisinde mazgal deliklerinden başka hiç bir delik bulunmamakta, tüm çevresi yüksekliğinin üçte birinden itibaren üst üste olmak üzere iki sıra pencerelerle kaplanmıştır. Pencerelerin altısı büyük olup alt-üst, ikisi de küçük olup üst kattadır.

Kulenin beden duvarlarının üzerinde biraz içerlek olmak üzere gene kârgir olarak inşa edilmiş bir kat vardır ve büyük bir salon hâlinindedir. Burada on dört tane büyük pencere vardır. Pencerelerin genişlik ve yüksekliği içeriden az ve dışarıdan çok olduğundan ve kemeri yarım dâire şeklinde bulunduğundan gösterdiği manzara hem hoş ve hem de sempattir. Bu kısmın yüksekliği dört metredir. Bu kısmın üzerinde ahşap ola-

rak yapılmış iki kat daha vardır ki bunlar, biri birinden küçük olup sekizgen şeklinde yüzeyli olup her yüzeyde bir pencere vardır. Yükseklikleri üçer metre olan bu katların en yüksek kısmına bir direk dikilmiştir. Günümüzde resmi günler ve Cuma günleri buraya Osmanlı sancağı çekildiği gibi bazen Tersâne-i Âmire ile haberleşmek için işaret gerektiğinde işaret bayrakları asılmaktadır.

Kulenin büyük boş bir silindire benzeyen içine, güney tarafında açılmış olan dar bir kapıdan girilir. Bu kapıya dışarıdan on basamaklı bir merdiven aracılığıyla çıkılır. İçeride beş adet ahşap merdiveni vardır. Bu merdivenler, kulenin sağ tarafında olup biri biri üzerine sallandırılmış bulunan sahanlıklara bağlanmıştır. Merdiven helezon (sarmal) biçimde kule içinin sadece üçte birinde çevrenir. Bu nedenle merdivenlerin birinden diğerine geçmek için sahanlıkları dolaşmak gerekir. Bu sahanlıklardan biri eksilecek olursa yukarı kat ile aşağıdaki arasında bağlantı tümüyle kesilir. Bu nedenle merdivenler beş kata bölünmüş olup doksan altı basamaktan oluşur. Birinci kata taş merdiven aracılığıyla çıkılır. Yangın yerini belirleyecek ve haber verecek memur olan, nöbetçiye ayrılan salona girmek için bir kaç ufak merdiven daha vardır. Bu salona ulaşmak için toplam olarak 141 basamak çıkmak gerekmektedir.

Yangın nöbetçisine ayrılmış olan salonun çevresi yüksekçe bir döşeme tahasıyla çevrilmiştir. Salonun ortasında kırk basamaklı helezon bir merdiven vardır ve en üst katta son bulur. Burada eskiden Ayasofya Câmii'nden getirilmiş olan bir saat vardır. Tümüyle boş duran bu katın görevi, ziyaretçileri çevresi demir parmaklıkla çevrili olan koridora ulaştırmaktan ibarettir. Ortadan yirmi bir adımlık helezon şeklinde bir

merdivenle güvercinliğe benzeyen köşke ulaşılır. Ancak buraya çıkmak için nöbetçilerin izni yoktur. Çıkılsa bile rüzgarın kuvveti insanı huzursuz eder ve inmek zorunda kalınır.

İstanbul'un genel manzarası büyük salondan seyir ve izlemebilmektedir.

On dört pencere ile donatılmış bulunan bu salondan seyredilen doğanın hayret verici tablosunun bir benzeri, değil dünyada görülemediği gibi, belki hayal dahi edilemez. Saatlerce, günlerce seyre dalan gözler, her zaman bin türlü güzellik ve hârika karşısında mest olur. Muhteşem doğanın câzibesini doya doya izlemeye uygun olan bu salonun pencereleri içine birer sandalye konulmuştur ki böylece insan rahatsız olmadan çevreyi seyrederek lezzet duyar.

On dört pencereden her birinin kendine özgü manzarası ve hoşluğu vardır. Merdivenin sonunda bulunan pencere başlangıç noktası olarak alınıp soldan sağa doğru hareket edilerek çevre seyredilecek olursa her pencereden aşağıya doğru bakarak seyredilmesinde bulunan tablolar aşağıdadır:

Birinci Pencere [Kuzey-Batı]

Birinci plâni oluşturan ve Galata'nın sağ aşağı batısında bulunan evler üzerinden Kasımpaşa koyu ile ön tarafının zarif, uzanan süsleri ve ince sütunlarıyla Haliç'in durgun sularına akse-den Divanhânenin şirin binası görülür. Güney-doğu tarafında sola doğru açılacak bir eğim oluşturan sâhilde bu yöndeki Tersâne-i Âmire'nin havuzlarıyla Destgâh, Fabrika ve diğer kısımları görülür. Sağ tarafta ve Divanhânenin üstünde bulunup eskiden okul iken günümüzde Bahriye Hastahânesi yapılmış bulunan yer, dikdörtgen şeklinde iki katlı güzel kuleleriyle beğeniyle göz-

lenir. Bu bina, çok heybetli ve güzel bir şekilde yapılmıştır. Arka plânı oluşturan ve mavilikler içinde görünen geniş ağaçlık üzerinde Haliç sularının kaybolduğu yerler görlür ki bu arazinin ilk bakışta sağa doğru bükölüp gittiği sanılır. Hemen orada ve kıyının karşı yakasında sola doğru dalgalanıp giderek eğilen ve uzayan arazi üstünde Eyüp Sultan mezarlığının ağaçlarıyla servileri kendini gösterir. Bayrak gibi serilen yeşillikler arasından Eyüp Sultan Câmii'nin kubbesiyle çifte şerefeli minâreleri görölür. Devamında buradan Haliç'in bu kıyısı izlenirse Eyüp ve otlakçılık bahçeleri, evleri gözlenir. Yer olarak bunlara hâkim bulunan [Sâlih Mahmud Paşa] Câmii Eyüp'ün ortasını gösterir. Haliç'in ortasına doğru ilerleyen burun, Ayvansaray mahallesidir. Eyüp sahiliyle bir koy oluşturan bu burunun sonunda Defterdar İskelesi ve mahallesi, yakınında Fes Fabrikası (Feshane) görölür. Aynı yönde olmak üzere yatayı sınırlayan sırtların üzerinde görülen manzara, semaya doğru büyük bir ihtişam ve şiddetle yükselip bulutlara bürünür gibi görünen Râmi Kışlası'nın oluşturduğu şâirâne manzara karşısında ay gibi kalır. Bu emsalsiz tabloyu seyretmek, rûha ferahlık ve rahatlık verir.

İkinci Pencere [Kuzey, Kuzey-Batı]

Birinci plânda bir kaç sene önce, evleri ateşiyle silip süpüren yangın harabesinin sonradan yapıldığı şekli ile akılcı ve düzenli bir şekilde oluşturulan sokak ve ikinci planda ise bu sokağın büyük serviliklerin koyu yeşillikleri arasında oluşturduğu güzel manzara görölür. Bu cadde, Büyük Hendek caddesidir ki kulenin yanından başlayarak Şişhâne karakolu civarında son bulur. Büyük servilerin güzelliği sayesinde yeni açılan yolların böldüğü mezarlıklar günümüzde metrûktur. Kasımpaşa deresinin oluşturduğu üçüncü plânda servilerin üzerinden Tersâne Câmii'nin beyaz kubbesiyle çok güzel ve hoş olarak fener şeklinde yapılmış şerefelerle süslü minareleri görölür. Dördüncü plânda ise Kasımpaşa tam olarak ortaya çıkar. Giderek alçalarak Tersane mühimmat deposuna kadar ilerleyen bayırların tepesinde muhteşem servilerin sakinliğine sığınmış köy mezarlığı vardır ki oradaki tekke minaresinin serviler içinde gösterdiği manzara cidden görölmeye değerdir. Bu resimdeki yerin hayat-âhiret aralığı içinde bir bağışlamanın olduğu sanılır. Tepenin ortasında bulunan servilerin sağ ve sol tarafında Okmeydanı'nın geniş ova-

sı görölür. Buraya hilafetin dayanağı, güzel hayırlar yapan cenaplarının özenli ve muazzam şekilde [Hamidiye Etfal Hastanesi] yapılmıştır ki yerinin latifliği ve tazeliğiyle hastanenin zarıflığı, nefisliği gerçekten anılmaya değerdir. Ok Meydanı'nın Haliç'e doğru olan sağ yamacı üzerinde [Hasköy] semti vardır. Az ileride ve daha az yüksek bir yerde, sağ tarafı Yahudi mezarlığıyla kaplı [Sütlüce] ve [Halicioğlu] semtlerinin evleri görölür. Gönülleri süsleyen Kâğıthâne mesiresi, bu köyün arka tarafına rastlar. Ancak Kağıthane mesiresi alçak bir vâdide bulunduğundan kuleden görölmesi mümkün değildir.

Üçüncü Pencere Kuzey

Birinci plânda Beyoğlu'nun evleri arasından yükselen Tünel'in ocağı, ikinci plânda ise Tatavla'ya karşı olan yokuşun üzerindeki evlerin damları üzerinden (Sen Dimitri) semti görölmektedir. Sen Dimitri semtinde bu isimde bir kilise vardır ve burasının yüksekte bulun-

ması nedeniyle hemen gözümüze çarpar. Bunun üzerinden de manzara şairane bir şekle bürünerek, Kasımpaşa ve Okmeydanı bayırlarının arasına sıkışmış olan dereciğin ortasındaki Piyâle Paşa Câmii ve minaresi gözümüze çarpar.

Dördüncü Pencere Kuzey, Kuzey-Doğu

Dördüncü pencere karşısında oluşan manzara, çok büyük bir derinlik ile dikkati çektiğinden izlenilmesi hayret vericidir. Birinci plânda Kule dibinden başlayıp sağa-sola eğilerek ilerleyen büyük cadde bulunur ve caddenin çevresini kuşatan evlerin üzerinden Beyoğlu tekkesinin yaşlı ağaçları görölür. Sağ tarafta [İsveç], biraz daha ötede [Hollanda] ve az aşağısında [Fransa] sefârethâneleri vardır. Rusya sefârethânesi diğer sayılan sefârethâneleri kapsar gibi bir halde görölüp bu sefârethânenin alt tarafında (Çarşı) olarak bilinen yerin evleriyle örtölmüş [Avusturya] sefârethânesi vardır. Sağ tarafında Yeni Çarşı ile Tophâne arasındaki dergâhın sonunda bulunan

1800'lerde Galata Kulesi ve çevresi.

arsaya yapılmış Mekteb-i Sultânî olanca güzellik ve gösterişle ortaya çıkar. Bu, anlatılmaya değer olan büyük binanın alt tarafından tümüyle uzaklarda bulunan Pangaltı ve Şişli görülür. Galata Sarayı kadar bir uzaklıkta bulunan [İngiltere] sefârethânesinin üzerinden Feriköy'ün harap ve küçük evleri görülmektedir.

Beşinci Pencere Kuzey-Doğu

Yeni Çarşı mahallesinin evleri arasında [Gotik] tarz mîmârîde yapılmış olan İngiliz protestan kilisesi ve çok katlı büyük binasıyla çevresindeki alana hakim bulunan bir apartman Tophâne yönünde görülmekte olup burasının durumunu belirler. Biraz uzakta yüksekçe bir sırtın üzerinde yapılmış Fındıklı mahallesinin birbirine bitişik evleri, yukarıda söylediğimiz kilisenin yönünde ve Fındıklı sırtında Almanya Hastanesi ve hastanenin sağ tarafında olmakla beraber biraz uzağında bulunan [Purusya] sefârethânesi gözümüze çarpar. Sefârethânenin sağından ve Dolmabahçe ile Beşiktaş sirtlarını kapsayan Fındıklı evlerinin üzerinden Ortaköy'e hakim tepelere yapılmış süslü sayfiyelerin ancak damlarıyla küçük birer kısımları görülmektedir. Almanya Hastanesi'nin solundaki binaların arasından Yıldız Sarayı'nın sahip olduğu muhteşem yüzü bütün heybetiyle görülür.

Bu yönde askerî silah deposu olarak yapılmış Maçka Kışlası'yla büyük mezarlıklar ve yüksek serviler ile Taksim'de bulunup da çeşitli kubbe ve çan kulelerine sahip olan [Saint Triyadi] adındaki Rum kilisesi ve yapım tarzının zarıflığıyla ünlü Topçu Nümûne Kışlası gözlenir.

Altıncı Pencere Sağ, Kuzey-Doğu

Yeni Çarşı, Tophâne ve Fındıklı semtlerinin üzerinden Boğaziçi'nin mavi suları görülür. Göze ilk çarpan plân Tophâne karakoludur ki dikdörtgen şeklinde damı ve kurşunla kaplı bir sıra kubbeleriyle bir de minâresi gözümüze çarpar. Sağ tarafında Yeni Çarşı ve Tophâne büyük caddesinde bulunan Tophâne-i Âmire müdürlüğünün resmî makamlarını içeren bina ile ikişer şerefeli iki büyük minareye sahip Tophâne Câmii görülür. Bu câmi, Fransa İmparatorluğu zamanındaki mîmârî üslûbuna uygun olarak Sultan İkinci Mahmud Han hazretleri tarafından yaptırılmış ve buna dayanarak [Mahmûdiye] adı verilmiştir. Câminin arka tarafında geniş top fabrikalarıyla top dökümhâneleri ve ön

tarafında ise hünkâr köşküne kadar devam eden parmaklık içerisinde toparlaklar ve top kundaklarıyla dolu geniş bir zemin görülür. Parmaklığın sağ tarafı izlenirse köşke yakın bir vaziyette bulunan Tophâne Çeşmesi vardır ki kare şeklindedir. Sağ tarafındaki damların üzerinde Tophâne saat kulesinin üst kısmı görülmektedir. Gene sağ tarafında bir minare ile küçük kubbeleri bulunan Kılıç Ali Paşa Câmii vardır. Sol tarafında ise Sultan Birinci Süleyman Han hazretlerinin 1533 târihinde Halep'te vefat eden muhterem oğlunu hatırlatmak için yaptırdığı Cihangir Câmii bulunur.

Boğaziçi'nin Anadolu sâhilinde bulunan Vaniköy'den başlayarak Çengelköy ve Beylerbeyi'ne kadar görülen manzara da, Kuleli'de bulunan Harb okulu ve Tıbbiye okulunun sarı ve yüksek binâlarıyla çok katlı ve cazip bir şekilde yapılmış Beybelbeyi Sâhil Sarayı'na şahit olunmaktadır. Bu noktanın sağ tarafı izlenildiğinde ise Üsküdar'a kadar uzanan İstavroz (Beylerbeyi), Kuzguncuk ovaları akıcı olarak görülür. Beylerbeyi Câmii bu kıyı üzerinde kayda değer ve göze çarpan yüce ve mukaddes bir yerdir.

Yedinci Pencere

Galata kulesinin yeni bir görünümü.

Doğu, Güney-Doğu

Birinci plânda Galata'nın aşağı semtlerinin evleri, ikinci plânda ise onların gerisinde limanda demir atmış olan gemiler ile boğazın bir kısmı görülür. Karşı tarafta görülen Anadolu kısmı pek şâirâne, pek hârikadır. Sol tarafta yükselen Bulgurlu'nun yumuşak eğimli sırtı üzerine yapılmış bulunan şehirler şehri Üsküdar, meyilli olarak yayılarak sâhile doğru uzar. Sağda çok sayıda küçük minareler arasında Yeni Câmî'nin (Yeni Vâlîde Câmii) kubbesiyle çifte şerefeli minareleri, uzakta Üsküdar burnunu [Şemsi Paşa], kuşatan yeşillikler içinde hoş manzaralı Ayazma Câmii bunun yanında zümrüt renkli ağaçların arkasından Eski (Atik) Vâlîde Câmii, minareleri, kafesinin önünde de boğazın akan hoş suyu üzerinde yüzer gibi duran ve zariflik, güzellik ve çekiciliğiyle şehrimize başka bir itibar ve beğeni sunan Kız Kulesi gözlemlenir. Tamamen sağda, uçurum şeklindeki kayalığın duvarı üzerinde bulunan evlerin damları üzerinden Karaca Ahmet kabristanı, servileri ile daha uzakta, başında gümüş tacı olduğu halde bir ağırbaşlı aşk ile konmuş mavi tüllere bürünerek tebessüm eden, güzelliği ve muhteşemliği ile Keşiş dağları ziyaretçileri saatlerce kendinden geçirir. Hele bunların Marmara tarafına düşen rûhu okşayan şiir gibi görüntüsü sayesinde o kadar hoş ve o derece kendinden geçirir ki içine gömülmemek mümkün değildir.

Sekizinci Pencere Güney-Doğu

Birinci plânda Galata'nın evleri ve aşağı kısım semteri ile [Sen may dü Kafa] ismindeki Rum kilisesi, ikinci plânda da bu kilisenin alçak damı üzerinden iki katlı ve dikdörtken şeklindeki eski kule, küçük ve büyük tonajlı gemilerin çokluğuyla hayret uyandıran büyük liman görülür. Bunların arkasında dünyanın hiç bir tarafında görülmesi ihtimâli olmayan ve şâhâne ihtişamı ile, görünen manzarayı tümüyle kaplayarak, seyredenleri hayretle kendinden geçiren Boğaziçi'nin diğer bir kısmı, latifliğiyle önümüze çıkar. Asya tarafında ise Selimye'nin çifte minareli câmisi ile bunun heman sağında büyüklüğüyle göze çarpan ve dört adet büyük kulesiyle övünç sebebi olan Selimiye Kışlası ortaya çıkarak manzaranın güzelliğini tamamlar. Bunların gene sağ tarafında uzanan bir meydan, Osmânî'nin gelişiminin örneği olmak üzere cömert padişah efendimiz hazretlerinin, mülkünün bayındırlığına büyük özen ve dikkat

göstermesi sayesinde yapılan Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, (Tıp Fakültesi) biraz ortada Haydar Paşa Hastanesi ve hemen yanı başında İngiliz mezarlığıyla İngilizlerin Kırım savaşında yok olan askerlerinin anısına olmak üzere yaptırıldıkları sütun, seyrine doyulmaz emsalsiz bir resim oluşturur. Tümüyle sağda ise Kadıköy'ün sevimli manzarası binalarıyla ortaya çıkar.

Dokuzuncu Pencere Güney, Güney-Doğu

Galata evlerinin damlarında gibi görünen bir câmî göze çarpar ki bu câmî [Kemankeş Kara Mustafa Paşa Câmii] adıyla tanınmaktadır. Solda ve deniz kenarında Galata Vergi Dairesi ile bu câminin sağ tarafında Sağlık Dâiresi görülür. Bu iki dâirenin Osmanlı zafer sancığı takılması için birer sancak direği vardır. Bunlar üzerinde göze çarpan bir köşk vardır ki günümüzde askerî erzak anbarı olarak kullanılmaktadır. Bakışlar sağa doğru döndürüldüğünde, biri-birini izleyen Odun Kapısı'nı, kule duvarlarına dayanan sundurma hâlinde bulunan saray kayıkhâneleri, (Sepetçiler) köşkü adıyla tanınan köşk binası, Rumeli demiryolu ve fabrikaları, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne (Tıp Fakültesi) ile hastane, Topkapı Sarayı, Bağdat Köşkü, Yalı Köşkü yönünde de aynı yerde yapılmış olan Çinili Köşk görülür. Saray Burnu ile Mühürdar Burnu yönüne gözümüzü çevirdiğimizde Fenerbahçe'yle buraya adını veren Fener, parlak bir şekilde ortaya çıkar. Biraz ötede Kartal ve Kartal Burnu'na karşı [Kızıl Adalar] denilmekle tanınan adaların sol tarafında bulunup en tanınmış olan Büyük Ada, bu şaşırtıcı resmin en son plânını oluşturan Hüdavendigar dağlarıyla karşılaşılır.

Onuncu Pencere Güney-Batı

Kule Dibinde Galata evlerinin arasından Ceneviz şehri kalıntılarından olup günümüzde ikametgaha dönüşürülen bir kaç tane kaleler, alt tarafında Haliç'in kalan kısmı, ve İstanbul ile karşı yaka arasındaki geçiş bağlantısını sağlayan ve büyük köprü birinci plânı tamamlar. Köprü'nün sol tarafı hizasında ve birinci tepenin üzerinde sayısız bacalar ile Darphane, Topkapı Sarayı bahçelerinin ağaçları arasından dostça görünür. Biraz ileride dört adet minaresi ve kutsal manzarasıyla Aya Sofya Câmii nurla parlak. Arka tarafında da yalnız bir kısmı görülebilen Adliye Dâiresi'nin büyük binası ve

altı minareli Sultan Ahmet Câmii gözümüze takılır. Haliç'in sonundan itibaren sağa doğru gözümüzü çevirdiğimizde Rumeli Demiryolu'nun yolcu garı, İran Sefârethânesi, Dîvân-ı Umûmiye, yüksek Zaptiye Kapısı ve biraz daha sağa bakılırsa, Nuruosmâniye, Atik Ali Paşa Câmii ile bir çok kubbelerle donanmış olan Vezir Hanı ve bu hanın üzerinden büyük bir baca gibi yükselen Çenberlitaş görülür. Görülen bu tepenin Haliç üzerinde bulunan kısmında üçer adet büyük ve küçük kubbeleri ile harem şeklinde gözlere serilen Yeni Câmî var olup karşısında görülen Balık Pazarı kıyıya yayılır. Bu tepenin arkasında parlak bir ayna gibi ortaya çıkan Marmara ve onu kuşatan Bursa dağları resmin güzelliğini tamamlamaya hizmet eder.

On Birinci Pencere Güney, Güney-Batı

Birinci plânda Galata'nın bir miktar ahşap evleri, ikinci plânda da Haliç'in büyük köprüsü ile Unkapanı köprüsü arasında bulunup bir ticaret limanı görevi ve hizmetini yerine getiren parçası gözümüze ilişir. Kıyının İstanbul tarafında ve Yeni Câmî'nin sağ tarafında Mısır Carşısı, bir sürü küçük kubbelerle görülür. Üst tarafında yalnız bir yüzü görülebilen Valide Hanı heybetiyle ortaya çıkar ki bu binanın manzarası çok acayiptir. Binanın görülen yüzü bir kaç sıra penceresiyle büyük bir kale manzarası oluşturduğu gibi hemen hemen her bir tarafından yükselen ocak bacaları ve soba boruları Kara Orman'ı andırıcasına bir görünüm oluşturmıştır. Hemen sağ tarafında çok sayıda kubbelerle donanmış olan Bedesten, kalın ve siyah duvarlarıyla sola doğru ilerler. Sırtın üzerinde Bedesten'den başlayarak sağdan sola doğru döndüğünde çifte minareli Bayezid Câmii, arkada ve düz bir arsada yapılmış bulunan Bab-ı Ali Seraleri (106) ve bunların arasından bir sütun zarifliğinde oluşan Yangın Kulesi ve yakınında Büyük Carşı'nın tümüyle, alt tarafta Tahtakale evleri ve burada kurşun renkli ve tek minareli [Rüstem Paşa] Câmisi görülür.

(106) Milli Savunma Bakanlığı. Günümüzde burası İstanbul Üniversitesi'nin merkez binasıdır.)

On İkinci Pencere Güney-Batı

Galata evlerinin üzerinden Unkapanı köprüsü ve çevresi görünüp Beylik Değirmeninin (107) kara kara bulutlar oluşturan yüksek bacası resmin güzelliğini artırır. Gözlerimiz öyle bir pa-

noramaya rastlar ki burada İstanbul'un üçüncü ve yedinci tepeleri bir-biri üzerine düşmüş ya da yığılmış gibi görünür. Birinci tepe üzerinde Bâb-ı Seraskerî'nin itfaiye alaylarına özgü olan dâiresi, yanı başında Osmanlı güzel sanatlarının en güzel örneği ve şereflişi bulunan Süleymaniye Câmii'nin ikisi üçer ve ikisi de ikişer şerefe ile donanmış olarak yapımcısının onuncu padişah olduğunu gösteren ve ilan eden minarelerini, azametli kubbesini bakışlarımıza sunar. Sol tarafında Şehzade Câmii'nin bir minaresi ve yakınında yüksek bir set üzerinde yapılmış olan Şeyhülislam Dâiresi (İstanbul Müftülüğü) görülür. Yedinci tepede ise Şehzâde Câmii yönünde Davut Paşa Câmii görülüp bu yönde Yedikule ve onu izleyerek Marmara'nın bir kısmı gözümüzü çeker. Resmin ikinci plânında bulunan Bozdoğan Kemerli genel manzaraya ayrı bir hoşluk vermektedir.

(107) *Beylik Değirmeni: Eskiden Unkapı bölgesinde un değirmenleri bulunmaktaydı.*

On Üçüncü Pencere Batı, Güney-Batı

Galata'nın aşağı kısmında yapılmış bulunan evlerin arasında Arap Câmii'nin görülmesi ve koni biçiminde şapkalı minaresi ile onun ilerisinde Haliç'in işlek bir kısmı ve karşıda da kıyısı yönündeki tepe üzerinde dünyanın gıpta edilen şehirler şehrimizin Fâtih Sultan İkinci Mehmed Han hazretlerinin kendisi adına, zaferini süsleyen, kendine bağlantılı olarak ismi verilen câmi ve eğitimin gelişmesi amacıyla yapılan Fatih hazretleri tarafından inşâ ettirilen medresenin kurşunlu kubbeleri görülür. Sağ plânda ise mavi gök altında güzelliğiyle gözümüzün daldığı zümrüt gibi bir açıklık,

bakanların gözünü doldurur.

On Dördüncü Pencere Doğu, Kuzey-Doğu

Birinci plânı oluşturan eski sur kalıntıları arasından ve Galata'nın doğu tarafında yapılmış bulunan evlerin üzerinden Haliç'in diğer kısımlarıyla karşı kıyı, bu yönde Fener ve Balat semtleri görülür. Fener yönündeki sırtın üzerinde olağanüstü Sultan Selim Câmii, yakınında Dârüşşafaka okulu, aşağısında ve sağ tarafında Fener okulu ve kilisesi, Haliç kıyısına doğru [Paneriyarfen]'in yeni mektebi ve kıyı üzerinde de tümüyle demirden yaptırılan Bulgar kilisesinin görünümü görülmeye çarpar. Sultan Selim ve Fener mahallelerinin arasından görülen Edirnekapi Câmii, bulutlara karşıcak gibi yüksek bir manzara gösterir. Bu câminin yapılmış bulunduğu sırtın sağa doğru bir eğim ile inen kısmında kale duvarları, [Tekfur Sarayı] ismiyle tanınan eski eser saraylardan [Hebdomon] ya da [Belisere] sarayı harâbeleri, daha aşağıda ise Ayvansaray mahallesi resmin eksik kalan kısmını tamamlar.

Galata Kulesi'nin kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:

Nizâm-ü dîn-ü devlet hazret-i Sultan

Mahmûd Hân

Kıyâm-ı mülk-ü millet kehf-ü abd sâye-i yezdân

*Âli himmetdir ol şehinşâh dil-i âgâhın
Eder sa'at be-sa'at an be-an dünyayı
abadân*

*Bu kule ezkazâ yanmışdı yaptı eskiden
âlâ*

*Görüb bağı yanıklar eylemiş şevkle yâ
ihşân*

*Bu kule zînet-i şehri Sitanbul olsa şâyeste
Menâr-ı kule-i ikbâl-ü şevketdinlese hem*

şâyân

*Buna ref'at veren bu rütbe-i feyz-ü
istikâketdir*

Omur ibret-i şânanan irtifa' bâmına seyrân

*Cihânı sâye-i lütfunda kılsun ser-te ser
ma'mur*

*Dil-i hasedden özge kalmazun hiç
galebe-i vîrân*

*Sezâ pîr-ü nev güherle olunsan senin
târihini*

*Bu kule pek metîn oldu pek âlâ yaptı
Mahmûd Hân*

1248

Anlamı:

Dini ve devleti düzenleyen Sultan Mahmud Han hazretleri

Memleketi ve milleti ayakta tutup, sığınan ve Allah'ın sayesinde imar eden

*Himmeti yüksektir o gönlü açık şahlar
şâhının*

*Saatden saate, her an dünyayı imar eder
Bu kule kaza eseri yanmıştı, eskisinden*

güzel yaptı

Acı çekenler görüp neşeyle bu lütfu

Bu kule İstanbul şehrinin süsü olsa uygundur

Kulenin nurlu talihi kudretini dinlese yaraşır

Buna merhamet eden mübarek rütbe yolundadır

İbretle över yüksek damını seyredenler

Lütfun sayesinde dünya baştan başa imar edilsin

Gönlün kıskançlıkta kalmazın hiç, kalbin gamlı

İçeride cevherle dolu olsa senin tarihin uygundur

*Bu kule çok sağlam oldu, çok güzel yaptı
Mahmud Han*

1832

Gelecek Sayıda Kamer Hatun Mahallesi

Galata kulesinin kapı kitabesi.

